

RÉSZLETEK A II. VILÁGHÁBORÚ
HONI ESEMÉNYEIBŐL

É R D

1944 - 1945

POKORNY FERENC

ÉRD A II. VILÁGHÁBORÚBAN

VISSZAEMLEKEZÉSEIM A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ FRONTESEMÉNYEIRE

Ahogy azt én szülőhelyemen, Érden megéltem.

*visszaemlékezéseit lejegyezte: **POKORNY FERENC***

Ezt az anyagot 2000.- ben, az Érdi Csuka Zoltán Városi Könyvtár helytörténeti pályázatára adtam be „*VISSZAEMLEKEZÉSEIM A II. VILÁGHÁBORÚ FRONTESEMÉNYEIRE*” címmel, azzal a szándékkal, hogy megörökítve legyenek, a II. világháború általam tapasztalt helyi eseményei. Abban akkor még többségében a saját magam átélte eseményeket próbáltam papírra vetni. Azonban az eltelt évek során, sok minden még eszembe jutott, valamint botcsinálta helytörténészként nagyon sok mindent előkapartam hozzá irodalomból, és levéltári anyagokban is kutatva. Így most már lényegesen kibővítve, és a korábbi tévedéseimet is korrigálva újra átírtam azért, hogy a téma iránt érdeklődő, még többet ismerhessen meg a II. világháború Érden lezajlott eseményeiről.

Ez az összeállítás kézirat, mely könyv formában nem kerül kiadásra.

Írta, szerkesztette, összeállította és nyomtatta:

Pokorny Ferenc

1118 Budapest, Mányoki út 16.

poky2@freemail.hu

Ezt az írást, elsősorban családom tagjainak ajánlom olvasásra.
De emlékeztetõül azoknak is, akik még köztünk vannak és átéltek hasonlókat.
És azoknak is, akiknek jobb sorsuk, vagy életkoruk miatt, nem kellett megtapasztalni egy
háború borzalmait.

B E V E Z E T Ö

Hazánk újkori történelmének második világháborús korszakában lezajlott eseményeit leírni, – akárcsak egyszerű visszaemlékezésként is – legalább kétféleképpen lehet. Attól függően, hogy a visszaemlékező milyen világnézetet vall, – ennél fogva a harcoló felek melyikével szimpatizál, – nyilván annak megfelelően fogja a neki inkább tetszõt kedvezõbb színben ábrázolni. S így az események leírása máris kevésbé lesz tárgyilagos. De úgy is lehet, hogy a krónikás a megtörtént eseményeket a maguk kendõzetlen valóságában, minden nézetrendszeri közrehatás nélkül írja le. Nálunk ez a második opció sokáig szóba sem kerülhetett, mert az elmúlt évtizedek erre nem is adtak lehetõséget. Csupán egyféleképpen lehetett még visszaemlékezni is, mégpedig úgy, ahogy azt a fennálló hatalmi rendszerünk kiszolgálói megkívánták, elõírták, megengedték, vagy éppen megrendelték.

Rendszerváltozásunk elõtti irodalom ugyanis az akkori irányítóink megszabta követelményeknek megfelelően igyekezett elénk tárni a háborús események sorát még akkor is, ha azok személyes élményeinkkel közel sem egyeztek. Divat volt, – mi több kötelező is – méltatni a halált megvetõ bátorsággal küzdõ, a bennünket felszabadító hõs szovjet katonát, míg az ellenoldalt csak beszározni, megvetni illet.

Elõrebocsátom, hogy nem vagyok hivatásos kutató, csak amolyan botcsinálta helytörténész, ezért ez az összeállítás nem tudományos igényességgel készült. A következõ oldalak nem is történelmet kívánnak dokumentálni, az legyen a történészek dolga, én legfeljebb egy picit adalékkal szolgálhatok az õ munkájukhoz. Többségében a magam megélte háborús élményeimet vetettem papírra, másokkal megosztó szándékkal. Lejegyzésükkor az olvasmányosságra törekedtem, hiszen ez az írás tulajdonképpen egy felnõtteknek szóló mesekönyv, amelyben az 1944-1945-ös évek érdi hadieseményeit próbálom bemutatni, elmesélni. Elmesélni azt, ami akkor bizony nem mese volt, hanem kőkemény valóság.

Saját – gyerekfejjel megtapasztalt – élményeimen túl, szükségesnek tartottam azonban visszaemlékezéseimet kiegészíteni felnõttkori „utánajárásaimmal”, és olyan összefüggések keresésével, amiket a történetek idején tíz-tizenegy évesen természetesen még nem ismerhettem, nem érthettem. Ezért aztán a közvetlen érdi harccselekmények leírásához, helyenként levéltári anyagokra, és hadtörténeti publikációkra támaszkodtam, hiszen az élesben folyó harcokat hogyan is tudhattam volna egy menedékül szolgáló borospince mélyérõl követni. Természetes hát, hogy ezek eseményleírását magam is csak irodalomból rekonstruálhattam. Igaz, a hadtörténészek is csak mások által leírtakat, elmondottakat adhatták tovább. Az õ kutatómunkájuk iránt egyébként nagy tisztelettel vagyok, ám közleményeiket esetenként azért óvatosan, nem egy esetben kétkedéssel kezelem. (lásd ehhez a 124. oldalon írt megjegyzésem) A mások írásaiból szemelgetettekhez, viszont igyekeztem hozzátenni kiegészítésül a magam tapasztalatain alapuló, vagy kutató ismereteimet is. Összeállításomban törekedtem tárgyilagosan ábrázolni a szemben álló hadseregek katonáit, s leírni úgy az eseményeket, ahogy azokat magam megéltem, lehántva róluk az eltelt évek ideológiai ferdítéseit. Céлом ezzel az írással csupán csak az,

hogy a történetek lehetőleg ne menjenek feledésbe, s akit érdekel, megismerhesse egy nagyra nőtt – azóta már várossá fejlődött – magyar község frontközi életét. Szűkebb pátriánkban Érden lezajlott háborús eseményeket, a község vörös hadsereg katonái általi elfoglalását és megszállását.

Írásom természetesen nem adhat teljes képet az Érden történetéről, hiszen inkább csak saját élményeimen keresztül mutatja be mi volt nálunk 1944-1945-ben. Mások, élménytárukból nyilvánvalóan nagyon sok mindent tudtak volna még az itt leírtakhoz hozzátenni. Kár, hogy ők nem írták le frontbeli megtapasztalásaikat, amíg tehették. Ezeregyszáz éves történelmünk ma is tele van fehér foltokkal. Sok minden feledésbe merült, mert régebben az emberek nem írták le élményeiket a történetek idején. Amikor megkérdezték volna, már nem éltek szemtanúk. Később, amikor próbálták a dolgokat megfejtetni, leírni, nem egyszer tévútra szaladtak, s ezzel sokszor akaratlanul is történelmet hamisítottak.

A következő oldalak nem összefüggő eseményleírást tartalmaznak, ez a kis összeállítás közel sem kronologizált papírra vetése a történeteknek. Csupán csak annak sorjázása, ahogy az érdi vonatkozású mindenféle háborús emlékeim ötven év múltán előjöttek. Mindenképpen szükségét éreztem annak, hogy ma még élő, átélő szemtanúként leírjam legalább azt, amit magam megtapasztaltam és megőriztem emlékezetemben. Mert fogunk, egyre fogunk, s már az emlékezések is halványulnak.

Ez a kis múltat idéző visszaemlékezés csokor arra kíván emlékeztetni, amit az érdi ember a II. világháború vérzivatarában átélt. Mindazon személyek emlékét kívánja megőrizni, akik Érden az események borzalmait átélték, megszenvedték, de túléltek. Nemkülönben, különös tisztelettel adózva azok iránt, akik a gyilkos háború iszonyatában akár katonaként, akár polgári áldozatként életüket veszítették.

É r d , 1 9 9 6. szeptember hó.
(bővítés: 2006 – 2014. folyamatos)

Pokorny Ferenc

„Akik nem emlékeznek a múltra, arra ítéltetnek, hogy újra átéljék azt”
(George Santayana)

VISSZAEMLEKEZÉSEIM A II. VILÁGHÁBORÚ, ÉRDEN LEZAJLOTT ESEMÉNYEIRE

Kedves olvasó, aki kezébe vette ezt az írományt, és fiatalabb vagy az írójánál, ha magad nem is élted át, azért el tudod képzelni milyen egy háború? El tudod képzelni, milyen az patkány módjára a föld alá bújni, hogy mentsd az életedet? És remegve reménykedni abban, hogy talán valóban meg is mentheted? Miközben minden perc kiszámíthatatlan és bárhová is bújsz, mindenütt a sarkadban leselkedik a halál. Legyél katona egy lövészárokban, vagy civil egy hevenyészett, de akár szuper komfortos óvóhelyen is, legyél felnőtt, vagy gyermek, ez egyre megy.

Azt mondják, a katonaember elvadul, elállatiasodik a háborúban. Ez a vélekedés így azért nem igaz, mert az állat, – ellentétben az emberrel – nem tesz olyanokat fajtársával, mint az ember embertársával. A katona a háborúban legyőzni, megölni akarja a másikat, mert erre kap parancsot. Ezt parancsolják neki a hatalomvágy lázában égő, különböző eszmerendszerbeli önjelölt vezérek. Akik kiélni akarják akarnokságukat, és nem számít nekik, hogy mennyi emberáldozat árán. A katona pedig mérlegelés nélkül meg is teszi, amit elvárnak tőle, mert meg kell tennie. Nem tehet mást. Ha nem hajtja végre a parancsot falhoz állítják és kivégzik. Pedig a lelövetésre parancsolt – ellenségnek mondott – ellenfél, akár még jó barát is lehetett volna. De hát az ember már csak ilyen. Az ember sokszor nem pusztán csak öl, hanem öldöklök is, és brutális kegyetlenkedésekre is képes. Az állatok nem ilyenek. Azok talán még szégyellnék is magukat az ember helyett, az ember elkövette tetteikért. Persze, hogy az állat is öl. Mert éhes. De nem embertelenedik el, mint az ember, amikor kivetkőzik emberségéből.

Szóval el tudod képzelni milyen egy háború? Vagy mégse? Akkor hát nézzük, milyen is egy háború. Milyen volt a II. világháború, és milyen volt az Érden is? (1)

*

Előrebocsátva jelzem azonban, hogy a következőkben senki se várja tőlem az Érden folyó öldöklő véres csaták részletes leírását, hiszen én ilyenekben nem vettem részt. Azokat én is csak irodalomból, s az eseményekben fizikálisan is résztvevők elmondásai-ból ismerhetem. Hiszen 1944-ben még csak 10 éves gyerek voltam. Ám mégis, jó néhány-szor kényszerültem magam is föld alá bújni Érden, majd 1944 őszén két alkalom-mal Székesfehérvár iszonyú bombázásainál, és remegve hallgatni a bombák süvítését. Meg azt is, amikor azok becsapódtak, felrobbantak.

Nem voltak szívderítőek az akkori idők napjai, mégis, feltétlenül emlékezni, emlékeztetni kell azokra az időkre, s bennük mindazon dolgokra, eseményekre, amik azóta már T Ö R T É N E L E M lettek. Érden pedig helytörténelem.

A II. világháború ugyan 1939. szeptember 1-én kezdődött, de írásomban azért foglalkozom csak az 1944 – 1945 -ös években történetekkel, mert a gazdasági megszorításokon és azon kívül, hogy Érdre is hadbavonult a férfilakosság jó része, az érdi ember korábban még nem érzékelte a háború máshol zajló keményebb eseményeit. Így természetesen én sem.

A második világháborúban, amelyben világhatalmak hadseregei feszültek egymásnak, – az akkori haditechnika szinte minden öldöklésre alkalmas eszközét bevetve – Magyarország csak másodlagos hadszíntérnek számított. Hiszen a fő cél német részről orosz területek megszerzése, orosz részről pedig Németország szétzúzása volt. A többi hatalmak, e két rivális oldalán hazánk területén úgymond csak asszisztáltak, besegítettek.

Honi területünkön folyó harcok tétje részünkről országunk megtartása, másik oldalról pedig elfoglalása volt. Németország szétzúzásának szovjet főcsapás iránya Lengyelországon át vezetett. Zsukov marsall seregei már Berlin ostromához készültek, a szövetségesek pedig a Rajnához közeledtek, miközben a németeknek még igen komoly érdekük fűződött hazánk Dunántúli területének végsőig való megtartásához. Hadvezetésük ezért komoly erőket vont el a nyugati arcvonalról és csoportosított át e terület védelmére. Hat gyalogos, és négy páncélos hadosztályuk tartózkodott térségünkben.

1944 késő ősztől az ország keleti felét már javában a szovjetek birtokolták, amikor a németek a magyar csapatokkal együtt harcolva elkeseredetten igyekeztek legalább a Dunántúlt megtartani. Hiszen ez az országrész egyrészt védő felvonulásként szolgált a németeknek birodalmuk előterében, de a háború folytatásához szükséges igen fontos nyersanyagok utolsó megszerzési lehetőségét is (bauxit, szén, zalai szénhidrogén mező olaja stb.) biztosította a német hadigépezet számára. A szovjeteknek viszont előnyt jelentett az, hogy az itt folyó harcok, valóban nagy erőket vontak el és kötöttek le a főirány védelméből.

A Kárpátok áttörésétől 1945 áprilisáig az ország fél éven át tartó igen nagy harcok, összecsapások, nagy páncélos ütközetek színtere volt. Az Alföldön korábban a debreceni, később Dunántúlon a székesfehérvári páncélos csata dült. A főváros – a „Budapest erőd” – elfoglalásáért vívott harcok hosszú ideig tartottak, amelynek kihatásai természetesen Érdet is érintették. Budapest oroszok általi bekerítéssel történő elfoglalásáért, az ellenoldalról pedig az ott rekedt német védők felmentéséért folyó öldöklő csaták harcaiból, ha lényegesen kisebb mértékben is, de községünk sem maradhatott ki, bőven megismerve a háború rászabott penzumát.

ÉRD, hadászati szempontból ma is fontos utak és vasútvonalak találkozási pontjaiban fekvő település. De már a rómaiak idejében is hadiút vezetett hajdani községünk, ma Óvárosnak (Ófalu) nevezett területén, ahol még egy természetes víziút szakaszunk is van, a Duna folyam.

A török hadak ellen vonulás, majd azok Budára, és onnani elvonulása csakúgy településünkön keresztül történt, mint ahogy az 1848-as szabadságharc egyes katonai mozgásai is. És nem volt ez másként részben az első, de a második világháborúban sem, mert **ÉRD** – ekkor is, vagyis – **minden időben a „HADAK ÚTJA” volt.**

A második világháború honi vészterhes szakaszában, a felvonuló csapatoknak különleges jelentőségű stratégiai útvonalai voltak a községünket átszelő vasútvonalak, valamint a 6. sz. és 7. sz. országos főközlekedési műutak. Ez utóbbi mentén húzódott Érdtől Balatonfőkajárig, az orosz áradatot megállítani hivatott, és a németeket nagy reményekkel eltöltő úgynevezett „*MARGIT VONAL*” keleti szektora. „*Margaréthe Linie*”, vagy más néven *Margarethen-Stellung*. Ez sűrű, többnyire a lakossággal ásatott lövészárkok rendszerekkel erősítve, főleg az oroszok Dunántúli térnyerését próbálta volna megakadályozni. Annak idején azt mondták: „*ezt az orosz át nem törheti*”. Aztán mégiscsak áttört.

1944. március 19-én hajnali
4 órakor Német csapatok megszállták
Magyarországot. (Margarethe I.)
Hitler, Edmund Veesenmayert nevezte ki
Magyarország teljhatalmú biztosává.

Német megszállóink

1944 - ben Érd község is a hazánkat március 19-én megszálló német csapatok állomásoztatására kijelölt település volt. Iskolák, óvodák, az ófalui kastély szolgáltak az elszállásolás céljára, de még magánházaknál is voltak bekvártélyozva német katonák. Ez időben tehát községünk a német és magyar katonaság átmeneti szálláshelye lett, kvártély a frontokra induló, vagy az onnan pihenőre kivont különböző egységeknek. A községben mintegy ötezer német katona volt elszállásolva, időnként kisebb magyar alakulatokkal kiegészítve.

A kastély felett a Kálváriahegyen légvédelmi tüzérség települt. A 206. honi légvédelmi tüzérsztály egy egysége, *Bofors* lövegeivel védte itt Budapest, és főleg a Csepel sziget hadi üzemeinek – Weiss Manfréd Művek, Shell Olajfinomító, Fanto olajgyár, Dunai Repülőgépgyár és annak repülőtere stb. – légtérét. Ez az alakulat később az oroszok közvetlen Érdre érkezését megelőzően Nagytétény felé hátrált, majd megtagadta a további visszavonulási parancsot, és átállt az oroszokhoz. (2)

Bofors légvédelmi ágyú
ilyenek voltak a Kakukkegyen is

Háborús emlékeim tulajdonképpen a német megszállás kezdetétől, pontosabban attól a naptól datálódhatnak, amikor 1944 kora tavaszán iskolából hazafelé menet, megláttam az első német katonát. Akkor, amikor megszálló seregük, harci eszközeikkel végeláthatatlan oszlopokban vonult Budapest felé a 7. sz. főúton. 1944. március 20-a volt, vagyis egy nappal később, mint ahogy maguk alá gyűrni jöttek bennünket német fegyvertársaink.

A háború során, az oroszokon kívül hadiállapotba kerültünk az Amerikai Egyesült Államokkal és az angolokkal is, noha velük közvetlen harci érintkezésünk nem volt. Tulajdonképpen csak országunk németek általi megszállása, 1944. március 19-után kezdtek bennünket hadiállapotban lévőnek tekinteni, s ettől kezdve kezelték országunkat ténylegesen is hadműveleti területként. A szövetséges légierő részei ugyan már korábban is berepültek az ország légterébe, sőt 1943 őszén néhány bombát is ledobtak Nyugat-Magyarországon, de ezek a légtérsértések inkább csak Németország fölé átrepülések, valamint magyarországi felderítő repülések voltak. Eredetileg a Nyugat-magyarországi bombázást sem nekünk szánták, ugyanis az napon meghatározott németországi célok voltak bombázásra kijelölve. Azonban a kedvezőtlen időjárás ott ezt lehetetlenné tette, ezért visszafordultak és tartalék célt keresve bombaterhüket itt oldották ki, ne kelljen azt hazacipelni.

A német megszállás után, 1944. április 3-tól viszont már megkezdtek az ország stratégiai bombázását, melynek célja elsősorban a katonai objektumok, stratégiai fontosságú utak, vasutak, ipartelepek, hadifontosságú üzemek, raktárak, olajfinomítók stb. elpusztítása volt. A rombolásokon túl, ezeknek a – akkor úgy mondták – „*terrorbombázások*”-nak másodlagos célja pedig a háborúból való „kibombázásunk” volt. Vagyis a lakosság demoralizálása, kilépésünk mielőbbi kikényszerítése végett.

1944. március 24-én HM rendelettel (120.700 eln. 35. sz.) elrendelték a közintézményekben és a lakásokban este 19 és hajnali 5 óra közötti a légoltalmi elsötétítést, valamint a csökkentett közvilágítást. Az ablakok és ajtók üvegezését valamilyen sötét színű lepellel, illetve kék, vagy fekete papír ráragasztásával, vagy befestéssel kellett takarni. Minden kiszűrődő fényt ellenőriztek, és a rendelet be nem tartását szankcionálták.

Érd az angolszász bombázások szempontjából nem volt célterület, viszont igen közel esett a Duna túlsó oldalán települt hadifontosságú létesítményeihez, melyek bombázása mindig várható volt és ez több alkalommal meg is történt. Ez pedig veszélyt jelentett községünk lakosságára, mert a légi események közben tüzéség által eltalált, vagy a vadászgépektől megsebzett, sérült bombázógépek menekülésük megkönnyítése céljából bárhol vaktában ledobhatták bombaterhüket. Ilyen eset több alkalommal elő is fordult Érden. A bombák szerencsére külső, mezőgazdasági területekre hullottak, belterületen nem okoztak károkat.

Ófaluban, a Gyormába vezető mélyút két oldalán voltak az érdi gazdák borpincéi. Ott volt nekünk is, s mi ennek menedékében vészeltük át a légi eseményeket, majd később a front átvonulását. Oda már 1944 kora nyarától gyakorta feljártunk a légítámadások miatt, volt úgy, hogy naponta kétszer is. Csepel-sziget bombázása mindig várható volt, az pedig igen közel esett községünkhöz, hiszen a Duna túlsó oldalán van. Légvonalban pedig alig pár kilométerre voltak tőlünk az ott települt elpusztítandó objektumok. Veszélyes volt hát lent maradni a faluban, már csak az esetleg eltévedt vagy kényszerdobott bombák miatt is. Amikor a rádióban elhangzott, hogy: „*zavarórepülés*”, később hogy „*légi veszély, légi veszély! Bácska, Baja, Dunaföldvár! majd a „Fliegen gefahr”...*, vagy *a berepülésveszély,*... az *Einfluggefahr*”, az „*Achtung, Achtung Lichtspillen, Krokodil*

Grosz”..., már fogtuk is az előre összekészített kis motyónkat, a ”légócsomagot” és irány a borpincei óvóhely. Mire odaértünk, nemegyszer már a „*Légiriadó*” a „*Fliege alarm*” bementése következett és ekkor nemsokára valahol már rendszerint hullottak is a bombák. Bár a nyugati országrészekén néha ilyenkor csak átrepülések voltak Ausztria-Németország felé. Viszont ha ott kedvezőtlen volt az időjárás, akkor visszafordultak és magyarországi tartalék célok felett oldották ki bombáikat az akkor nagyon gyűlölt, de mára már igen csak megkedvelt, és sok mindenben utánozni is kívánt angolszász barátaink. Akiknek bombázó kötelékei Olaszországban települt támaszpontokról indultak bennünket „boldogítani”, gyárainkat, vasúti objektumainkat, egyéb értékeinket szétbombázni, elpusztítani.

De hogyan is tudtuk egy pincébe bújva követni a légitámadások folyamatait? Hogy is volt abban az időben a rádiózás? Erről is érdemes pár szóval megemlékezni. Az országban akkor mindössze két rádióadás, – a „*Rádió Budapest -1*”, és a „*Rádió Budapest -2*” – szolgáltatta a híreket, közvetítette a kultúrműsorokat. De ez informált bennünket a légi eseményekről is, ha lakásainkban tartózkodtunk. Egyébként pedig az utcán közlekedve vagy a határban dolgozva, az iszonyúan ronda hangú szirénák figyelmeztették az embereket a veszélyre. Légitámadások esetén a rádióadásokat megszakították. Bemondták, hogy: „*adásunkat bizonytalan időre megszakítjuk*”. Utána hogy „*légi veszély, légi veszély*”, hozzátéve azt a veszélykörzetet ahol az ellenséges gépek megjelenése várható volt. Az ország ugyanis légvédelmi riasztási körzetekre volt osztva. Majd a célterület megközelítése előtt pedig azt mondták be, hogy „*légiriadó*”. 15 percenként helyzetjelentést adtak, amit németül is megismételtek, ugyanis a rádióközlemények a németeknek is adtak információkat, s ezért a rádió német nyelven is követte az eseményeket.

A rádiókészülékeket állandóan bekapcsolva kellett tartani. Különösen az éjszakai órákban volt ez fontos, hiszen a veszélyre felhívó egyik információs lehetőség a rádióhallgatás volt. Valamint a szirénák felbőgése. A megszakított adásban csak halk zenét közvetítettek, néha andalító dalokat énekeltek. Emlékszem, este legtöbbször a „*Holdas éj a Dunán* ...”, c. dalt énekelte egy férfihang. Máig foglalkoztat, hogy ennek a dalnak a többszöri bejátszása, esetleg nem valami rejtjelezett közlést hordozott-e?

Légitámadások elmúltával, miután a bombázó kötelékek elhagyták az ország légterét, akkor pedig bemondták, hogy „*légi riadó, vagy légi veszély elmúlt, folytatjuk adásunkat*”. Igen ám, de egy óvóhely mélyére bújva, a közben folyó légi események hogyan voltak követhetők, amikor még a lakásokban sem volt mindenhol rádiókészülék. Egy gyormai borpincében meg különösen nem, hiszen ezekben a szükségóvóhelyekben villany nem volt. Petróleumlámpával meg azért mégsem lehetett rádiót hallgatni. Az emberek ez esetben csak a szirénák jelzéseire hagyatkozhattak.

Abban a pincében ahol mi húztuk meg magunkat, számunkra mégis volt egy megoldás. Ma, amikor már szinte gyufásdoboznyi eszközök állnak rendelkezésre a világ szinte valamennyi rádióadójának vételére, furcsa kontrasztként tudom csak említeni az akkori rádiókészülékek méreteit. Volt valakinek egy hordozható rádiója, ami telepről működött és ez akkortájt különlegességnek számított, mondhatnám csodaszámba ment, hiszen hálózati villanyáram nélkül bárhol hallgatható volt. Igaz, csak a hozzá való telep legalább három kiló volt. Maga a készülék pedig egy közepes méretű és formájú utazóbőröndnek felelt meg, küllemében pedig annak is látszott. Egy ilyen rádió akkoriban gazdájának olyan státusszimbólumot kölcsönözhetett, mint manapság egy Mercedesz birtoklása. Nem tudom hány kiló lehetett az egész, de tény, hogy azt gazdája minden légiriadónál magával cipelte gyormai menedékünkbe. Így aztán ott mi előnyben voltunk, mert e rádióból közvetlenül értesülhettünk az eseményekről, majd pedig a veszély elmúltáról. A többi pincébelieknek meg kellett várni, míg megszólalnak a légiriadót lefűjő sziré-

nák. De általában a közeli pincékbe mindig átszaladtunk jelezni a veszély elmúltát, onnan aztán láncszerűen továbbadták.

A bombatámadásokat, a Szövetségesek olaszországi partraszállása után, 1944 januárban Olaszország területére települt támaszpontjaikról, (Foggia, Brindisi) a 15. amerikai légi hadsereg (USAAF) bombázókötelékei, – kiegészülve az angol Royal Airforce (RAF) egységeivel, – többségében *Consolidated Aircraft B-24 Liberator*, és *Boeing B-17 Flying Fortress* négymotoros bombázó gépekkel hajtották végre, *P-38 Lightning*, és *P-51 Mustang* vadászgépek oltalmazó kíséretében.

1944. július 30-án, (vasárnap) a 15. amerikai légi hadsereg bombázókötelékeinek e napra, a Csepel-sziget hadüzemeinek, ezen belül is főként a Dunai Repülőgépgyár és az akkor még a gyárhoz tartozó tököli repülőtér bombázása volt feladatul szabva. Mintegy 300 gép Barcsnál lépett a magyar légtérbe erős vadászvédelemmel, és a szokásos Balaton feletti gyülekezés után, a Dunántúl néhány helységét támadta. Majd a kötelék egy része Alcsút felett Horthy-liget irányába fordult. Az itteni rombolásra szánt objektumok légvonalban igen közel estek községünkhöz, így aztán, mint mindig Csepel bombázásakor, most is számítani lehetett célt tévesztett vagy kényszervetett bombák leesésére, ami e napon több érdi helyszínnel be is következett. A délelőtt 11 óra körül zajló bombatámadás során, elkeseredett légi harc dúlt a közeli légtérben, melynek következményeként több gép megsérült, közülük egy le is esett Érden. Feltehető, hogy éppen ez a gép igyekezett bombaterhétől megszabadulni, amikor azt községünk külterületére szórta. Ugyanis a Nagyállomástól Százhalombatta felé lévő 13. sz. vasúti őrház környékén, mezőgazdasági területre esett 10 db. 250 (227) kg-os bomba. A légnyomástól megrongálódott az őrház tetőszerkezete, de ezek más károkat nem okoztak. Az előzőekkel közel azonos időben, még további bombák is hullottak Érd külterületére. Nevezetesen az Elvira-major (Karácsonypusztá) területére esett 17 db. amelyek közül 1 db. nem robbant fel. Itt a bombák állatokban és épületekben okoztak károkat.

Egy korabeli dokumentumban (lásd 12.oldalt) ugyanezen a napon, és időben, az érdi csendőrőrs még további 9 db bomba ledobását jelentette, amelyek a 23. sz. kilométerjelzésnél az Eszéki műút közelében estek le. Közülük itt is az egyik nem robbant fel. Nos, Eszéki műútra én Érden nem emlékeztem, de valószínű, hogy annak a főközlekedési útszakasznak mely Érden át Ercsi felé vezet és az érdi köznyelv csak Ercsi útnak nevezett, ez volt a hivatalos neve. Mivel a dokumentumban szereplő 23-as kilométerjelzés csak a 6. sz. főútra vonatkozhatott, e bombák leesési helyszínét nem volt nehéz több évtized után sem beazonosítanom. Annál is inkább nem, mivel ezeknek a bombáknak leeséséhez még közvetlen személyes emlékem is fűződik. A légiriadó során, ez esetben az újtelepi házunk alatti pincénkben félelemmel telten gubbasztva, hirtelen bombák éktelen süvítését hallottuk, melyek aztán nagy robbanásokkal sorra csapódtak a földbe. Ilyet eddig Érden még nem hallottunk. Így aztán amint a légiriadót lefűjták, Szegedi János helybeli asztalosmester, körzeti légóparancsnok javaslatára, – követve a robbanások hangjának irányát, – apám teherautójával azonnal többen kimentünk a helyszínre

kíváncsiskodni. Körülbelül 2 méter mély, és mintegy 3,5 - 4 méter átmérőjű gödröket „bombatölcséreket” képeztek a felrobbant bombák. Közülük egy itt sem robbant fel, ez „békésen” várta további sorsát, a tüzserészek általi hatástalanítást. Érdekes volt számomra lépés közlelől látni, egy fel nem robbant 250 kg-os amerikai légibombát. Ma biztosan nem mennék a közelébe. Hiszen olyanokat is ledobtak, amelyeket úgy állítottak be, hogy azok majd csak később robbanjanak, ezzel akadályozva a műszaki mentést. Sohasem lehetett tudni, hogy mikor robbannak. A fel nem robbant bombák azonban akár hibásak is lehettek, azt akkor ki tudhatta, legfeljebb csak a tüzserészek.

Meg kell jegyezni, hogy az amerikaiak általában kímélni igyekeztek a civil lakókörnyezeteket, kényszervetett bombáikat inkább mezőgazdasági területekre oldották ki. Ugyanez viszont nem mondható el az angolokról, ők nem válogattak.

A bombák leszórásával közel azonos időben, egy négymotoros LIBERATOR bombázó gép Érdnél a Dunába zuhant. Személyzetéből két fő ejtőernyővel kiugrott, őket elfogták és sérülten Budapestre kórházba szállították. Ugyanez napi támadás során egy vadászgépet is lelőttek, s az Tökölön esett le. Pilótája kiugrott, de ejtőernyője nem nyílt ki és a Dunába zuhanva meghalt. Holttestét Érd és Százhalombatta között húzták ki halászok a vízből, és az ófalui zsidó temetőben lett eltemetve.

Az előző eseményeket követő napok valamelyikén ugyancsak bombázták Horthy- liget hadiipari objektumait. Ekkor is a déli órákban nagy légi csata dűlt légerűnkben és több gépet lelőtte a légharítás. Közűlk egy Liberátor az Érdhez tartozó *Simon-pusztán* esett le, amelyet feltehetően a Kakukkhegyen telepűlt légvédelmi tüzérek lőttek le. Ez ugyan nem bizonyított, és annál is inkább bizonytalan, mivel egy korabeli főjegyzői jelentés arról szűl, hogy német vadászgépek lőttek le. Azonban azt is tudnunk kell, hogy ezek a jelentések sokszor tartalmaztak tévedéseket, de túlzásokat is. A sebzett gép a Duna túloldala felől érkezve igen alacsonyan szállt délnyugat felé. Még átrepűlt a pusztá felett, de utána közvetlenül földet ért szétesett, roncsai szétszűródtak. A kettétört géptörzsből négy holttestet emeltek ki, akiket aztán az ófalui katolikus temetőben temettek el. Csűnya dolog a hullarablás, mégis az egyik szemlészésre kűrkezett katona egy fekete bőrű halott ujjáról levette a gyűrűt és zsebre tette. Ezt csak elmondásból tudom, sajnos én nem lehettem ott a lelőtt gépnél, pedig nagyon szerettem volna. A kastélyba telepűlt katonaság egyik tisztje, az iskolai szűnetben ide hozta Ófaluba a fiát nyaralni és ez a fiű nálunk lakott. A légítámadás idején a mélyűti pincében egyűtt voltunk, de utána ő az apja révén valahogy felszállhatott arra a Hoffer lövegvonatatóra, ami kivitte a szemlebizottságot a lelőtt géphez. Ő – Ugaros Laci – mesélte el nekem a látottakat, akit nagyon irigylem azért, hogy közelében lehetett egy lelőtt bombázónak.

Ugyanennek az esetnek másik szemtanűja volt Morschhauser Miklós gyerekkori barátom is, aki látta a gép érkezését, majd földet érése után ő is szaladt a géphez kíváncsiskodni. Elmondása szerint a gép motorjai nagy gödröket vájtak a földbe, a roncsok egy része égett, fűstölgett. A földön szétszűrtan, emberi maradványokat is látott. A lezuhant géphez sokan kimentek kíváncsiskodni, ki gyalogosan, ki kerékpárral és igyekeztek szűvenírt is begűjteni, sok mindent el is hordtak. A barkácskedvű magyar emberre mindig jellemző a *”jó lesz valamire”*- ség. Valaki a gépből származó egyik géppuskát igyekezett kerékpárjára kűtözni elviteli szándékkal, de a katonák lerakatták vele. Vajon mit akart, mit tudhatott volna vele kezdeni?

Újtelep egyik lakóházának a tetejére is volt telepűtve egy kisebb kaliberű légvédelmi ágyű, amelynek kezelői észlelve ezt a már sérűlten alacsonyan szálló gépet, ugyancsak tűzeltek rá. A katonák szerették volna elhítenni a környékbeli lakossággal, hogy azt ők lőttek le. Több más, Érd körzetében telepűlt légvédelmi tűzeregység is szerette volna magáénak tudni a trófeát, legalább is a lakosság körében elterjeszteni, hogy a lelűvés érdeme az ővék. Az én véleményem viszont az, hogy ennek a gépnek a lelűvése akár

messze távolabbi légvédelmi tűzeralakulat dicsősége is lehetett. Azaz másutt kaphatták csővégre, csak hát idáig tudott még eljutni mielőtt befejezte rosszul végződött küldetését. De az is lehet, hogy valóban vadászgépek piszkálhatták le.

Más alkalommal még a Tuszkulánum feletti „Doberdón” esett le néhány bomba, és a Tunelnál is 2 db. Eshettek le ugyan még máshol is, én azonban csak ezekről tudok. Tudomásom szerint komolyabb bombakárok Érden nem keletkeztek. A Tuszkulánumnál leesett bombáktól viszont történt sebesülés is. Érd köztisztjeletben álló orvosa, Dr MEDVED JÁNOS, az esetkor óvóhelyén tartózkodott, amikor meghallotta a bombák süvítését és becsapódását. Azonnal kocsijába ült, és nem törődve a még javában tartó légiriadóval a hang irányába száguldott. Még el sem ült ott a bombarobbanás keltette por, amikor egy karján szilánktól megsebesült asszony sérülését kellett ellátnia. Megkérdezték tőle: doktor úr, honnan tudta ilyen gyorsan, hogy segítség kell? (hol volt akkor még Érden általánosan telefon?) Mire ő azt felelte: „*ahol bombák hullanak, ott orvosra is szükség van*”. Az esetet Sós Imre, a sebesült asszony fia mesélte el nekem. Hát ilyen orvos volt a kedves emlékü Medved doktor úr, hajdani községünk szeretett orvosa.

A „Liberátor”

(latin eredetű szó, magyarul annyit jelent: felszabadító)

Ilyenek szórták ránk a pusztítást, és halált hozó bombáikat

Telefonjelentések

a folyó hó 30-án történt bombázásokról.

Az Erdi Őrs jelentése szerint folyó hó 30-án 11 órakor a Horthy ligetet ért bombatámadás alkalmával egy 4 motoros ellenséges bombázó a község határában a Dunába-zuhant, személyzete közül 2 ejtőernyővel kigyugrott, kiket sérülten a Budapesti kórházba szállították, a Dunából egy Amerikai pilóta hulláját kifogták, a községhez tartozó Elvira-majorra ellenséges repülők 17 drb. bombát doptak le 16 drb. robbant 1 drb. nem robbant. Alatokban és épületekben kárt okoztak. Az Eszéki má-út 23 km. jel.nél 9 drb. bombát doptak le 8 drb. robbant 1 drb. nem. Erd és Szászhalombatta községek között húzódó vasutvonal mentén a 13.sz. Őrház közelébe 10 drb. bombát doptak, valamennyi fel robbant, az Őrház teteje erősen megrongálódott. Emberéletben kár nem történt. A fel nem robbant bombákat az Erdi honv. állomás parság. katonai őrséggel őrizteti. Az Őrs száma 185/kt. 1944. aláírás 2 nyomozó alosztály Székesfehérvár, száma 510/108/1944.

Perkátai Őrs jelenti, hogy folyó hó 30-án 11-12 óra között ellenséges rep. gépekből a község határában Parlagpuszta környékére 1 drb. rádió készüléket, 1 drb. benzintartályt és kb. 200 drb. géppuska töltényt szortak le. Emberben és anyagban kár nem esett. Az Őrs száma 172/kt./1944. aláírás Székesfehérvár száma 510/108/1944.

Leadta: Békásmegyeri híradó őrstől éjjél után 2 órakor Huszti csendőr őrmester.

Budapest, 1944. évi július hó 31-én.

[Handwritten signature]
Lig. Lig.

ORZSÁGOS LEVÉLTÁR
Közzététel

321

K 150-1944-11-11-VII

Érd község előljáróságától.
2313/1945.sz.

Tárgy: Amerikai katonák holttestének fel-
kutatása.
Hiv.sz: 1301 /1945.szám

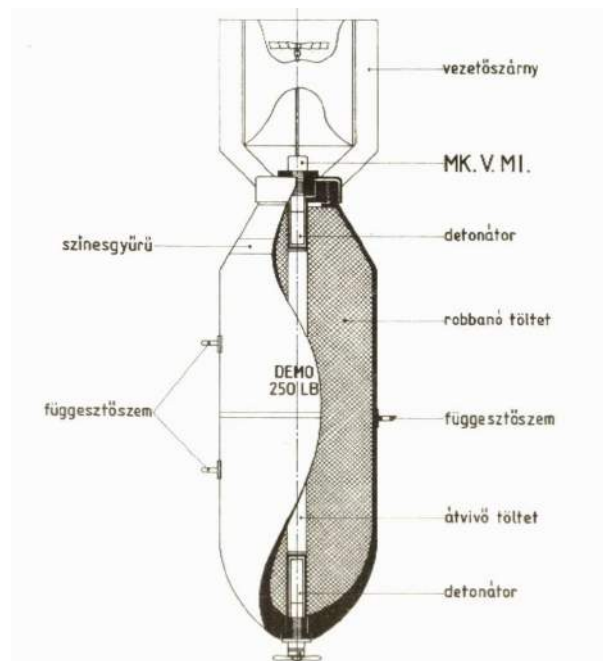
Járási Főjegyző Urnak,

A d o n y .

Hivatkozott számú rendeletre jelentem, hogy községünk-
ben a Ófalui római katolikus temetőben 4 amerikai katona sirja van 1944.
július havában Érd községben, illetve Érd község felett német vadászpilótá-
gépek lelőttek 1 "Liberátor" bombázót. Ebből a gépből 4 holttest került elő
1 amerikai vadászpilótát a Duna felett szintén lelőttek, amely azonban nem Ér-
hanem a Duna másik oldalán lévő Tököl községre esett. Ebből a gépből kiug-
rott egy pilóta, ajtőernyője azonban nem nyílt ki és így hősi halált halt.
Katonák adatait az akkori helybeli csendőrség vette őrizetbe, így azt betér-
jesztani nem tudjuk.

É r d e n, 1945. évi szeptember hó 6.

Gévay Mánior
jegyző

250 LB amerikai rombolóbomba

Nos, hát Érden is ilyenek hullottak

*

A bombázásokkal kapcsolatosan közbevetőleg jegyzem meg: később, már 1945. január első napjaiban az oroszok PO-2 es gépeikből, – amit általában női pilóták vezettek – karkosárból kézi szórással dobtak le 5 kg -os bombákat. Néhány ilyen esett le újtelepi házunk közvetlen közelében is, nem nagy kárt okozva, mert csak az ablakok törtek be. Mindössze mintegy másfél méter átmérőjű, és vagy 40 cm mély tölcsért képeztek robbanásaik. Méreteiknél fogva, ezek a bombák nem is okozhattak nagyobb károkat, nem is ezt a célt szolgálták. A cél inkább az volt, hogy nyugtalanítsák az ellenséget. A harccselekmények szüneteiben éjjelente a csapatok elszállásolása közelébe repültek és a robbanások miatt riadoztatott katonák nem tudtak aludni, pihenni. Az ilyenfajta bombázásoknak, inkább csak demoralizáló hatásuk volt. Az esetnek érdekessége az, hogy valószínű tévedésből bombázhattak a hölgyek, mert akkor már ezen a területen németek nem voltak, tehát saját elfoglalt területükre szórták bombáikat. (3)

Ilyen elavult, kétfedelű,
kétüléses gépmadár volt a
Po – 2, a „Marinéri”

Varrógépnek is mondták, de a „levegő
igáslovainak” is becézték ezeket a már
jócskán elavult gépeket. Az elöl ülő
vezette a gépet, a mögötte ülő társa
meg kézzel dobálta le a kb. 5 kg-os
bombákat.

Még a magyarországi bombázások kezdetén, egy sérült gépből személyzete ejtőernyővel kiugrott, közülük néhányan a Benta patak környékén értek földet. Nem tudom, az ott szénát gyűjtő gazdák, vagy az ejtőernyősök voltak-e jobban meglepődve, megijedve. Az akkori regula úgy szólt, hogy az amerikai és angol pilótát el kell fogni és csendőrkézzre kell adni, illetve értesíteni kell a katonai szerveket. Az amerikaiak földet érve nem használták önvédelmi fegyvereiket, de egy igen sajátos módon próbálták maguktól távol tartani a szénagyűjtő villával feljűk közeledőket. Kis háromszögletű papírzacskót vettek elő, s abból valamilyen sárga port kezdtek a civilek szeme felé szórni. Már felnőtt koromban tudtam meg, hogy ez a por a repülő-hajózó személyzet egyéni felszereléséhez tartozott és arra szolgált, ha netán tengerbe estek volna, ennek vízbeszórásával tarthatták távol maguktól a cápákat. Nem mindennapos, de hatásos védekezési mód volt hát ez a „porhintés” a cápa nélküli Benta pataknál, mert bizony sokszor az ellenség gyűlöletétől fűtött embercápák sem voltak veszélytelenebbek. Sok ejtőernyőssel másutt ugyanis cápafogak helyett vasvillafogak végeztek.

Angolszász repülők elfogására buzdító plakát 1944 nyarán

Csepel bombázása közben egy másik, találatot kapott bombázógép személyzete is kiugrani kényszerült. Ezek közül egyet a légáramlat a Beliczay erdő fölé sodort, s az az ejtőernyőjénél fogva fenn akadt egy fán, onnan lógva várta további sorsát. A légiriadó lefűjása után már kimerészkedők észrevették, s bár Ófalu tele volt katonasággal, mégis egy éppen egészségügyi szabadságát otthontöltő falubeli tiszthelyettesnek szóltak, aki aztán foglyul is ejtette. De még annak előtte, a fán lógó ember megadásra feltett kezének tenyerét „hősiesen” keresztüllötte szolgálati pisztolyával.

A németeknek 1944 nyarán, a Nagyállomáson volt egy mozgó üzemanyagbázisa. Ez úgy működött, hogy az állomás vágányain mindig állt egy, de néha több tele tartálykocsi szerelvény, amiből az üzemanyagot 200 literes fémhordókba, illetve 20 literes marmonn kannákba fejtették, amiket azután gépkocsikkal szállították tovább a frontokra, vagy tárolták a közeli utcákban. A ma Jegyző és Bíró, valamint az ezeket összekötő utcákban nagy vermeteket ástak, ebbe gurították a hordókat, majd nádpallóval fedték és földdel álcázták. A gödrök, elfoglalva a gyalogjárdák egy részét is belenyúltak az utcák nyomvonalába, de mellettük egy sávban azért lehetett járművekkel közlekedni.

Egy alkalommal, – július 2-án délelőtt, – az állomáson tartózkodó szerelvényt néhány amerikai vadászgép alacsony repülésben megtámadta. Bevett szokása volt az amerikai vadászpilótáknak, hogy a bombázókat kísérő, oltalmazó akcióikból hazafelé tartva figyelték a terepet, és ha valami érdemlegeset észleltek, akkor arra lecsaptak. Ez a „szabadvadászat” tiltott volt ugyan az amerikai Wingeknél, de a pilóták ezzel mit sem törődve pusztán virtuskodásból, ily módon is sok kárt okoztak az ellenségnek.

Itt is ez történt. Észrevéve a tartálykocsi szerelvényt alacsonyra ereszkedtek és gyújtólövedéket is használva megsorozták azt. A szerelvény elején mindig volt menetkészsre felfűtött mozdony. A mozdonyvezető észlelve a történést, – bár a mozdony is kapott találatot – azonnal kihúzta Százhalombatta felé a szerelvényt. Szerencsére a tartálykocsikban többnyire gázolaj volt, ami nem annyira gyúlékony, így a lövedékek átfúrta lukakon kifolyó üzemanyagot oltani lehetett. Így az állomás és környéke megmenekült az esetleges katasztrófától. Az akcióban három gép vett részt, s támadásuk pillanatok alatt játszódnak le. Én ezt az utcán, szomszédunk kerítése mellől néztem végig. Nem volt veszélytelen az akaratlan szemlélődésem, mert mindenfelé lőttek a gépekről, melyeknek hovatartozását akkor én nem tudtam felismerni. Nem voltak egységes festésűek, és valahogy a felségjelük sem volt egyértelmű számomra. Arra emlékszem, az egyik gép pepi-taszerű festésű volt, a másik szürke több piros ráfestéssel kiegészítve, de a harmadikat ma már nem tudnám leírni. Az volt a feltűnő, hogy az elől haladó gép vékony füstszerű csóvát húzott maga után. Apám az udvarunkban egy gumidefekt szereléssel végezve éppen a garázsba állt be, amikor a gépek elkezdtek géppuskázni. A harmadiknak érkező gép, ami kissé lemaradva repült, utána lőtt. A lövedéket évek múltával egy átalakítás során vettük ki a garázs falából. De ez a lövés, talán nem is apám autójára irányulhatott, mint inkább az udvarunkban álló hatalmas leponyvázott német katonai pótkocsira, ami német katonai eredetű volt ugyan, de most éppen nem a német hadsereg hadihasználatában. Egy, az oroszok elől menekülő magyar erdészmérnök és felesége holmijai voltak a kocsira pakolva, s valamilyen megállapodás révén először a németek, majd a magyar katonaság menekítette volna őket a nyugati országrész felé. De a vontatónak sürgősebb dolga akadt és itt hagyta ezt a vontatmányt. Hogy az ne kinn az országúton álljon, bebozsátást kértek hozzánk, miután elég nagy udvarunk volt, s így egy ideig ez a pótkocsikománny nálunk volt.

Utucánk akkor még utolsó házában szegény Barják néni hiába főzte meg a jó ebédet, egy ablakon behatoló lövedék éppen a tűzhelyen lévő fazekat találta, kifolyt a bableves.

A Nagyállomás környékén 1944-ben jobbára kukoricaföldek voltak. Az asszonyok, akik a légiriadó ellenére is ott kapáltak, mondták, hogy halálra rémültek, mert az alacsonyra ereszkedett gépek farok kerekei szinte érintették a kukoricaszárak tetejét, amik akkor még nem is voltak túl magasak. Megjegyzem ehhez, hogy ezt csak így érezhették az asszonyok, mert a gépek azért ilyen alacsonyra nem ereszkedtek le, legfeljebb, csak ahogy én is láttam olyan 15 - 20 m magasságban repültek.

Jóval ez esemény előtt hallottuk ugyan távoli bombázások, légicsaták hangját, de ez már ekkorra elcsendesedett. Érden korábban annyira nem voltak légi események, hogy nem is számítottunk ilyen hirtelen jött támadásra. Ezért mertem én is az utcán tartózkodni még a légiriadó lefújása előtt, hiszen soha nem vettük komolyan a bombázógépek átrepüléseit sem. A repülőtámadás után azt mondták, hogy a gépek biztosan szerbek voltak. Ki tudja, akkor hihettük akár azoknak is. Csakhogy én a mai ismereteim alapján hajlok arra, hogy amerikaiak voltak. Annál is inkább, mivel a magyarországi légi harcokkal foglalkozó hadtörténeti irodalom egy helyen ehhez az eseményhez kapcsolható leírást említ. Részletesebben lásd a jegyzetelnél. (4)

Menekülés az óvóhelyre

ők is hadi célpont voltak?

Sokszor kimerészkedve az óvóhelyről, néztük a nagy magasságban felettünk lomhán átrepülő, a napfényben ezüstösen meg-megcsillanó bombázó kötelékeket, a hatalmas, ám letről parányinak tűnő légi erődket. Bombákat errefelé nem igen szórtak, így aztán veszélytelennek érezve bámultuk azt is, amint a bombázókat oltalmazó kis vadászgépek ide-oda rohangálnak mellettük, s azt, hogy a földről milyen nagy igyekezettel dolgozik a légelhárítás. Bámultuk, hogy a fellőtt lövedékek felrobbanása sűrű egymásutánban miként rajzol „pamacsokat” az égboltra. Bámultunk, mert érdekes volt ez gyereknek felnőttek egyaránt. Tettük ezt a légoltalmi hatóságok tiltása ellenére, hiszen közegeik mindig mindenkit az óvóhelyre parancsoltak. Valahogy nem vettük tudomásul, hogy azért ez a szemlélődés, – különösen így visszagondolva – nem is volt olyan veszélytelen. Hiszen a fellőtt és felrobbant tüzérségi lövedékek visszahulló repeszai bárkit megsebezhettek. Volt is erre példa. Egy alkalommal egy ilyen repeszdarab éppen apámat találta el a mellkasán, szerencsére nem nagy sebet ütve.

Bár voltak a találatok pontosságát elősegítő, – az akkori időkben korszerűnek számító – eszközök, mégis eléggé alacsony volt a csöves légvédelem hatásossága. Eredményessége pedig nem haladta meg az 5%-ot, csak néha sikerült egy-egy gépet lelőni. Egyébként a tüzérségi lövedékeknek (repeszgránát) nem kellett feltétlenül és közvetlenül eltalálni egy repülőgépet, elég volt ha felrobbanása következtében szétszóródó jókora repeszdarabjai belecsapódtak a géptestbe, s abban valamilyen létfontosságú elemet, (motor, légcsavar, irányítószervek stb.) szétroncsoltak, ami aztán a gép lezuhanását, vagy kényszerleszállását eredményezhették.

Az amerikaiak a lokátorok megtevesztésére vékony sztaniol csíkokat szórtak ki, amiket aztán mi, gyerekek nagy buzgalommal gyűjtöttünk, hiszen azt karácsonykor a karácsonyfa díszítésére lehetett használni. De gyűjtöttük a repeszeket is, meg mindent ami fentről hullott.

**

Az érdi sportrepülőtér szerepe a háborúban

A háborút jóval megelőző '30-as években Érden a „Barában” létesült egy repülőtér. Az akkori József Nádor Műszaki Egyetemen még 1921-ben megalakult a *Műegyetemi Sportrepülő Egyesület*, (MSrE) ennek volt a repülőtere. Ez az intézmény kezdetben Mátyásföldön működött, azonban az egyre fejlődő polgári repülés ezt onnan kiszorította, így 1929-ben áttelepült Érdre. A repülést kedvelő gépészmérnök hallgatók ismerkedtek itt a repüléssel és gyakorolták azt, főként a nyári tanulmányi szünetekben. Közülük később többeknek úgy hozta a sorsa, hogy harci pilóták lettek. A repülőteret a BSZKRT sportrepülői is használták. Motoros gép, és motorosgép-vontatású vitorlázó repülés oktatás folyt itt. E reptéren közismerten neves pilóták, – úgyszólván a magyar repülés összes tisztas úttörője – mint oktatók is megfordultak. Élénk repülős élet zajlott itt egészen a '40 - es évek hadi készülődésének időszakáig.

Belesodródva a II. világháborúba, az elkövetkező évek eseményei szükségessé tették fiatalok jól képzett pilótákká oktatását. Így ez az eredetileg valóban a sportrepülés célját szolgáló reptér később katonai célú kiképzőtáborrá alakult. Megszerveződött ugyanis a haderőn kívüli repülés oktatás intézményesített kerete. A kezdetben csak műegyetemi objektumot, a Horthy Miklós Nemzeti Repülő Alap (HMNRA) is használta, közös oktatószemélyzet közreműködésével.

A háború kiterjedtségével 1944-ben a sport célú oktatás megszűnt és csak a repülőalapi kiképzés folyt. Mi, azonban észre sem vettük, hogy a Kalotból naponta lejáró pilótanövendékek 1944-ben már nem sport-repülni járnak le a Barába, és az sem tűnt fel, hogy a már javában háborús körülmények között, miért van kedvük és lehetőségük ilyen drága sportot űzni. Még mindig úgy véltük, hogy a felettünk való repkedések a mérnök-képzés velejárója. De aztán mégiscsak ismertté vált, hogy valójában ez a „műegyetemi sportrepülőtér” elnevezés csak fedőneve volt ennek a kiképzőtábornak, ahol leendő hadipilóták kaptak alapfokú kiképzést. A pilótanövendékek napi felszállásai már nem önfeledt „fellejjárások” voltak, már nem sport volt, hanem felkészülés az ellenséggel megvívandó légi harcokra.

Azok, akik már megtanulták a vitorlázó repülést és túl voltak meghatározott számú felszállásokon, utána német gyártmányú kétfedelű BÜCKER „Bü-131 JUNGMAN” gépeken sajátították el a motoros repülés alapismereteit. Majd ARADO-96A típuson folytatták továbbképzésüket. Ezzel a típussal viszont, ami már komolyabb repülési ismeretek elsajátítására alkalmas gép volt, egyszerűbb harci repülést is tanultak és gyakoroltak, majd Érdről más repülőbázisokra kerültek vadászpilóta kiképzésre. Akkoriban is lehetett járni a gáton, így mi, gyerekek nagyon sok időt töltöttünk ott, onnan bámultuk a reptéren folyó életet. Természetesen mi is szerettünk volna repülni, hiszen melyik gyereknek ne lett volna ez vágya? Jobb híján karjainkat kiterjesztve, billegtetve és berregve rohangáltunk a repülést imitálva, itteni neves oktató pilótáknak: Heftynek, Hárynak, Tasnádinak képzelve magunkat. Egymás között ki is osztottuk ezen neveknek birtoklását.

A pilóta növendékek szabad idejükben lelőtt repülőgépek törött plexiüvegeiből kis Messerschmitt 109-es miniatűröket készítettek és ajándékoztak a lakosság körében, de meg zsebpénzt is csináltak belőle. Nekem is volt ilyen. A napi kötelező foglalkozásokon túl, szabad mozgásuk volt a faluban, ismerkedtek a falubeliekkel. Nekem is volt egy,

akivel „összebarátkoztam”, ha jól emlékszem a nevére Brunnernek hívták, legalább is annak mondta magát. Én 10 éves voltam, ő talán, legfeljebb ha 20 lehetett. Megígérte nekem, hogy a Bückerrel felvisz egy körre, s én ezt gyermeki naivsággal még el is hittem neki. A megbeszélte időre, torkomban kalapáló szívem izgalmával kimentem a reptérre a „barátomat” keresni. De nem találtam. Könnyen megígérhette sétarepültetésem, hiszen ő már tudta, hogy úgy sem fogom megtalálni, mivel azon a napon neki már Pápán kellett lennie vadászpilóta átképzésen. Előtte való éjjelen nem aludtam, mert a beígért repülés reménytelen várásának láza égetett. Csakhogy ez a repülés elmaradt, és hiszékenységem okán ezt is életem csalódásainak csokrába köthettem.

Az események, a front előrehaladtával komolyabb hadi repülők is települtek az érdi gyakorló, kiképző repülőterre. Rövid időre egy német egység MESSERSCHMITT BF-109 es vadászgépeivel érkezett ide. Később az orosz csapatok közeledtével ezek aztán áttelepültek más repülőterre.

1944 novemberében az iskolagépeket elszállították, és csupán egy piros, meg egy kék színű kétfedelű gép maradt a reptéren. December elején, az orosz csapatok elől hátráló németek a túlnyomórészt sátorhangárokból álló objektumot felgyújtották.

A front elvonulása után lejártam az őrizetlenül hagyott reptérre, beleülni ezekbe az itt maradt gépekbe. Volt egy játék pisztolyom, az mindig nálam volt az övembe tűzve. Jót nevettek rajtam az orosz katonák, mondták is, hogy „*malinkij partizan*”. Egy alkalommal amint az egyik gépben ültem, – javában azt képzelve, hogy a felhők közelségében repkedek, és mivel a „szárnyaszegett” gép erre képtelen volt, magam berregtem hozzá, – észrevettem, hogy a gátról jön lefelé két orosz, és a gép felé tartanak. Kiszállítottak és nagyon mérgesen rám förmedve elvették a pisztolyomat. Felkísértek a gátra, vállukról levett géppisztollyal maguk előtt tereltek és szitkozódtak. Nagyon meg voltam ijedve, mert azt mondták visznek a kommandóra. Már ennek a szónak meghallása is borzalommal töltött el, képzeletem rövid életem befejezését vetítették elém. Sírtam, próbáltam meggyőzni őket, hogy a pisztoly csak játék, (bár ezt ők is láthatták) de hajthatatlanok voltak és még inkább gorombáknak mutatkoztak. Azt hittem, ha beérünk a parancsnokságra, – ami a mai Termálfürdő helyén volt kocsmában települt – hogy ott aztán azon mód ki is fognak végezni. Amint a gát végéhez értünk, akkor aztán újdonsült moszkvai barátaink jól fenékbe rúgtak, jót nevettek rajtam, majd elengedtek és még a pisztolyomat is visszaadták.

Ennek az érdi repülőternek, egyik emlékezetes eseménye volt, hogy még 1942. szeptember 2-án, ifjabb gróf Károlyi Gyula, – Horthy István barátja és egyben sógora is – a kormányzó helyetteshez hasonlóan ugyancsak harctéri szolgálatra készült az orosz front-ra. Ezért gyakorló repülésre szállt fel e reptérről neves oktatójával Tasnádi Lászlóval. A felszállás után gépük valamilyen hiba miatt irányíthatatlanná vált és a Bücker dugóhúzóban a Dunába zuhant. Mindketten életüket veszítették. Tasnádi László ugyan még ki tudott ugrani, de a zuhanó gép maga alá kapta.

A roncsot és a holttesteket a Duna elsodorta és csak napok múltán találták meg Ráckeve közelében. A helyi templomban ünnepi misén ravatalozták fel és szentelték be holttesteiket mielőtt elszállították volna. Ifjabb Károlyi Gyula, Horthy Miklós leányának, – a pár évvel korábban meghalt – Polett-nak volt a férje. (lásd még ehhez a 123. oldal képi-egészítését)

ARADO Ar-96A

kiképző és futárgép

(Érden magyar felségjellel volt)

M-24

*magyar tervezésű és építésű gép,
ez már alkalmas volt alapfokú
vadászpilóta kiképzésre is*

Messerschmitt Bf-109

*1944 késő nyarán egy német vadász
egység érkezett Érdre
ilyen gépekkel.*

BÜCKER Bü-131 Jungman

*Érden a vitorlázó repülés elsajátítása
után, ilyen motoros iskolagépekkel kaptak
alapkiképzést további géptípusokhoz a
leendő harci pilóták*

Ilyen motoros gépek voltak az érdi „sortrepülőter”-en is

Magyarország területén folyó földi harcok 1944 őszén a Kárpátok áttörését követően bontakoztak ki az Alföldön. Elkeseredett csaták közepette, az oroszok fokozatos térnyeréssel közeledtek a főváros felé. November végén, Érden is híre jött annak, hogy az oroszok már Tökölön vannak, amit hittünk is meg nem is. Pedig igaz volt. A Dunához közel lakó falubeliek rebesgették, hogy az éjszakák leple alatt felderítőik csónakon átkelve már többször átjöttek. Kezdett a községünket veszélyeztető helyzet komolyra fordulni, így aztán december elején Ófalu népe igyekezett védettebb helyekre, többnyire a gyormai borpincékbe húzódni. Kellő mennyiségű élelem felhalmozásával mi is berendezkedtünk folyamatos ott tartózkodásra, „várva” az oroszokat, akik azután hamarosan jöttek is.

A mélyen a hegy alá nyúló pincénk – mely ez időben több család menedékeül is szolgált – kellő biztonságot nyújtott akna, vagy akár bombatalálat esetére is. A boroshordók helyére, tetejére most szükség fekvőhelyek kerültek, azokon ülve, feküdve éltük félelemmel telt életünk keserű napjait, aminek leírását később még részletesebben folytatom.

Községünket ebben az időben, amolyan átmeneti szállásnak használta az éppen „ügyeletes” hadsereg sűrűn cserélődő katonasága. A KALOT - nak is helyet adó kastély, hol magyarok, hol németek hadiszállása és a különböző parancsnokságok elhelyezési körlete volt. Az ideérkező front pedig orosz hadikórházat csinált belőle. A sebesültek kezdetben az Érd, Ercsi közeli harcokból kerültek ide, később még a nagy Velence környéki csatákból is, ahol a németek lángszórós egységeket is bevetettek, s ezért nagyon sok égéssérült orosz sebesültje is lett az érdi, kastélybeli szükségkórháznak. A Budapestért vívott, Buda környéki harcok orosz sebesültjeiből is sok jutott ide.

Az élet néha felkínál igen különös és váratlan találkozásokat korábban soha nem ismert, ezért számon sem tartott rokonokkal. A következő esemény, még az oroszok bejövetele előtti időre datálódik.

1944 nyár elején történt ugyanis egy egészen véletlen rokoni találkozásunk két családdal. Márciusban a németek megszállták országunkat, ezzel elkezdődtek az angol - amerikai stratégiai bombázások. Bombázták a vasútvonalakat, gyárakat, hadiüzemeket, raktárakat, a Dunát pedig egy éjszaka az angolok repülőgépről nagy mennyiségben ledobott víziaknákkal tették hajózhatatlanná. A németeknek pedig a Duna volt a háborúhoz oly fontos kőolajszállítások vízi útvonala. Ezek a víziaknák mágneses indukciós elv alapján működtek, és a beállításuktól függően robbantották fel a felettük átvonuló hajókat. Akár több hajó is megközelíthette őket, át is haladhatott felettük, míg valamelyik felrobbant. Így kiszámíthatatlan volt, mikor melyik hajó robbanthatott volna. Ezért aztán a hajóknak meg kellett állni. Úton volt lejtmenetben haladva többek között egy német zászló alatt hajózó, két tanker uszályból álló vontató is, ami olajat szállított Németországba. Most ugyan üres volt, szállítmányért ment volna Romániába. Ezeket az uszályokat, – amelyeknek az átmenetileg visszacsatolt délvidékről származó személyzetük volt – kikötötték az ófalui parton. Német vontatójuk elment. Napokig vesztegeltek itt, míg meg nem tisztították a Dunát az aknáktól. Személyzetének volt élelemkészlete és háztartása is a hajón, azonban kenyérre nekik is csak szükségük volt. Feljöttek hát a faluba a pékhez, ahol beszélgetés közben derült ki, hogy ezek az emberek, (mind két hajós család, akik maguk is rokonok voltak egymással) nekünk is rokonaink. A teljesen véletlen találkozás öröme meghívtak bennünket, gyerekeket a hajókra. Itt tartózkodva láthattam, amint Budapest felé haladva jött egy JU-52-es német repülőgép egészen a víz felszínéhez közel ereszkedve. Alsó részére egy nagy, körülbelül 6 - 8 m átmérőjű acélgyűrű volt fel-

szerelve detektorként, mely a vízben lévő aknák helyét derítette fel. Közbevetőleg jegyzem meg, hogy több ilyen aknakutató gép volt szolgálatban, ezek közül az egyiket egy akna mintegy magához rántva felrobbantotta s a Dunába veszett. Ez azonban nem Érden történt.

„Junkers 52” a Duna aknamentesítésében
alatta látható a hatalmas fémdetektor, ahogy én is láttam

A hajósokról közben kiderült, hogy délvidéken, APATIN-ban laknak, és apai ágon voltunk rokonok. Dédnagyanyám származott el Érdre Apatinból. A család két férfitagja NOTHEISZ JÓZSEF, és NOTHEISZ JÁNOS, tulajdonképpen apámnak harmadvonalú unokatestvérei. Minthogy sváb emberek voltak, gyereküket Józsefet, a német erőszak német katonának, az „SS” kötelékébe sorozta be. Egysége, – a magyarországi népi németekből felállított 22. SS Mária Terézia Hadosztály 53. önkéntes lovasezrede – átmenetileg valahol Buda környékén a közelben állomásozott. Egy alkalommal miközben a szülők még itt vesztegeltek a Dunán, eljött őket meglátogatni és hozzánk is feljött. Így módom volt nekem is megismerkedni „Jozef” - el, az újonnan szerzett unokatestvérrel. Én az új rokont külön is nagy érdeklődéssel fogadtam, mert neki már olyan fegyvere volt, amelyet addig még nem láttam. Vadonatúj MP - 44 típusú gázelvételes működtetésű fegyver (gépkarabély) volt ez, amit a németek „Sturmgewehr”- nek (rohampuska) neveztek. Jozefnek igen szép lova is volt, azzal jött. Később a háború után ezek a hajós családok ismét csak Jugoszláv állampolgárok lettek, volt még néhány levélváltásunk velük, de aztán Európa újrendeződése folytán kapcsolatunk megszakadt, mivel Titóra haragudni kellett, s oda még a posta is nehezen járt. Fiukról nem tudtak a szülők, gondolhatták, hogy elesett vagy fogságba került. Gyanítom inkább eleshetett valahol a budapesti vagy környékbeli harcokban.

Az alábbi esemény 1944 késő őszen történt. Ófaluban ez idő tájt többféle katonaság is állomásozott, többek között egy-két napra magyar huszárok is jöttek pihenőre. A Duna - Tisza közben harcoló 1. magyar lovashadosztály három ezredének maradványaiból összeállt, nagyon leharcolt, megtépázott, szétvert, a harcokból rövid időre kivont huszár egysége érkezett Csepel szigeten át Érdre november 3-án. Szigetszentmiklósról a Tököli kompon keltek át a Dunán Százhalombattára, és onnan jöttek ide. Lovaik a helybeli gazdák istállóiba voltak beszállásolva etetési kötelezettséggel, a katonák pedig házaknál nyertek elhelyezést. Nálunk is volt katonaló bekvártélyozva.

1944. november 5-e, az évszakhoz képest igen enyhe és szép napfényes vasárnap délután volt, amikor 4 óra felé, pihentetésük után a huszárok tovább indultak volna. A Római úton gyülekezett és alakult menetoszloppá a sereg, a huszárok hozták ki lovaikat a házak udvaraiból, miközben a szállásadó családok búcsúztatták őket. Nem emlékszem már milyen létszámú lehetett ez az alakulat, de a hármas, vagy négyes sorokban arccal a gyorma felé felsorakozott egység az artézi kúttól a Kastély utcáig ért. De biztos nem lehettek egy teljes századnyian. Ez a létszámukban is megtizedelt csapat, ideérkezésük előtt több, az oroszokkal vívott kemény csatában vett részt az alföldön, s erős leharcoltságuk már harci moráljukat és fegyelmezettségüket is erősen kikezdte. Ezért fordulhatott elő, hogy noha már a „lóra” vezényszó is elhangzott, és a huszárok többsége lován ülve várta az indulási parancsot, de néhány katona még szedelődzködött a sor végén. Az egyik huszár közben még szóváltásba keveredett a sarki kocsmárossal az állítólag elfogyasztott, de ki nem fizetett ital miatt. A katona nem akart, vagy nem tudott fizetni, s az ebből kerekedett vita hevében fegyverével hadonászva fenyegetőzött. Ezért Pálházi úr a kocsmáros, felszólalt a kastélyban települt híradó alakulat – mint helyőrség – parancsnoksághoz, ahonnan lejött a készség egy Györgyfalvay nevű zászlós vezetésével. A járőrparancsnok, a kocsmá udvarának artézi kút felőli kapuján kijövő huszárt fegyvere átadására szólította fel. A huszárok többségének karabélyá, ennek a szakaszvezetői rangban lévő huszárnak történetesen géppisztolya volt. Ez a huszár nagyon el volt keseredve, mert nemrég vesztette el valamelyik közelijét, – talán bajtársát, barátját – aki elesett. Átérezhető ennek az embernek pillanatnyi lelkiállapota, s némileg talán még a tette is menthető, amit elkövetett. Nem elég a bánata, ő is ismét csatába menni kényszerül, talán ő is meghalni megy. Most meg a kocsmáros is kéri tőle az ital árát, ráadásul még ez a talán soha puskaport nem szagolt zászlós is molesztálja. Talán ilyen gondolatok motiválhatták cselekedetét, amikor is igen nagyot hibázott.

Közbevetőleg nem hallgatható el, hogy régi hadseregünk néhány krakélerkedni is kész tisztjére, tiszthelyettesére jellemző volt, hogy olykor tisztessége helyett inkább tisztségét fitogtassa. Kiváltképp, ha azt mások, különösen, ha még hölgyek is láthatták. Ez pedig nem egyszer az egyszerű közkatona indokolatlan végzálásában, a „*majd én megmutatom ki vagyok*”-ságban nyilvánult meg.

Ófaluban az esetkor több alakulat is állomásozott, híradók, légvédelmi tüzérek, fényszórósok. A helyőrséget a híradó alakulat adta. Közülük volt ez a zászlós, aki két másik katonával, – mint helyőrségi készség – elvenni akarta a huszár fegyverét. Ezt a huszárok parancsnoka sem nézte jó szemmel, így vita alakult ki, amiből sajnos végzetes baj történt. A huszár természetesen nem adta át fegyverét a zászlósnak, noha az állítólag először elég visszafogottan kérte. De miután a zászlósúr másodszor már keményen szólította fel a huszárt, az egy kaszáló mozdulattal sorozatot lőtt felé, aki öt lövéstől találva a mellkasán, azonnal meghalt.

A zászlós egyébként amolyan, a leányszobák álmaiban szépfiúi álmokképként megjelenő figura volt, és tudva is ezt magáról természetesnek találta, hogy most itt az alkalom

megmutatni a nézelődő ófalui lányoknak, hogy „ki vagyok”. És hát ez lett szerencsétlennek a veszte.

Én a felsorakozott egység elején bámultam a huszárokat, és nem láttam a hátul zajló eseményt, csak a lövéseket hallottam. Mivel egyszer már átéltem hasonlót, most is azt hittem repülőgépről lövik a huszárokat, ezért beszaladtam az udvarunkba. De mert több lövés nem volt, ismét az utcára mentem és láttam, hogy az egyik huszár a lova nyakára borulva keservesen zokog. Mint később megtudtam azért, mert legjobb barátja volt a fegyverét használó katonának, akit természetesen azonnal őrizetbe vettek. Ez után láttam meg, hogy az artézi kút előtti útszakasz akkor még széles mély árkának meredek partján fekszik a zászlós már kigombolt zubbonyban, mellkasán öt bemeneti sebbel. Az utca másik oldalán az Antonovics ház előtt feküdt a földön járőrtársa Veres Károly, akit ugyancsak két lövés ért. Miután kigombolták a zubbonyát, neki is láttam a lövések bemeneti sebeit. Szívlövés érthette, azonnal meghalhatott, mert nem is vérzett. A harmadik járőrtárs is súlyosan megsebesült, de élt. Ugyanekkor érte lövés még Farkas Nándor akkor 15 éves fiatalembert, és Berényi György érdi lakosokat is, akik csakúgy, mint mások az utcán nézelődtek.

Apám éppen Újtelepről jött a kenyérszállító kisteherautónkkal, hirtelen más eszköz nem lévén, annak platóján ő vitte be a sebesülteket Budapestre az Alkotás utcai 11. sz. honvéd helyőrségi kórházba. De ott csak a katonát vették le a kocsiról és fogadták be, a másik sérülteket tovább kellett vinni a Rókus kórházba. Farkas Nándit egy jobb deréktájon behatoló és tüdejét is súroló lövés érte. A golyó a vállán jött ki és onnan tovább hatolva a fejébe az alsó állkapcsában állt meg. Ez a golyó 48 évig és két hónapig volt „vendége” Nándinak. De pár éve sikeresen eltávolították a lövedéket és korához képest viszonylagos jó egészségnek és sok unokának örvendő, hála Istennek Nándi ma is él.

Ennek az esetnek számomra különös érdekessége az, hogy nemcsak szemtanúja lehettem, hanem 55 év múlva a Király géppisztolyból kilőtt sorozat egyik lövedékét mely Nándi testét átjárta, a kezemben is tarthattam. Nándi idősebb nálam, ezért gyerekkorunkban nem igen volt kapcsolatunk, de felnőtt korunkban pár éve nekem ezt a lövedéket megmutatta. Megrázó volt újra felidézni az 55 éve átélt eseményt, az akkor hallott lövéseket, majd ennyi év múltán még kézben is tartani azt a lövedéket, amely végighatolt egy emberi testen. Sajnos a többi sérült sorsáról nem tudok.

Máig furdal viszont a lelkiismeret amiatt, hogy szegény meghalt zászlós urat mi, gyerekek miként csúfoltuk, amikor még az esemény előtt szabadidejében barátnőjével sétálgatott Ófalu járt és járatlan utcáin. Vásozt gyerekként, csapatostól árnyékként kísértük őket kíváncsiságunk okán. Vajon hová mennek, mit fognak csinálni, amit azért akkor már némileg-némileg el is tudtunk képzelni. Hol az artézi kút árkából, vagy mellékutcákon eléjük kanyarodva bokrok mögül kórusban mondtuk: „*ki volt ott a nagyobb úr, Hilda vagy a zászlós úr.*”

Az eset után, a felsorakozott huszársereg megfordult és a Molnár utcára kanyarodva ismét a Duna felé vette az irányt visszakompolni Csepel szigetre. Késéssel, de végül is elindultak úti céljuk, és ki tudja milyen sorsuk beteljesedése felé. Először ugyan még a Duna mentén átmentek Százhalombattára, és majd csak másnap reggel 6-án mentek át ismét Tökölre, majd onnan Szigetszentmiklósrá.

Közben még rögtön az esemény után azonnal kiérkezett Érdre egy hadbírói testület, mely az őrizetbe vett huszárt soron kívül a frontra, az első vonalba vezényelte. Miért pazarolják a fegyvergolyót főbelövással, adjon neki az ellenség a magából. Talán ez lehetett a hadbírák gondolata, amiként megszületett a szentencia: büntetőszázad. További sorsa számomra ismeretlen, a huszárezred hadinaplójában – ha megmaradt – bizonyára lenne valami nyoma. Bajtársai öt hátrahagyva, megárvult kesej-sárga lovát, vezetéklóként vitték tovább magukkal.

Arról viszont már hallottam később, hogy az Érd - Százhalombattáról újra a Csepel-szigetre irányított huszárok ott további harcokba keveredtek a Kis-Dunán átkelt oroszokkal. De az orosz túlerő nyomása miatt viasszaszorulva, december 4-én a Csepel – Budapest – Érd – Martonvásár útvonalon a Velencei tóig, onnan pedig Hercegfalvára (Mezőfalva) vezényelték őket. Talán Tolbuhin seregét feltartóztatni lett volna a feladatuk. Majd innen visszavezényelték a Velencei tó környékére, ahol kemény harcokba bocsátkoztak a közben már a Nagy-Dunán is átkelt oroszokkal, újabb kivérzést és megfogyatkozásokat elszenvedve. Utána még az orosz túlerő ellen hátrahúzódva részt vettek a Gánt környéki harcokban, ahol a Kápolnapusztá nevű falucskában néhányan civil ruhába öltözve, de fegyverüket megtartva szálltak szembe egy felderítő osztaggal. Azok így őket partizánnak tekintették és megtorlásul kivégezték az egész falut. A környékbeli harcokban is többen elestek a huszárok közül és őket is a kivégzett civilek kis temetőjében temették el. Később lóról szállva gyaloghuszárként a Csallóközbe vezényelték őket. Dunántúli harcaik után maradványaik kijutott Ausztriába, ahol Amerikai fogságba estek. (5)

Mint megannyi honfitársa, 1943-ban apám is meghívót kapott egy rendezvényre. Részt venni egy kicsit az orosz fronton zajló háborúban. Testvéröccse már korábról ott volt, egy élelmezési oszlop hadfiaként, kerekeken guruló mozgó kemencében sütötte a kenyeret katonatársainak. A kéthelyszínű, (Ófalu, Újtelep) de egy egységet képező „*Pokorny Testvérek sütödéje*” néven jegyzett pékség működtetése a feleségekre maradt, akik az akkori háborús ellátási viszonyok között nehezen birkóztak ezzel. Viszont a közellátás frontján itt a hátszágban is helyt kellett állni, a lakosságot kenyérrel kellett ellátni. A nagykiterjedésű és már akkor is népes Érd községben ugyan több pék is volt, de azok többsége is a fronton hadakozott. Kérvényezni kellett, hogy valaki felmentést kaphasson, haza jöhessen onnan. A szerencse apámnak adta a voksát, 1944 kora nyarán hazajöhetett.

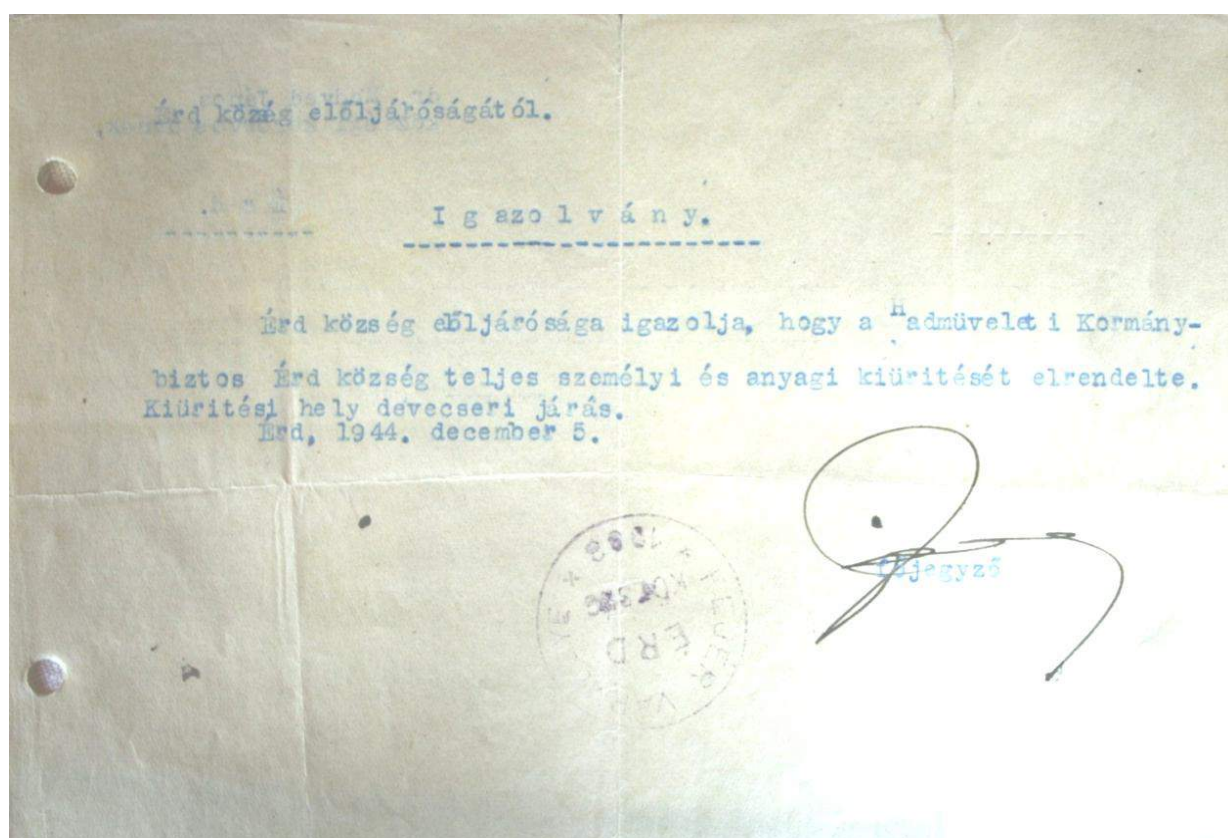
Egy alkalommal Újfaluuba kellett mennie autóval, és engem is magával vitt. De az autó elromlott, vissza kellett forduljunk. Megálltunk a kapunk előtt, apám kiszállt, hogy kinyissa a nagykaput, én pedig be akartam mutatni sofőr tudományomat, átültem a kormányhoz és kiengedtem a kéziféket. A kocsí a lejtős kocsibejárón gurulni kezdett, de túlkormányoztam, és apámat odaszorítottam házunk falához. Eltörött a kulcscsontja, kórházba került. Mit mondjak? Meg nem vert, hiszen törött kézzel nem is tudott, talán nem is akart volna, kicsit szidott ugyan, de mindenesetre akkor semmiképpen nem dicsért meg. Még a kórházban feküdt, amikor SAS behívója azonnal ismét a frontra szólította, de így törötten nem mehetett. Ezért aztán nemhogy elmarasztalt volna botor tetteért, hanem még áldotta is azt, hiszen ha visszamegy a frontra, lehet, hogy soha sem térhetett volna ismét haza. Felgyógyulása után aztán már békén hagyták nem kellett bevonulnia.

Azóta én is azt tartom, hogy: *minden rosszban, lehet valami jó is.*

Az Érdre ért háború már viharosnak mondható időszakát, – a közvetlen front közeledtét és átvonulását – a lakosság, pincéikbe, vagy ismerőseik pincéjébe húzódva, (már ha volt ilyen lehetőség) vagy kertjeikben hatóságilag kötelezően ásott szükség óvóhelyeken (bunkerekben) vészelt át. Jó búvóhelyeknek bizonyultak ez idő tájt az ófalui borpincék

és a kastély alatti „Szapáry pince” is, amelynek menedékében 543-an húzták meg magukat félelem teljes életüket élve, miközben felettük dúltak a harcok. Nagyon sok embernek, így több száz érdekes szolgált menedékkül még a tárnoki borpincék is, valamint az ottani kőbányák katakombái.

A közelgő front harci cselekményeitől való védelmi célú távoltartás miatt, a németek Érd község lakosságát három esetben is ki akarták telepíteni, de a nép ellenállt. Többször is kidobolták, hogy hová történik a kitelepítés. Devecserre emlékszem, illetve a Devecseri járás körzetébe, ami hát bizony elég messze esett tőlünk. Tudomásom szerint nem is igen ment senki, vagy legalábbis igen kevesen mehettek. De valóban jól emlékeztem, mert találtam egy ezzel összefüggésbe hozható iratot, amit Gévay Nándor akkori főjegyző írt alá.

Néhányan, akik mégis elmenekültek, azok az előljáróságtól igazolást kaptak, amivel igazolhatták, miért és hová mennek

Főhadnagy úrnak jelentem, 'batta felől jönnek az oroszok

Németek

A következőkben, saját élményeimen túl, – azok kiegészítéseképpen – hadtörténetesek által publikált adatokra is támaszkodva írom le, hogyan történtek az Érd, és környékén zajló harccselekmények.

ÉRD ELFOGLALÁSÁNAK ELŐZMÉNYEI, ÉS HADIESEMÉNYEI

1944 nyaratól, miután már egyre inkább világossá vált, hogy a németek aligha nyerhetik meg a II. világháborút, az értelmetlen hadakozásból minden korábbi fegyvertársuk igyekezett kihátrálni mellőlük. Csupán mi, magyarok maradtunk utolsónak Hitler csatlósaként. Bár titokban folytak fegyverszüneti tárgyalások az oroszokkal a háborúból való kilépésünkről, ám ezek csak hiú ábrándként sikertelen próbálkozások maradhattak. Hiszen nem csak fegyvertársa voltunk a németeknek, hanem általuk megszállt ország is. Embereik minden magyar katonai, de még a polgári apparátusokba is be voltak épülve, nem maradhatott hát titokban semmi. Így természetesen a kiugrási terv sem, és nem is valósulhatott meg már csak a vezérkaron belüli különgondolkodások miatt sem. A fegyverszüneti tárgyalások megszakadtak. A németek kikényszerítették Horthy lemondását, az ország vezetését német segédlettel, erőszakkal Szálasi vette át, aki kinevezve magát nemzetvezetőnek megalakította új németbarát kormányát. Az ország vezetése a háború tovább folytatását, azaz „*végső kitartást*” követelt minden magyar állampolgártól, katonától, civiltől egyaránt. Hitler makacsul követelte Budapest minden körülmények közötti tartását, Sztálin pedig ugyanígy mielőbbi elfoglalását. Ezzel próbálva rákényszeríteni Magyarországot a háborúból való, – a románokhoz hasonló – kilépésre. Ugyanezt a célt szolgálták a mindent pusztító angolszász bombázások is.

A II. világháború Budapest elfoglalásáért indított hadműveletei során, a szovjet csapatok az év végére már Budapest határának közelébe értek. Tervük az volt, hogy a fővárost közvetlen menetből támadva foglalják el, azonban a német és magyar csapatok számottevő erős ellenállása ezt megghiúsította. Az oroszoknak ezért át kellett dolgozni haditerveiket, mely szerint az arcból támadás helyett Budapest bekerítését határozták el. Ehhez azonban át kellett kelniük a Dunán. Malinovszkij marsall vezette 2. Ukrán Front 46. hadserege, 1944. november végén Taksony és Dömsöd közötti szakaszon, több helyen kisebb erőkkkel át is kelt a Kis-Dunán, Csepel-sziget csaknem kétharmadát elfoglalva. Eközben folyamatosan harcba keveredtek a nagyon súlyos védelmi harcokat folytató magyar 1. huszárhadosztály ezredeinek egységeivel. Ráckevidén viszont már hadosztálynyi erővel léptek a Csepel-szigetre, majd november 30-tól megkezdték a nagy-dunai szakaszon való átkelésük szervezését, előkészítését.

Budapest bekerítésének hadműveleti részeként, a Csepel-szigeten lábát megvető orosz hadtest nagy-dunai átkelési szakaszát Érd és Ercsi között, valamint Ercsitől délre eső térségben Rácalmásig jelölték ki. Ebben az évben a Duna vízállása igen magas volt, ami különösen nagy nehézséget okozott a támadóknak. Kilenc hídfőállást (átkelési pontot) létesítettek. Kijelölték a parthoz vezető utakat, meghatározták az átkelési szakaszok helyét, amit a védők igyekeztek kemény ellencsapásokkal felszámolni. Ám az orosz túlerő végül is pontonhídon, csónakokkal és kételtű járművekkel, a Csepel-sziget térségéből indított erőszakos folyamátkeléssel mégiscsak átért a Duna jobb partjára. Ez helyenként könnyebben, másutt viszont csak véres harcok árán valósulhatott meg. Ercsitől délre eső területeken viszonylag akadálytalanul válhattak partot az oroszok, és menetből haladhattak tovább. Ercsinél viszont komoly ellenállásba ütköztek, és csak pár napos harc árán foglalhatták el végleg a községet és folytathattak a Dunántúlon további támadásokat.

Az Érdi szakaszon történt átkelésre, a továbbiakban még részletesen külön kitérek

Korábban, – még november közepén – Jugoszlávia területéről érkező Tolbuhin marsall vezette 3. Ukrán Front egyes részei Apatinnál és Batinánál, (Kiskőszeg) Mo-háctól délre is már átkeltek a Duna nyugati oldalára, harcokba keveredve az ott védő német csapatokkal. De másutt is voltak kisebb átszivárgások. Gerjen községnél pedig partra szállt egy páncélnaszád dandár 475 fős tengerészgyalogosokból álló egysége. Ezek a Duna jobb parti vonalán haladva később Érdre érkeztek. A tengerészgyalogosok gerjeni hídfőfoglalása után, ugyanitt partot váltott a 31. gárda-lövészhadtest három hadosztálya, ami váratlanul érte az itt védő II. magyar hadtest keleti szárnyának védőit, akik ezért a Margit vonal keleti szárnyába Érd – Baracska – Velence térségébe voltak kénytelenek visszavonulni.

A szovjet hadsereg *főereje* azonban, – a 2. Ukrán Front Malinovszkij marsall vezette hadsereg egyes seregrészei – Ercsinél érkezett a Dunántúl területére. Majd innen két irányba indítottak támadást. I. Főirány Budapest felé, ahol a 6. sz. műúton a 23. lövészhadtest egységei vonultak Százhalombatta - Érd felé, míg a II. Főirány Velence volt. Miközben szerveződött a 2. Ukrán Front 46. hadserege részeinek dunai átkelése, a már Duna jobb partján harcoló Tolbuhin marsall 4. gárdahadserege is már megközelítette az Ercsi átkelés nyugati körletét. A 2. Ukrán Front Ercsinél átért, és nyugatnak kanyarodó részei Adonynál találkoztak a 3. Ukrán Front 4. gárda hadseregének egységeivel, amely innen ugyancsak nyugatnak kanyarodva zárkózott fel a Margit vonalhoz.

Az itteni védők, az 1. huszár hadosztály 2. ezrede, valamint a Szlovákiából iderendelt és a 3. magyar hadsereg alárendeltségébe szervezett LXXII. német hadtesthez tartozó 271. népi gránátos hadosztály DÖRNER harccsoport KÜNDIGER csoportja, és az ugyancsak Szlovákiából, Nyitra mellől sebtében ide vezényelt 8. német páncélos hadosztály egyes egységei, és a 23. gyaloghadosztály voltak. Itt harcolt még a 101/3 nehéz ágyús üteg, a német 239. rohamtüzér dandár, és a magyar II/1. gépvontatású tüzérüteg.

A nagy nyomás ellenében Ercsi végül is néhány napos öldöklő harcok során 1944. december 9-én került véglegesen orosz kézre. Az említett harci egységek mindkét részről, (támadók és védők) az érdi harcokban is részt vettek.

Az Ercsinél végrehajtott, és mindkét oldalról igen sok véráldozatot követelő folyamat-
kelés, – megoszló hadtörténeti vélemények szerint – hadászati szempontból nem volt túl nagy jelentőségű. Van, aki bagatellizálja még az átkelés nehézségét is, noha az valóban drámai kimenetelű véres csata volt. Ezt jelezte, hogy az erős német és magyar katonaságból álló ellenféllel folytatott küzdelem orosz harcosai, itt szerezhatték meg a második világháború magyarországi harcaiban a legtöbb „Szovjetunió Hőse” c. kitüntetést. (6)

Az Ercsinél kialakult hadi események történetírói, mindkét oldali komoly ember veszteségről tesznek említést. A Duna jobb partján „védelemben lévő magyar katonák elképedve szemlélték, amint vad erőszakossággal űzik tisztjeik az átkelő orosz katonákat a magyar és német védősereg erős tűzcsapásai közepette”, amit még a német légierő is támogatott. Iszonyú vérfürdős mézszárlásnak színhelye volt az Ercsi Duna szakasz és a Duna-part. S hogy ez a partváltás megtörténhetett, ez annak az eredménye volt, hogy közben december 8-án már Tolbuhin seregei is megközelítették Ercsi körzetét, ezért az itt harcoló védőseregnek hátrálni kellett.

Ez az Ercsinél történt igen nagy előerő és technikai eszköz veszteséggel járó folyamat-
kelés, egyes történészek szerint felesleges és értelmetlen is volt, hiszen a Délnyugatról támadó Tolbuhin marsall 3. Ukrán Frontja jó ütemben, szinte akadálytalanul haladt a főváros felé. Ám a szovjet marsallok körében koránt sem volt ritka az egymásközi rivalizálás. Malinovszkij, akinek seregei Román csapatok besegítésével Budapest Észak-keleti részét a pesti oldalt is támadták, szeretne volna a bekerítés Dél-nyugatról történő

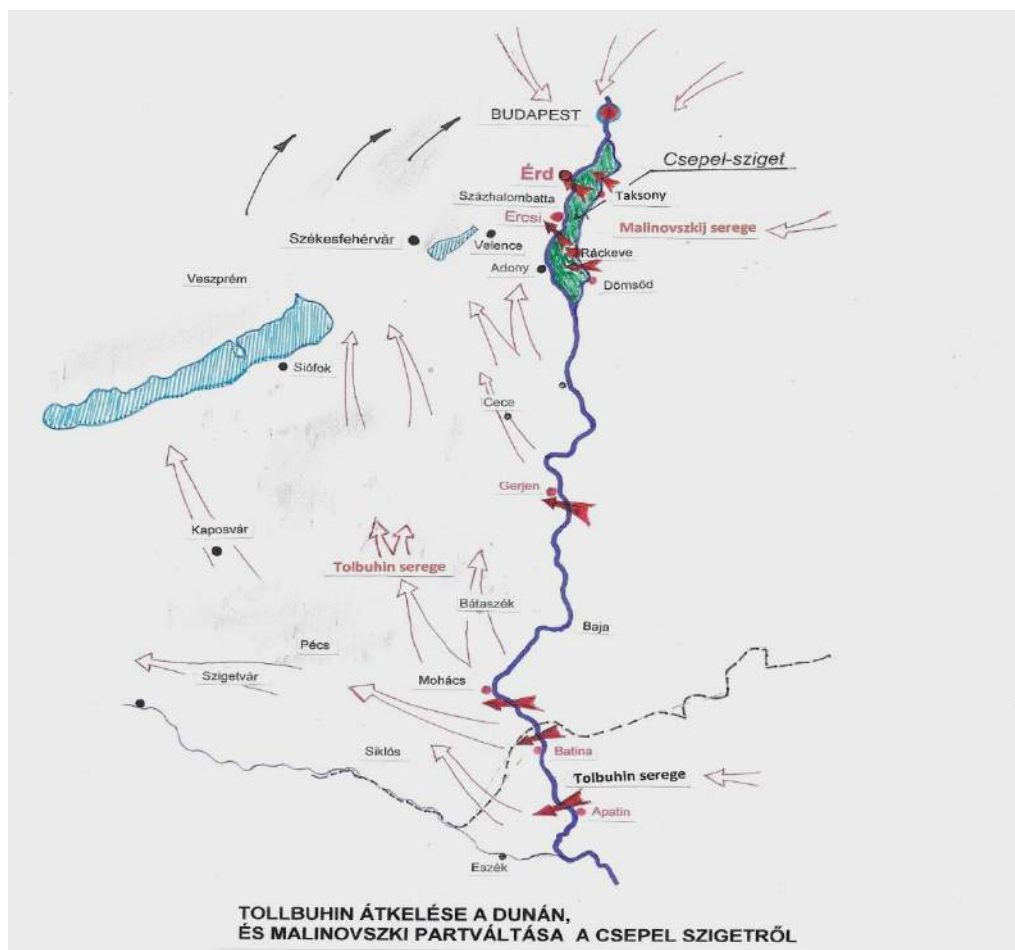
hadműveletében is learatni a babért. Tolbuhin elé kerülve megelőzni kívánta annak seregeit, ezért erőszakolta ki mindenáron Ercsinél a dunai partváltást. Malinovszkijnak eme rendkívül nagy véráldozatot követelő lépése, – többségi vélemény szerint – elhibázott és hadászatilag felesleges volt. Nem egyéb, mint temérdek katonájának értelmetlen feláldozása, esztelen halálba kergetése. (7) (8)

R. J. Malinovszkij marsall

F. I. Tolbuhin marsall

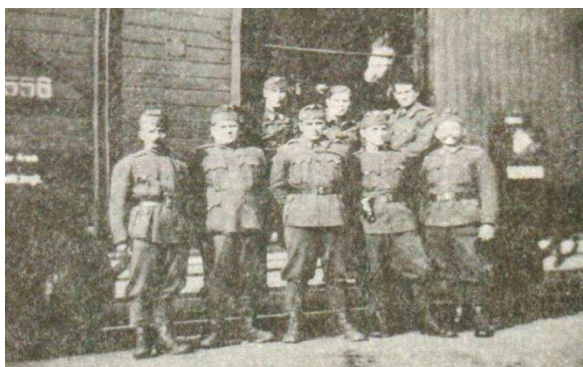
A térkép vázlatot Pokorny Ferenc készítette

Az orosz csapatok Érdre érkezése

Ezek után nézzük, hogy is zajlott Érd oroszok általi elfoglalása, megszállása? Bevezetőben már utaltam rá, hogy Érd, a II. világháborúban hadászati igen fontos országos főutak és vasútvonalak kereszteződésében fekvő település volt, és teszem hozzá, még ma is az. Ennek megfelelő szerepet is szánt Érdnek Mars, a háború istene.

1944. szeptember végére községünkben jelentős német és magyar katonai mozgásokat tapasztalhattunk, különböző egymást váltó német és magyar katonai alakulatok állomásoztak itt elszállásolva. Buda előtti térségben tartózkodott többek között a VI. magyar hadtest 20. egri gyaloghadosztályának 14., 24., és 23. gyalogezrede is, amelyekből egyes egységek Érden is elszállásolást nyertek.

A közvetlen hadieseményeket megelőzően, – november 12 - 20 közötti időszakban – nyugalom volt a Duna védelmi vonalának érdi szakaszán, a térségben kialakult frontvonalban a lakosság még nem igazán érezkelhette a közelebbi veszélyt. Csupán csak a bevetésekre készülő katonaság felbolygatott méhkaszhöz hasonló jelenlétét tapasztalhattuk. A vasútállomás (Nagyállomás) környéke is a sűrűn befutó szerelvények ki, és berakodásaitól volt hangos.

Fotó: Kovács Béla érdi lakostól

Átvonuló katonák az érdi állomáson

Budapest déli előterében tartózkodó magyar alakulatok parancsot kaptak a bevagonírozásra, hogy a szovjetek délnyugati előretörése következtében (Tolbuhin serege) kialakult veszély elhárítására, a Sió csatorna körüli védelmi rendszerbe szállítsák őket. A bevagonírozások különböző Buda környéki vasútállomásokon (Érd, Budaörs, Budafok, Kelenföld) meg is történtek, és az elszállítások is. Hátra maradt még a nem sokkal később Nagytétényben szerelvényre szálló 20. gyalogezred 24/I. zászlóalja, – parancsnoka: Csejthey László százados – melyet alighogy elindítottak, Martonvásárnál már ki is kellett rakodniuk. Innen gyalogmenetben visszavezényelték Érdre, és a 271. német népi gránátos hadosztály Dörner csoportjának alárendeltségébe kerülve, az érdi Duna-part szakaszának védelmére, a civil lakossággal ásatott állásokba (lövészárokrendszer) vetették be őket. Hiszen ekkorra már nem csak Tolbuhin seregét kellett volna megállítani Dél-Dunántúlon, hanem most már Malinovszkij Csepel-szigetről a Dunán átkelni készülő egységeit is. Ugyanide került Martonvásár térségéből a II/1. gépvontatású tüzérüteg is, felvéve a harcot a Nagy-Dunán 1944. december 5-én átkelő szovjet egységekkel.

Érden, és a tőle délre eső térségben folyó hadműveletekben folyamvédelemre felvonult csapatok közül a német LXXII. hadtest, és ennek alárendeltségében, Bieber ezredes vezetésével a 271. német népi gránátos hadosztály egységei, valamint a 977. és 978. gránátos ezredek alakulatai négy zászlóaljjal vettek részt. Öt könnyű és két nehéz ágyús üteggel, 6 db nehéz páncéltörő löveggel rendelkeztek. Magyar részről, a német 239. rohamlöveg dandár alárendeltségében harcoló 10. magyar rohamtüzér egység, valamint magyar huszáralakulatok és a galántai magyar csendőrzászlóalj harcoltak itt. Később azonban ezek az egységek az orosz túlerő elől, Érd – Baracska nyugati szakaszába voltak kénytelenek visszavonulni.

*

Közbevetőleg emlitem meg, hogy még az oroszok Tökölről, Érd - Ercsi partváltása előtt, november 25-én (szombaton) a délelőtti órákban történt egy harci esemény községünk dunai szakaszán. Nagytétényben állomásozott a magyar „Őrnaszád Ezred”, ahonnan felderítési feladattal indult el a DEBRECEN nevű őrnaszád, egy PM-1 elnevezésű páncélozott motoros kíséretében. Tököl partközelébe érve, az elől haladó motorost szovjet géppuskatűz érte, s amikor ráfordult a támadás irányára a tüzet viszonzni, páncéltörő tüzérségi találatokat kapott, aminek következtében súlyosan megrongálódott és halottai is lettek. A DEBRECEN e közben tovább haladt és belefutott egy a tököli parton beásott löveg vagy tankágyú tűzébe. Szintén súlyosan megrongálódott, harc és üzemképtelenné vált, több halottja és sebesültje lett. Az irányíthatatlan hajó, égve tovább sodródott, majd végül is a Duna lejjebbi szakaszán Kácsás-szigetnél megfeneklett. Legénységéből kilencen veszítették életüket. A hajó parancsnoka a még túlélőknek parancsot adott a

hajó elhagyására, így a folyamőrök a novemberi jéghideg Duna vízébe vetve magukat, – volt, aki sebesülten is – úszva hagyták el a hajót. Őket aztán Érdre hozták vissza gépkocsival, majd visszakerülhettek egységükhöz Nagytéténybe. Közben az MP-1, bár súlyosan sérülve öt fő halottal és négy sebesülttel, de még vissza tudott térni Nagytétényi álmáshelyére. (9)

Szinte beleborzong az ember, ha arra gondol, milyen lehetett az, amikor a katonáknak a novemberi hideg Duna vízébe kellett ugraniuk, és ruhástól partra úszva kellett menteni az életüket. De hát ilyeneket is produkál a háború

A Dunán zajló esemény során mi, érdiek, – a korábbi légi eseményeken túl – ekkor hallhattunk községünk közelében, harci cselekményekhez köthető, eddig nem tapasztalt hanghatásokat. Valóban észlelte is a lakosság, mivel a lövések felhallatszottak a faluba. Én éppen az utcán, kapunk előtt álltam, így magam is hallottam. Akkor ezeknek a lövéseknek még senki nem tulajdonított komolyabb jelentőséget, magam is azt hittem, hogy a Dunán, vagy a téglagyárnál katonák gyakorlatoznak. Akkor még nem tudhattuk, hogy észlelésükkor emberek, magyar folyamőrkatonák haltak meg, szenvedtek súlyos sebesüléseket. Akkor még azt sem tudtuk, hogy községünkkel szemben – a Duna túlsó oldalán alig másfél kilométerre Ófalu központjától – már oroszok vannak. Rebesgették ezt ugyan a Dunához közel lakó falubeliek, de senki sem hitte el, pedig valóban már csak napok kérdése volt, hogy hozzánk is megérkezzenek.

A szovjet hadsereg a Budapest bekerítését célzó hadművelete során, Ercsi térségében – Érdtől Rácalmásig – a Nagy-Dunán erőszakos folyamátkelést szervezett és hajtott végre, melynek része volt egy az Érd-Ófalu és Százhalombatta között való átkelés is.

Ercsi és Érd között, a 2. Ukrán Front 46. hadserege 23. lövészhadtestének két lövészadosztálya támadott. Déli szárnyon a 99. lövészadosztály, Érd-Ófalunál pedig a 316. lövészadosztály kelt át a Dunán.

Az ófalui, lövészárokszerűen kiépített védelmi állások a Mélyút Duna felőli oldala felett félkör alakban övezték a Kakukkhegyet. A védők ezekben a lövészárkokban várták az orosz sereg támadását, de a harcok során a túlerő ellen feladni kényszerültek állásaikat.

A magaspartfal melletti, Százhalombatta felé eső partszakaszon, és a Sánchnál, tulajdonképpen már december 5-én reggel harcok folytak.

Még a hadműveletet megelőzően, december 3-án az éj leple alatt csónakkal átjött Érdre három felderítő, akik megfigyelték a német állásokat, aknakeresővel megnézték nincs-e elaknásítva a partszakasz, majd dolguk végeztével visszatértek és jelentették, hogy nincs aknaveszély. Ebből azt a következtetést vonták le parancsnokaik, hogy a németek nem itt várják az átkelést. A védők délebbre, Ercsi körzetében számítottak erre.

Ezután került sor az oroszok ezrederejű átkelésére, amelyet 1944. december 4-én 23 órakor indítottak, és amit a szovjet 316. lövészadosztály 1077. lövészezredének 1077/1. és az 1077/2. lövésszászlóalja éjszakai csendben pontonokon és csónakokkal hajtott végre Érdnél.

A Sánchegy magaslatán, és az ettől Batta felé húzódó partszakaszon beásott partvédők, – a német 271. népi gránátos hadosztály 977. ezredének osztagai – ezt észrevették, és az átkelők első lépcsőjét tüzéségi tüzzel szétszórták. Eszközeiknek mintegy háromnegyed része megsemmisült, s csak kisebb harccsoportoknak sikerült kivergődni a Duna jobboldali meredek partjára, ahol – az 1077/1. zászlóalj harcosai – közelharcba keveredtek a németekkel. Az oroszok átkelését a Háros-sziget nagydunai oldalán veszteglő német és magyar Dunai Flottilla őrnaszádjainak tüzésége is lőtte. Ezt követően már az

orosz részről erős tüzérségi tűzzel támogatott második lépcső átkelői nagy előerő veszteséggel ugyan, de sikerrel jutottak át és megrohamozva elfoglalták a németek sánchegyí, és attól nyugat felé eső távolabbi állásainak egy részét, ahová be is vették magukat. Az 1077/2. zászlóalj Százhalombatta felé húzódva elfoglalt egy négykilométeres szakaszt Százhalombatta és Dunafüred között, miközben a zászlóalj 5. százada pedig nyugati irányba letérve, elérte a Benta patak nyugat felé eső szakaszát és annak töltésébe beásta magát. Ilyen formán közel kerülve Érd Szent Ilona, Szent István telepéhez, Újtelephez és Tárnokligethez. Mely területek elfoglalását az itt csoportosuló német erők – 239. rohamtüzér dandár négy rohamlövege bevetésével és kísérő gyalogság támogatásával – december 24-ig megakadályozták. Seregeik ideiglenesen a Halápi-major és Tárnokliget környékén védelembe szorultak,

Orosz katonák harcban

Az oroszok partváltásakor kialakult harcok 5-én még nem eredményezték a község elfoglalását. Egységeik a Duna partközelében harcolva Százhalombatta felé és Érd Dél-nyugati külterületére vonultak a község nyugat felől való átkarolását célozva. Kemény harcok alakultak ki a támadók és védők között, de Érd teljes térségének elfoglalását illetően ezek az összecsapások az erős német magyar ellenállás következtében még sikertelenek maradtak. Majd másnap 6-án is csak Ófalu egy részét tudták birtokba venni az oroszok.

Ófalu első elfoglalása idején mi, a harcok közepette a gyormai hegy alatti pincében vártuk sorsunk alakulását és még nem tudhattuk, hogy felettünk, nemcsak németek, hanem javában már oroszok is vannak. Noha hallottunk szokatlan, eddig nem tapasztalt harci morajlásokat, nem tudtuk, hogy pár méterrel felettünk valóban már harcok dúlnak, és katonaemberek halnak meg. A Kakukkhegyi lövészárkokba szorult németek és a támadó oroszok között erős tűzharc alakult ki. És bár az itteni állásokban kevés német védő volt, de azok a lövészárkokban ide-oda mozogva sütötték el fegyvereiket és ez úgy hatott, hogy sokan vannak, és ez egy nagyon rövid időre lefogta az oroszok támadását.

A 2. Ukrán Front alárendeltségében harcoló 46. hadsereg 23. lövészhadtestének 316. lövészhadosztálya kötelékében tevékenykedő 1077/1, valamint a Százhalombatta felől visszakanyarodó 1077/2. lövészzászlóalj december 6-án reggel Ófalu térségébe érkezett, és előkészítő aknazáport zúdítva belterületére, az ártézi kút vonaláig foglalt teret. Másnap ugyan a németek Ófaluból kitolták az oroszokat, s azok a gyormán át, illetve a téglagyár felé mozogva Százhalombatta felé húzódtak vissza. Azonban ez csak átmeneti sikere volt

a védőknek, mert az oroszok, 8-án ismét visszatértek, most már valamivel nagyobb teret is nyerve.

Érd-Ófalu településrésznek mintegy felét 1944. december 6-án, majd egész térségét véglegesen december 11-én foglalták el az oroszok. December 11-én ugyanis a németeknek volt még egy, az Ófalu-kakukkhegyi állásaikat visszafoglalni próbáló sikertelen akciója, amelyben magyar rohamtüzérek is részt vettek. A Molnár utcai plébánia épületéig törtek be, miközben a templomkertben oroszok voltak. Mindkét fél észrevette egymást és a németek a Duna felé vonulva, a téglagyár környékén heves harcba keveredtek az ott csoportosult túlerőben lévő oroszokkal, miközben az előzően elvesztett korábbi állásaikat próbálták visszafoglalni. A kialakult harcnak a katonákon kívül civil halottai is voltak. Ekkor ment haza a mélyúti pince biztonságából Molnár utcai házukat megnézni Klement Viktor mézeskalácsos, aki a kialakult harc közben aknatalálattól halálos sérülést szenvedett. A németek, sikertelen akciójuk után visszahúzódtak.

A németek a december 5-én elvesztett kakukkhegyi (sánchegyi) állásaik visszafoglalására, a közben beérkezett erősítéssel, a 239. rohamlővegandár 8 rohamlővegével, 3 harc-kocsi támogatással és a magyar 10. rohamtüzérosztály Zrinyi rohamlővegeinek valamint két zászlóalj gyalogsággal került sor. December 11-én délelőtt 10 óra után, a fenti erő bevetésével ellenlökést indítottak. Megrohamozták a korábbi állásaikat elfoglaló oroszokat, de az állásokat nem sikerült visszafoglalni. Az orosz túlerő visszavetette a támadást és e nap déli 1/2 1 órája körül, már a Gyurcsok kanyarig előretörve vették birtokba Ófalut. Az itt említett három német harc-kocsiból egy kivált a harcból, harcképtelenné vált, (talán kilőtték) s ez a mi, gyormai földünk végében állt meg, Mélyút felé néző menetiránnyal. A 8. német páncélosadosztály itt harcoló egységét, a LXXII. hadtest tartaléka-ként Érd-Parkváros térségébe vonták vissza.

Ófalu térségében a harcok ez után végleg befejeződtek, a beözönlő orosz katonaság itt is maradt pihenőben és további harcokra való felkészülésre. A Dunántúlon kialakult súlyos harcok támogatásához viszont december 14-én Malinovszkij 46. hadseregét át kellett adni Tolbuhinnak, de a seregest továbbra is Érd körzetében maradt. A 316. lövész-hadosztály ezután már a 3. Ukrán Front kötelékében, további kemény harcokat vívott Dunántúlon a Székesfehérvár körzetében védő német és magyar védősereggel, majd később a felső Duna szakasz vonalán.

Közben beérkeztek a korábban Gerjennél partra szállt tengerészgyalogosok is, – a 83. tengerészgyalogos dandár – így még mindig nagyszámú orosz katonaság maradt Ófaluban.

A 316. lövészadosztály parancsnoka, – amikor még a 2. Ukrán Front hadrendjében harcolt – Volosin ezredes volt, aki még a partváltás előtt súlyosan megbetegedett, agyhártyagyulladásban és vérmérgezésben meghalt. Helyébe ideiglenesen Jermolajev ezredes lépett, s az ő vezényletével történtek meg az Érd-Ófalut érintő dunai átkelés hadműveletei. Utóda pedig: Grigorij Szergejevics Csebotarev ezredes lett.

Nos, ezzel a többször említett 316. lövészadosztállyal később még találkozni fogunk Érd másik végében, a község végleges elfoglalásakor.

Idáig, többnyire az orosz csapatok Érdet megközelítő hadműveleteiről, a Kakukkhegyen folyó harcokról írtam. A falu (Ófalu) elfoglalására, megszállására a későbbiekben még külön kitérek.

A kép eredete: www.ii.vilaghaboru.hu c. honlapról másolás

német katonák lövészárokharcban

A háború bizony nem Wellness hétvége

Miközben az orosz csapatok erőszakos dunai átkelése és Érd elfoglalása folyt, Malinovszkij seregének Duna-Tisza közben harcoló jobb szárnya, Észak-Nyugat felé tartott Budapest onnani átkarolásának szándékával.

Hadászati fontosságú területek elfoglalása vált viszont még szükségessé ahhoz, hogy Budapestet a Duna bal parti oldala felől is megközelíthessék, bekeríthessék. E térségben kemény küzdelem folyt az orosz áradattal, mivel közel kerülve a szlovák határhoz, annak a veszélye is fennállt, hogy átlépésével Pozsony, és már Bécs is igen könnyen elérhető. Mindenképpen meg kellett hát akadályozni, hogy az oroszok kijuthassanak a szlovák alföldre. De komoly érdek fűződött a magyar hadianyaggyártó bázisok – Diósgyőr, Ózd, Borsodnádassd, Miskolc – minél tovább történő megtartásához is. Súlyos harcok folytak még az Északkeleti országrészben a Mátra és Bükk hegységek környékén is. A kétségbeesett német vezérkar, Friessner vezérezredes parancsnoklásával a 8. páncélos hadosztály egyes egységeit, valamint egyéb páncélgránátos gyalogegységeket, – amelyek a Margit vonalba vezényelve voltak hivatottak védeni a Dunántúlt a Dunán átözönlött oroszok ellen, – innen elvonva, sürgős erősítésként küldte a Börzsönyben folyó harcokhoz. A kialakult kritikus helyzet miatt, az Érd körzetében lévő német katonaság egy részét is el kellett vonni és sürgősen e térségbe szállítani. Érd Nagyalomás külső vágányán vesztegelt egy hadianyaggyártáshoz begyűjtött, mindenféle anyaggal (harangok, réz rudak, stb.) megrakott szerelvény. Ezt lepakolták és a szerelvényt sürgős csapatszállításra használták.

Érd község egészét 1944. december 24-én foglalták el és szállták meg véglegesen az oroszok, bár mint említettem Ófaluba már korábban, december 6-án megérkeztek. Sőt, tulajdonképpen (a felderítőket leszámítva) az első orosz katona már december negyedikéről ötödikére forduló éjszaka lépett Érd területére. Amikor is deszant egységeik meglepetésszerű folyamátkelést hajtottak végre december 5-én a Sánchegy és a Százhalombattai téglagyár közötti partszakaszon. Súlyos harcok árán elfoglalták ugyan a németek kakukkhegyi állását, de valójában a község ófalui területét részlegesen csak 6-án foglalták el. A németek december 7-i ellentámadása időlegesen kivetette az oroszokat, de másnap visszatértek. Majd a németek december 11-i sikertelen felmentő próbálkozása után még az nap, december 11-én már végleg uralták Ófalu teljes területét.

Érd község végleges elfoglalásának napját egyes történetírói források december 23-a dátummal említik. Véleményem ezzel szemben az, hogy ez csak Érd központja részleges elfoglalásának napja lehet, hiszen Szentimre-telepre, Újtelepre és Tuszkulánium területére, majd onnan Érdligetre, csak karácsonyeste jöttek be az oroszok. Amikor is Tolbuhin marsall vezette 3. Ukrán Front Tárnok felől érkező 23. lövészhadteste a már itt lévő, – a korábban a 2. Ukrán Fronthoz tartozó – egységekkel közösen, utolsó nagy támadást indítottak Budapest bekerítésére. Ami azonban még koránt sem jelentette Budapest elfoglalását, ehhez ugyanis még további 51 nap kellett. A volt 2. Ukrán Front seregei a 6 sz. főúton (Ercsi út), a 3. Ukrán Front egységei pedig a 7 sz. főútról Újtelep felől nyomultak Érd központja felé. Nagyszüleim, akik akkor az újtelepi házunk pincéjében voltak mondták el, hogy frontbeli körülmények között ugyan, de már éppen a karácsonyi vacsorához készültek volna, amikor elszórt, majd egyre felerősödő fegyverropogást és felderítések léceinek tördelését hallották. Abban az időben Érdön, legtöbb helyen fából készült kerítések voltak. Az oroszok a kerteken át is jöttek déli irányból és értek ki a 7 sz. műútra. Ezzel elérték és feltörték a Margit vonal kiinduló szakaszát, Budapest körülvételének utolsó nagy akadályát. Rohamozva jöttek árkon-bokron, kerteken át, miközben hurrázva „*hurri hurri*” kiáltásokkal lövöldözve törtek előre.

Mivel Ófalu még gazdát is cserélt, az oroszok bejövetele nem volt éppen sima bevonulás, mert hiszen az Érdet övező külső területeken voltak öldöklő harcok, véres összecsapások. A község belterületén is voltak harcok, csatározások, de ott igazán nagy harcok (tankcsata, légi ütközet stb.) nem voltak. Nagyobb összeütközések inkább Érdliget területén bontakoztak ki. Veres D. Csaba hadtörténész könyvében azt írja, hogy: *”különösen súlyos harcok dúltak a vasútállomás körzetében”*. Az eseménykor én Ófaluban voltam ugyan, mivel azonban újtelepi házunk a Nagyállomás közelében volt, tudom, hogy ez valótlan. Az állomásra befutott egy Szlovákiából ideirányított szerelvény s az arról „leszálló” 8 db német páncélost és 2 db rohamlöveget bár azonnal harcba is vetették, de azok az állomástól messzebbre, Százhalombatta felé irányítva a nyílt mezőn keveredtek harcba a szovjetek 1077/2. zászlóaljával.

Még december 11-én, az addig Csepel-szigeten települt orosz hadtest parancsnoka, Grigorovics vezérőrnagy áthelyezte harcálláspontját a téglagyár területére, innen irányítva Budapest bekerítését célzó további előnyomulást. December 11 után tulajdonképpen harci szünet állt be a Margit vonal Érdet érintő keleti szárnyán, amikor is az oroszok – bevárva Tolbuhin seregeinek közeledését – felkészültek egy nagy, Budapest végleges elfoglalását célzó ütközetre. Eközben megérkezett Érd térségébe egy orosz tengerészgyalogos egység is, amelynek feladata volt majd megtörni az Érd – Érdliget (Diósdliget) területén védelemben lévő német és magyar alakulatok erejét, és innen felől bekeríteni a még Érd központjában lévő német magyar egységeket. Majd Nagytétény, Budafok felé vonulva további harcokat folytatva Budapest elfoglalására. A hosszabb hadműveleti szünetet követően, erre majd csak december 20-a után került sor. Addig tudomá-

som szerint harcok nem voltak. Mégis, amikor kutatni kezdtem a II. világháborúban elesett érdi katonák neveit, találtam olyan nem érdi magyar katonákat, akik Érdligeten haltak meg december 16-án. Ez számomra egyelőre még tisztázatlan, mert az oroszok offenzívája csak 24-én indult meg, addig pedig harci csend volt. Ám az is lehet, hogy ezek a katonák valahonnan idekerülve, korábbi sebesüléseikben haltak meg.

December 20-án aztán az addig Ófaluban lévő orosz egység egy része megindult Újfalu felé, de csak Újfalu előterét tudták birtokba venni. Aztán majd 24-én rohammal foglalták el véglegesen Újfalut. Érden nagyobb belterületi harcok inkább csak Érdliget területén alakultak ki, ahol a német 271. német népi gránátos hadosztály Diósd, Nagytétény, Budafok felé hátráló Kündiger alezredes csoportja elkeseredett harcot vívott az oroszok 83. tengerészgyalogos dandárja, valamint az 1077. lövészezredük egységeivel. Ezt követően Buda délnyugati előtere, – Nagytétény, Budafok, Budaörs, Törökbálint – karácsony első napján vált véres összeütközések, további kemény harcok a „*budai harcok*” színterévé. A Duna közelségében előnyomuló tengerészgyalogosok harcát az időközben a Dunán felvonuló orosz Dunai Katonai Flottilla páncélozott naszádjai is támogatták.

*

Korábban már említettem, hogy az Ófalut elfoglaló 316. lövészhadosztállyal még találkozni fogunk. Nos, miután ez a seregtest Tolbuhin 3. Ukrán Frontjához került, 1944. december 24-én ismét megjelenik községünk másik végében. Délnyugat felől érkezve Pusztazámor Sósút Tárnok irányából elfoglalják Újtelepet, és Érd Észak-nyugat felé eső területeit, Szentimre telepet és Tuszkulánomot, Parkvároson át pedig Törökbálint felé nyomulnak. Megállás nélkül menetből támadnak tovább, és az Ófaluból pár nappal előbb Újfalu előterébe feljutó egységekkel egyesülve együtt vonulnak Budapest bekerítésére. A Felső utca felől és a 6 sz. főútról, a korábban Malinovszkijhoz tartozó egységek Érdliget, Nagytétény felé, Újtelep felől pedig a 7 sz. főúton és ennek párhuzamos utcáin, valamint Érd északnyugati fekvésű területein át, Tolbuhin seregei vonulnak Érdliget, Törökbálint, Budaörs irányába. E hadműveletben, szétbontakozva 310 páncélossal tör előre Budapest felé az orosz sereg, miközben még véres érdligeti harcok árán véglegesen elfoglalják Érd egész területét.

Szovjet harckocsik vonulása Budapest átkarolására

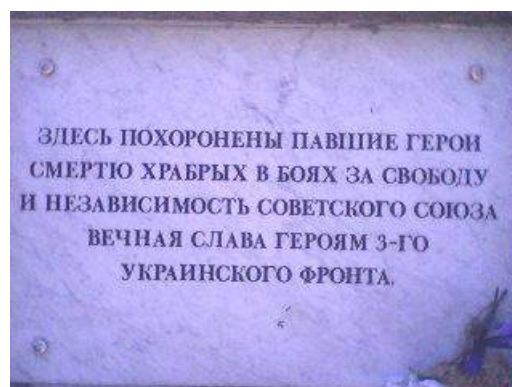
Német katonák bevetésre várva

Az érdi harcok méreteit, kiterjedtségét tekintve, – amelyben ugyan mindkét oldalról sokan elesetek – talán ellentmondásosnak tűnhet az érdi központi temetőben lévő orosz sírkert nagysága, ahol több száz katona van eltemetve. Érd volt a budai harcok, valamint a többször is gazdát cserélt Székesfehérvár környékén folyó nagy páncélos ütközetek részbeni „hátszága”. Főleg a hosszantartó kemény Velence környéki harcok orosz előerő tartalékának egy része volt itt pihenőben elszállásolva, valamint itt volt Érden a 23. lövészhadtest csapatait ellátó hadtáp bázisuk is, ezen kívül több hadikórház részlegük.

Az orosz katonák többsége magánházaknál szállásolta be magát, s innen indultak különböző típusú járműveikkel a frontra, majd pihenőbe vissza. De ide hozták hátra sebesültjeik egy részét is a környező harcokból, akiknek befogadására az iskolák, templomok, magánházak, a kastély, a községháza, a Medved ház szolgáltak szükségkórházként. Újtelepi iskolakápolnánk oltárán, és alatta is sebesült feküdt. Ezekben a hevenyészett hadi kórházakban nagyon sok sebesült orosz katona halt meg a gyenge eszközellátottság következtében, akiket azután a kórházként funkcionáló intézmények közelében temették el a polgári lakossággal. A gyenge ellátottság azt is jelentette, hogy például állítólag sokszor akár csak kismértékű érzéstelenítéssel is csonkoltak végtagokat. Az oroszok, ha mód volt rá szerették halottaikat a főutak mellett temetni, mert náluk az volt a szokás, hogy a helyi asztalosokkal készíttetett fából készült vörösre festett, tetején kis vörös csillaggal díszített csonka gúlaszerű fejfára, üveglap alá oda tették elhunyt bajtársuk fényképét. Így az utakon vonuló társaik ezeket megnézve ismerősökre lelhettek, hírüket vihették. Később a községszerte szétszórtan fellelhető orosz katona sírokat felszámolták, az exhumált tetemeket a központi temetőben közös sírokba újra temették. Ilyen ideiglenes temető volt az akkori lakóhelyem közelében a Csalogány utca és a 7 sz. műút sarkán is, ahová az újtelepi iskola és kápolna frontkórházi elhunytjait temették. Volt idő, amikor szinte naponta temettek egy-egy katonát, de volt, hogy többet is. Ez nekünk, gyerekeknek eseményszámba menő élményt jelentett, hiszen végtiszteletadásból díszsortüzet lőttek, s mi, utána a töltényhüvelyeket összeszedhettük. Ha tehettük, a szertartást mindig végignéztük valamelyik ottani szederfa tetejéről. A sűrűn erre közlekedő autók többnyire mindig megálltak, s a katonák leszálltak róluk megnézték nincs-e ismerős a kis temetőben.

Fotók: Városi Luca

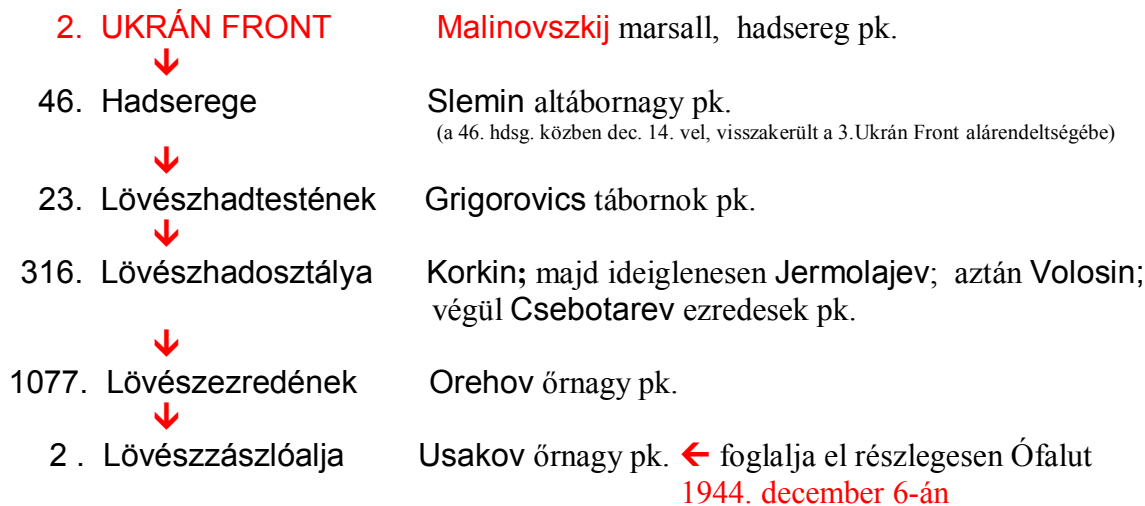
Orosz sírkert az érdi központi temetőben.

Érd elfoglalásának kronológiája, és vezénylői

A Szovjet Hadsereg miután súlyos alföldi harcok árán megközelíti Budapestet, észleli, hogy arc-
ból támadva nem tudja bevenni. Ezért Délkelet felől kerülve átkel a Dunán és Északkelet felé
fordulva, próbálja átkarolni a fővárost.

1944. dec. 03. Felderítőik csónakon már átjönnek Érdre.
1944. dec. 04-05. -re virradóan oroszok átkelése a Dunán.
1944. dec. 05. Harcok az Érd-Százhalombattai partszakasz, és a kakukkhegyi állásokért.
1944. dec. 06. Érd-Ófalu részleges elfoglalása (a Molnár utca vonalán az artézi kútig)
1944. dec. 06. Sikertelen orosz támadások Érd, Nyugat felől való elfoglalásáért.
1944. dec. 07. Német ellenlökés, az oroszok kiszorulnak Ófaluból.
1944. dec. 08. Az oroszok visszafoglalják Ófalut.
1944. dec. 11. A németek tesznek még egy sikertelen kísérletet, az oroszok
ismételt kivetésére Ófaluból
1944. dec. 11. Az oroszok ettől kezdve véglegesen uralják Ófalut.
1944. dec. 15. Ercsi út felé mozgással elvonulnak az orosz 46. Hadsereg egyes részei,
helyükbe mások, tengerészgyalogosok érkeznek.
1944. dec. 11.-20. Harci szünet, orosz átszervezések, felkészülés további harcokra.
1944. dec. 20. Az oroszok Ófaluból közelebb jutnak Újfaluhoz.
1944. dec. 22. Érd északnyugati külterületi térségében, Tárnok - Sósút körzetében
még folynak harcok. A 239. rohamtüzérdandár áll harcban a Törökbálint felé nyomulni akaró
oroszokkal.
1944. dec. 23. Újfalu felé nagyobb tért nyernek az oroszok.
1944. dec. 24. Tolbuhin seregéhez átkerült 46. Hadsereg egységei, egyesülve a
Délnyugat felől támadó többi sereggel, heves harcok árán
rohammal elfoglalják Újtelepet, Szentimre telepet, Tuszkulánomot,
Parkvárost, elfoglalják Érdligetet is és ezzel egész Érdet birtokolják.

Ófalu elfoglalását és megszállását a 2. Ukrán Front hadrendjéből, az alábbi egységek
hajtották végre.

Érd végleges elfoglalásában részt vettek a Tolbuhin marsall vezette 3. Ukrán Fronthoz átkerült 2. Ukrán Front seregrészei, nevezetesen a már többször említett 316. lövészhadosztály, valamint a 4. gárdahadsereg egységei. December 22-én 310 páncélossal megerősített új gyalogsági támadást indítottak, miközben a 271. német népi gránátos hadosztály egységei újra Érd körzetébe és korábbi védőállásaikba (nem az Ófalui védőállásokba, hanem Újfaluban a Bank előttibe) vonultak vissza.

Az oroszok a 7 sz. főúton, valamint Érd északnyugati külső területein át érkező 3. Ukrán Front seregeivel a 2. Ukrán Front korábban már Érden lévő egységeivel egyesülve foglalták el véglegesen Érdet, 1944 december 24-én vasárnap karácsony este.

Az érdi szárazföldi harcokban meghalt:

126 német
43 magyar,

és ismeretlen számú szovjet katona, melyek közül Érden legkevesebb 450 – 500 van eltemetve. Ebből a helyi harcokban kb. 200 – 250-en vesztették életüket, a többiek valószínűen a különböző frontokról az érdi hadikórházakba kerülve haltak meg. De hoztak ide máshonnan is halottakat. Az orosz sírkert jobb oldali alsó sarkában lévő parcellában 80 katonánál van eltemetve, akiket a budai harcokból hoztak ide.

Budapestért folyó harcokban 81.000 orosz katona halt meg, jutott hát belőlük mindehová ahová temetni lehetett.

Ófalu feletti harcok után, a faluba is megérkeznek az oroszok

A már említett december 5-i Duna-parti harci cselekmények csak a kezdet volt, amikor a község lakossága közvetlenül még nem érintkezett az orosz katonasággal.

A 2. Ukrán Front Érd – Ercsinél végrehajtott erőszakos partváltása után, harci egységeik egyre nagyobb erőkkel támadva és egyre nagyobb teret nyerve a Dunántúlon, súlyos harcokba bocsátkoztak a német és magyar védőseregekkel. Adonytól Érdig véres harcok dúltak, de Érd lakossága ebből még keveset érzékelhetett.

1944. december 6-án a reggeli órákban az orosz túlerő Százhalombatta felől visszakerülve, Érd-Ófalu délnyugati határához érkezett. Csapataiknak egy éke, a 316. lövészhadosztály 1077/2. zászlóalja, 10 óra körül a szérűskerti „fehérkereszt”-nél állt. Heves aknátüzet zúdítottak Ófalura, előkészítve ezzel a község e településrészének elfoglalását. Az aknazápor után az oroszok a Kakukkhegyről és a Kálváriadombról leereszkedve, valamint a gyormai mélyúton át lejutva, behatoltak az artézi kút vonaláig. Az USAKOV őrnagy vezetésével benyomuló 1077/2. lövésszázlóalj elsőnek birtokba vette a kastélyt, majd tovább lendülve Újfalu felé törtek volna. Azonban a németek erősítést kaptak, és ellenállásuk megtörte az oroszok rohamának lendületét. Ezzel egy időben Délnyugat felől MAKAJEV főhadnagy vezetésével minden erővel támadva, az 1077. lövészezred 6. százada is próbálta volna Érdet elfoglalni. Közel kerültek már Újtelephez is, de a németek Újfalu, Újtelep és Szentimre telep felőli ugyancsak erős ellenállása itt, ezen a frontszakaszon is lehetetlenné tette a vállalkozást.

A német egységek Ófaluban védő csoportosulásai e közben hátrálva a Baráig húzódtak vissza, hátvédjük a minaretnél foglalt tüzelőállást. Ott voltak felállítva páncéltörőik, csöveiket a belső Római út felé irányítva. Mi, eközben pincénkben gubbasztva hallgattuk a

szórványos majd egyre erősödő lövöldözést, és szorongva vártuk sorsunk beteljesedését. Az aknazápor és az orosz katonák faluba özönlése után minden elcsendesedett, átmenetileg minden mozgás nélküli, szinte sejtelmes csend ülte meg a vidéket, mintha eddig mi sem történt volna. A csatazaj elülte után az orosz katonák végigfésülték a pincéket német katonát keresve, majd pihenésképpen behúzódtak a többnyire üresen hagyott lakóházakba. Mi pedig a nagy csend hatására kimerészkedtünk búvóhelyünkről kíváncsiskodni, és akkor én rengeteg, kézfegyverből származó kilőtt lőszerhüvelyt láttam szétszóródva a gyormai út kövezetén. Ezek aztán még több napon át is ott heverték, mígnem javarészt mi, gyerekek szuvenírnék össze nem szedtük. Borongós, ködös idő volt a harcok kezdetekor, de déltájban már a nap is kisütött. Később az oroszok még egyszer átvizsgálták a pincésort, mindenütt német katonákat kerestek, estére pedig betértek a pincékbe borozgatni.

Az első napi harci cselekmények során, (1944 december 6 szerda) **SZALAI IRÉNKE** és barátnője **NIEDERKIRCHNER ILONA** 15 éves kislányok vízért mentek az artézi kútra. Az aknazás kezdetekor ide becsapódó akna mindkettőjüket megölte. Ők lettek községünk első polgári áldozatai. Szalai Irénke nem halt meg azonnal, őt valahogy bevitték egy budapesti kórházba, de nem tudtak rajta segíteni, még az nap meghalt. A harcok miatt hazahozni nem lehetett, így ideiglenesen a kórház környékén temették el, majd később exhumálva hazahozták, és 1945. 09. 23-án temették el újra az ófalu temetőben.

A németek december 11-i felmentő kísérletekor, a biztonságot nyújtó pincéből haza ment KLEMENT VIKTOR mézeskalácsos, Molnár utcai házukat megnézni. Azt is éppen aknatalálat érte, ő is így lelte halálát. Hasonló módon halt meg ANTONOVICS KÁZÓ bácsi felesége és gyermeke is, saját otthoni pincéjük bejárata előtt. Rajtuk kívül, az események során még sok falubeli lakos vesztette életét. Példának említeném, hogy 12-én a Kutyaavillánál húzódó frontvonal lövészárkaiból, a németek kilőtték ZSÁKOVICS ISTVÁN 18 éves fiút, aki csak pisilni jött ki a pincéjük elé. Valószínű messziről orosz katonának vélhették.

December 11-től egyébként elcsendesedett a térség, Ófalu körzetében harcok már nem voltak. Ettől kezdve kijárhattunk a pincékből, és így én is kellő bátorságot éreztem arra, hogy a környéken szétnézhessenek. Kíváncsiságom jutalma egy vászon tokban lévő gyalogsági periszkóp lett, ami az egyik közeli prэшáz falához volt támasztva. Szétnéztem nem látnak-e, s ezt én magamhoz vettem és bevittem a pincénkbe. De nagyon féltem, hogy majd keresik, s ha megtalálják bajunk lesz belőle, ezért aztán másutt dugtam el. Nem keresték. De ahová dugtam, azért onnan csak elvitte valaki.

Egy napon délelőtt éktelen csörömpölés verte fel a pincesor addigi csöndjét, egy T-34-es tank ereszkedett le a mélyút, rómaiak építette hadiútjának évezredes (?) kövein. Hosszú csövén egy hatalmas, gyönyörű perzsaszőnyeg volt átvetve, bizonyára álcázásul szolgálhatott. Vajon melyik főúri kastély leltárhánya lett ez a szép szőnyeg?

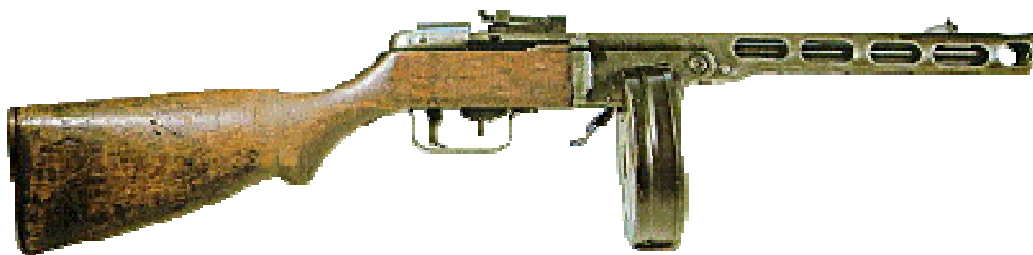
Az oroszok megérkezését megelőző órákban, az artézi kúttól a Gyorma végéig terjedő frontszakaszt csak két német szakasz tartotta a mélyút Duna felőli oldal borpincéi felett is kiépített lövészárkokban, amelyet még korábban hatósági kirendeléssel közmunkában ásott Érd lakossága. A lövészárkokban lévő katonák várták az oroszot, s azt is tudták, hogy áradatukat nem lesznek képesek feltartóztatni. Néhányuk, akik közvetlenül a mi pincénk feletti lövészárokszakaszban voltak, hozzánk jöttek le vizet tölteni kulacsaikba. Mi meg a vizet nem lentről az artézi kútról hoztuk, hanem szerencsére pont a pincénkkel szemben, a mélyút másik oldalán lévő pincesor mellett volt egy kis barlangszerű bemélyedés és abban volt egy kis tisztavízű forrás. Az látott el bennünket a kincset érő vízzel, amit abban az időben inkább csak ivásra semmint mosdásra használtunk. Ma ez a forrás sajnos már nincs meg, időközben elapadhatott.

Ófaluban, ez időben LEHOTAI JÁNOS tisztelendő úr volt a plébános, akinek bizony többször meggyűlt a baja a templom szentségét nem tisztelő katonasággal. Először a németek akarták igénybe venni a templomot raktározási célra, majd az oroszok lovakat szándékoztak volna oda bekötni. Ám a plébános úr maga köré gyűjtve néhány hívét minden esetben ellenállt, ami egy alkalommal majdnem az életébe került. Az egyik orosz ugyanis a vita hevében géppisztolysorozattal igyekezett nyomatékot adni követelésének, de a plébános úrnak sikerült hirtelen az egyik ló hasa alá bújni. A templomból és a plébániaépületből nagyon sok eszköz és bútort elpusztult. Ezeket részben elvitték, illetve felégették. A ministránsok ruháiból a katonák kapcákat csináltak, a templomi palástokat pedig elvitték, azonban egy jobb érzésű orosz tiszt ezek egy részét visszaszerelte. 1945. január 1-től már megkezdődhetett az ófalui Szent Mihály templomban a hitélet, a misézés is, amihez az orosz parancsnokság adott engedélyt. Minthogy a plébánia épülete is hadikórházzá vált, a plébános úr is a kastély alatti Szapáry pincében élte át a front keserves napjait. Ám ott is gondja támadt az oroszokkal, mert egy részeg orosz 35 kemencében sült kenyeret követelt a pincebeliektől, a plébános úr agyonlövését helyezve kilátásba, ha nem teljesítik. Az orosz a plébános urat kivezette a pince elé és 10 perc időt adott a kenyerek előteremtésére, miközben hosszú percekig halántékához nyomta fegyvere csövét. Szerencséjére egy arra tévedő másik orosz katona jobb belátásra bírta részeg társát. De hát szerencsétlen Szapáry pincelakók honnan is szerezhettek volna ennyi kenyeret, amikor még maguk is szűkében voltak belőle.

Lehotai tisztelendő úr 1944 - 1946 között volt Ófalu papja, plébánosa. Róla az maradt meg leginkább emlékezetemben, hogy nagyon szépen kalligrafált, hatalmas vastag betűkkel írt. Szabadegyházáról (korábban Szolgaegyháza) került Érdre, majd püspöke 1947 - től Besnyőre (Göböljárás) helyezte.

Felekezeti gimnáziumba jártam, s nekünk volt egy könyvecskénk, amiben a plébánosokkal igazoltatni kellett, hogy vasárnaponként misét hallgattunk. Groteszk dolog volt ez ugyan a front körülmények időszakában, de hát a „szabály az szabály”, s azt illet is betartani. Lehotai tisztelendő úr, pedig mindig készséggel igazolta misehallgatásaimat.

Az orosz katonák leginkább használt kézi fegyverei

A mindenki által csak „davaigitár” - nak nevezett PPS-41 orosz géppisztoly
(ami egyébként nagyon jó tömegfegyver volt)

PPSZ - 43 Szudajev orosz géppisztoly

Ezt a fajta géppisztolyt Érdén ritkán lehetett látni az orosz katonáknál, hiszen ezt inkább csak a deszantosok, és a tankosok használták, a viszonylag kis mérete miatt.

és a Moszim - Nagant, a "dióverő"

A II. világháború egyik legjobb, és legnagyobb darabszámban gyártott tankja, az orosz T - 34/85 (közepes harckocsi)

Félelmetes, és nagyon jó fegyver volt a németek **MP 44 (StG.44)** géppuskája.
(villámgéppuskának is nevezték)

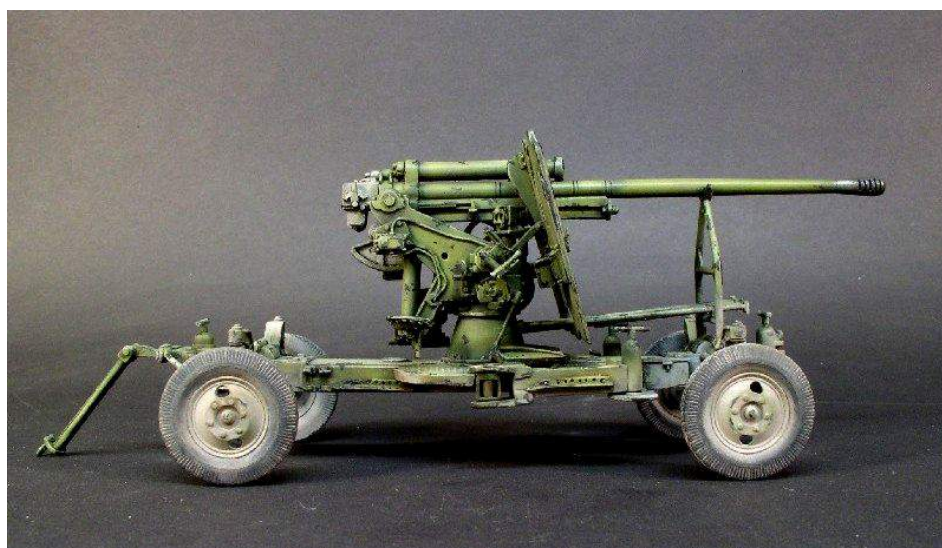
Egy kis közbevető kitérés (a háború utáni '50 –'70-es évekre előreszaladva)

A II. világháborúban a szovjet/országi hadsereg légvédelme többnyire az 1939-ben kifejlesztett Ksz-12 típ. 85 mm-es űrméretű, közepes légvédelmi lövegre épült, amelyet eredményesen alkalmaztak földi célok (páncélozott járművek, tankok stb.) leküzdésében is.

Ezt a lövegtípust a háború után átvette és rendszeresítette a Magyar honvédség is, és majd 1956-ban a szabadságharcosok helyenként ugyancsak eredményesen alkalmazták a beözönlő orosz tankok ellen.

Az '50-es évek egyre romló külpolitikai viszonyai miatt, 1955-ben meg kellett erősíteni a honi légvédelmet, országszerte új tűzrendszereket kellett kiépíteni. Ennek során került az érdi Kálváriahegyre is egy légvédelmi ágyús üteg. Mégpedig a II. világháború alatt ugyancsak Érden települt légvédelmi tüzérüteg valamikori helyére. Feladata Budapest légterének védelme volt. E légvédelmi tüzéregység telepítési helyének kijelöléséhez személyes emlékem is fűződik. Sorkatonai szolgálatot teljesítettem annál az ezrednél, amelyhez többek között az Érden települt légvédelmi tüzérek is tartoztak. 1955 tavaszán néhány társammal bevezényelték a HM. be, ahonnan bizonyos előmunkálatok (tervezés) után két tiszt, és néhány katonatárs közreműködésével, két terepjáró gépkocsival bejártuk szinte az egész országot, és a térképen kijelölt helyeken kitűztük az új lövegállások helyét. Így jutottunk el Érdre is, ahol Ófaluban, Parkvárosban és Érdligeten is kitűztünk egy-egy tüzelőállást. Ezeket az 1956-os események aztán elsodorták. A katonák elhagyták az objektumokat, majd a civilek a lövegek egy részét lőszerkészletükkel együtt elvontatták, harcra kelve velük az oroszok ellen. Az ófalui ágyú, harcképtelenné téve helyben maradtak.

Később ezeket a „csöves” lövegtípusokat felváltotta a rakétatechnika, és az 1970-es évek elején Érden a Parkváros feletti valamikori erdős részen is telepítésre került egy rakétás egység.

A 85-ös légvédelmi ágyú

Érd 1944. december 24-én történt végleges elfoglalásával, a település belső és külső területein be is fejeződtek a harcok. További harccselekmények Martonvásáron túlig, és Budafok északi határáig bezárólag itt már nem voltak. Ettől kezdve Érd a Dunántúl többi településéhez képest harcok tekintetében nyugalmas terület lett. Távolabb viszont, Székesfehérvár körzetében, különösen a Velence körüli térségben, valamint Mezőföldön és Sárréten, tovább dúlt az öldöklő háború. A dunántúli harcok egyik legelkeseredettebb színtere, a fontos hadtápvonalat biztosító és vasúti közlekedési csomópontot jelentő **Székesfehérvár**, és a közeli **Zámoly** község volt. Itt volt a második világháború harmadik legnagyobb tankcsatája. A Zámoly térségében vívott nagy ütközet miatt a lakosságnak menekülni kellett a községből. Ha vagyonkájukat már nem is, de legalább pusztá életüket igyekeztek menteni az emberek, hiszen ott a házak egész sora égett porig. Érdre is elvetődtek innen családok, hozzánk is bekvártélyozódott egy idősebb zámolyi házaspár. Lovas szekerekre csak az éppen nagy sebtében összekapkodott kis holmijuk, – többségében ágyneműjük – volt felmálházva. A konyhánkat osztottuk meg velük szálláshelyként, mi még a pincében éltünk. Csoda, hogy menekülésük közben nem vették el lovukat az oroszok. Csak a front továbbgördülése után térhettek vissza, minden bizonynyal alaposan kifosztott házukba. Hiszen ott a viszonylag épségben maradt házakból, tokostól együtt még az ajtókat is elvitték bunkerépítéshez.

Érd elfoglalásának harccselekményeiben több lakóházat ért aknatalálat Ófaluban, ezek azonban leginkább csak a tetőszerkezeteikben szenvedtek nagyobb károsodást. Aknatalálat érte az ófalui Szent Mihály templom tornyát, a kórusablakot, az oldalkápolnát és a templom melletti óvodát is, ami romba dőlt. Továbbá a plébánia épületét, a kálváriahegyi kápolnát, a kastélyt, a mi házunkat, Klement mézeskalácsos házát a Molnár utcában, de súlyosan megsérült a régi községháza épülete és a minaret közeli emlékkápolna is romossá vált.

Újfaluban is több lakóház kisebb-nagyobb mértékben megsérült. Főleg a Felső utcában és a vele párhuzamos utcákban. Később pedig még több ház sérült meg Érdligeten is. Igen sok épület tetőszerkezete kapott aknatalálatot, legnagyobb károsodás a Hangya Szövetkezet üzletházát érte mely romba is dőlt. (ez, a mostani rendőrségi épület helyén állt) Leégett továbbá a Nagyállomás fából épült raktárépülete, és megsérült maga az állomás épülete is. A németek felrobbantották Érd külterületén a 7. sz. főúton a Benta patakot keresztező közúti hidat Tárnoknál, s ugyanígy a 6. sz. főúton Százhalombatta előtt is. De tudomásom szerint nagyobb objektumkárok nem keletkeztek. Az érdi előljáróság főjegyzőjének egy 1948-ban készült jelentésében az olvasható, hogy 801 lakóház károsodott. Ez véleményem szerint túlzott szám, én ugyanis annak idején eléggé bejárva a községet, nem emlékszem, hogy ennyi sérült házát láttam volna. (9)

Az aknabecsapódások következtében viszont sok polgári személy vesztette életét, néhányat pedig az oroszok lakásaikban vagy az utcán lőttek agyon. A harccselekmények közepette megsérült polgári személyeket, valamint néhány magyar és német katonát a Riminyáki úton Sée Jenő házában („Z ház”) létesített ideiglenes civil szükségkórházba szállították. (ez a korábbi „ZÖLDKERESZT” épülete volt) Az ide kerültek közül – sérülésük súlyosságától függően – sokan vagy még beszállításuk napján, vagy gyógyszer és eszközhiányos ellátásuk miatt később, január, február hónapban haltak meg. Akiket az aknázáskor házukban vagy annak környékén érte a halálos sérülés, azokat ideiglenesen saját kertjükben földelték el, majd később, január 19-én temette el

őket Kúdó József esperes úr végleges nyughelyükre, az újfalui temetőben. A szükségkórházba bekerült és ott meghalt magyar katonák, és több nem érdi illetőségű civil is, mind az érdi újfalui temetőben lettek eltemetve. Később többeket exhumáltak és elszállítottak hozzátartozóik. Az említett szükségkórházba más helyről is kerültek sérültek. Budapestről, Törökbálintról, Martonvásárról, Gyúróról, Velencéről stb.

Ha az ember végigbongészi a korabeli egyházi és az állami halotti anyakönyveket, még a háborút követő sok évtized múltán is igen érdekes következtetéseket vonhat le a harcok folyásáról. Szinte kronologikusan nyomon követhető a front csatározásainak hullámzása. Elég ehhez csak a bejegyzések dátumainak napszaki időpontjait összevetni a halálozások helyszíneivel, amit többé-kevésbé rögzítettek az anyakönyvi bejegyzők.

A német és velük együtt harcoló magyar egységek Újfaluban az Alsó utca, és a temető mai felsőrésze közé eső területen (akkor még az a rész nem volt temető) foglaltak állásokat, onnan lőtték Ófalu Kakukkhegyén megtelepedett oroszokat. Azok meg a németeket lőtték onnan aknavetőikkel. Így aztán bizony nagyon sok akna csapódott be Újfaluba, főleg az Alsó utca, Felső utca, és a régi Petőfi utca (még korábbi nevén Kecské utca) környékén, melynek következtében sok magyar és német katona sebesült, illetve halt meg. De a civil lakosság köréből is sokakat ért halálos sebesülés, főként az aknaszilánkoktól.

Volt egy, a „Z” háznál kisebb ideiglenes magyar kórházzrészleg még a Károlyi telepen is, a Horváth József féle házban, ahol könnyebb sérülteket kezeltek. Az ideiglenes Érdi Községi Kórház fenntartása nagy anyagi megterhelést jelentett a községnek. 1945 augusztusában, az addigra már mindenütt megalakult *Nemzeti Bizottság* érdi szervezete, javaslatot tett az előjárásnak, hogy az pótdadó kivetésével támogassa a kórházat. Azon kívül községszerte gyűjtést is rendeztek, főleg élelmiszerekkel kívánták így támogatni a kórház működését.

Felszabadítóink meglehetősen borbarátok voltak, de a spirituszt is megitták, ha egyéb italt nem találtak. Nem egy közülük – a hazánk földjén mindenütt megtalálható szovjet hősi temetőben – hősi halottként alussza örök álmát, pedig lehet, hogy csak mohóságában valami mérget ivott. Mindegy volt nekik mit isznak, csak folyékony legyen. Így aztán sok esetben részegen vezették járműveiket, melynek következtében több embert halálosan elgázoltak községünkben.

A harci események során néhány tank és páncélozott jármű kilövés vagy üzemanyaghiány miatt vált harcképtelenné. Ezeket később összeszedve a tárnoki vasútállomás előtti – akkor még nagy üres gödrös – területre gyűjtötték össze az oroszok, bevagonírozás és hazaszállítás céljából. Vegyesen orosz, német, magyar harcjárművek voltak itt, lehetett vagy 30 darab belőlük. Többnyire T-34/85 orosz harckocsik, és német rohamlövegek alkották a „gyűjteményt”. Volt közöttük azonban néhány magyar tank is. Noha a Dunántúli harcokban az oroszok nagyszámú amerikai eredetű M4-A2 Sherman tankot is alkalmaztak, ilyet azonban én Érden nem láttam, erre felé ilyeneket valószínűen nem vettek be.

Ófaluban volt nekünk is szántóföldünk, e helyen is volt egy elakadt német tank. Nem emlékszem már, hogy kilövési nyomot láttam volna rajta, lehet, hogy műszaki hiba, vagy csak üzemanyaghiány miatt állt meg.

Gyerekként nagy boldogságot jelentett számomra, hogy „saját” tankunk van. Amikor a harcok már elültek és nagyobb veszély nélkül lehetett mászkálni a határban, feljártam ehhez a tankhoz, beleültem és nagyon jól eljátszadoztam benne. Ez a szárnyaszegett harci szekér meghatározta későbbi hobbimat, mert attól kezdve kezdtem el a haditechnika iránt érdeklődni. Nem hivatásszerűen, csupán csak kedvtelésből. Ezután még Velencén, Székesfehérváron s még másutt is igen sok különböző hovatartozású és típusú kilőtt

tankba bemásztam. Az itt látottak inspiráltak arra, hogy felnőtt koromban folyóiratokat böngésszek, és tank meg egyéb harcjárművek kis makettjeinek elkészítésével (is) töltsöm szabadidőmet. Így tudtam beazonosítani az én ófalui tankomat a háború után negyven évvel, hogy az egy Pz. KpfW Ausf. (Sturm Pz. III.) rövid lövegcsövű közepes harcokosi volt. Sajnos, gyermeki boldogságom csak rövid ideig tarthatott, mert hát az én tankomat is elvontatták, begyűjtötték. De később régi ismerősként üdvözölhettem Tárnokon, mert hát ezt is oda vitték és én ott megtaláltam, újra beleülhettem. Igaz, itt már fegyveres orosz őr vigyázta, de az megengedte, hogy játszhattunk a tankokon. Voltak felnőttek, akik az öröket megkínálták pálinkával és akkor ők még le is szerelhettek róluk ezt-azt. Főleg a csapágyaknak, a kerekeknek, meg a láncgörgőknek volt nagy keletjük, amiből kis kézikocsit lehetett barkácsolni. Nagy értéknek számított egy ilyen házi készítésű szállítóeszköz, mert a lakosság ilyenekkel gyűjtötte be a front utáni élet megindulásához – főleg élelmezéséhez – szükséges anyagokat. Mint például az Elvira-i földeken felszedetlenül maradt cukorrépát, vagy valahonnan tüzelőanyagot, sérült házakhoz építőanyag pótlást. Mi, gyerekek a csapágyakat kedveltük leginkább. Szétverve kinyertük belőlük a számunkra igen értékes acélgolyót az „ackost”, amivel az akkoriban szokásos játékot a golyózást játszottuk. Ezekkel egymás között még bizonyos cserekereskedelmet is folytattunk. Mai szóval „státusszimbólum” volt az acélgolyó birtoklása, hiszen az akkor divatos játékhoz a boltokban korábban csak agyagból égetett színesre festett golyókat árultak.

Ilyen volt az „én tankom” is Ófaluban
(csak az egyszín-festésű, homokszínű volt)

A malom utcájának sarkán, a Prozbik lakatos előtt is sokáig állt egy német fél lánctalpas páncélozott jármű, egy SD. Kfz. 251/1. Sokáig eltorlaszolta az országút fél szélességét. Végül az is Tárnokon végezte.

Ilyen volt, mint ez itt a képen

Az oroszok Újtelepre érkezése után, utcánk végén – ami akkor még csak a Nagyállomásig terjedt, – a töltésoldalon két német katona összeégett, összezsugorodott megfagyott holtteste feküdt. Tetemüket az oroszok nem engedték eltemetni. Sokáig feküdtek ott, kitéve az éhező kutyák kísértéseinek. Még jó, hogy tél volt és nagyon hideg.

Közel laktunk a 7 sz. főúthoz, talán ha 20 méterre. Akkor ez az út igen mozgalmas volt, hiszen országos és stratégiai is igen fontos főközlekedési útvonal lévén itt bonyolódott Székesfehérvár és Balaton felé minden nagyobb csapatmozgás és hadtápellátás. Mi, gyerekek minden időnként itt töltöttük rendszerint az árokparton ülve vagy az akkor még az utat szegélyező nagy szederfák valamelyikén. Mert gyerekszemnek is igen érdekes dolgok történtek itt, vagy voltak láthatók. Egyszer lovakat hajtottak, máskor embereket. Foglyokat Budapest felé, vagy másnap vissza.

1944. március 19-ét követően is itt bámultuk több napon át, a jól felszerelt magabiztos tartású német katonák Budapestre vonulását. Erőt sugárzóan ültek remek hadijárműveiken. Igen kontrasztos látványként hatott hát, miként később az orosz ugyanezt a hadsereget terelte gyalogszerrel ugyanitt. Piszkosan, véresen, megalázottan, sokan mankóként használt kerítésléc darabra támaszkodva vonszolták magukat. A fogolykísérő orosz katonák nem engedték meg, hogy az éhes német katonák kérőn kinyújtott kezébe adjanak valamit az út mellett álló asszonyok, akik hoztak ki kenyeret, almát stb. és próbálták nekik odadobni. A mozgásban lévő foglyok ezeket nem igen tudták elkapni, földre estek, elgurultak. Szerencsésnek mondhatta magát az, aki az örök figyelmét elkerülve mégis elkaphatta, vagy a földről felkaphatta az adományfalatot, amin akár többen is osztozhattak.

Máskor tankok dübörögtek ezen az úton, vagy csak szállító autók és lovas trének mozgottak hol a front felé, hol pedig onnan vissza. Itt lehetett látni gyalogmenetből kidőlt

emberi hullát csakúgy, mint végelgyengüléstől eldőlt és agyonlőtt lovat. Ez utóbbi kincs volt, mert azt meg lehetett enni. Ha egy ló felfordult, a környékbeli lakók napokig lovat ettek. Kanyarítottak egy darabot a lóból, hazavitték megfőzték. Ám nem is volt olyan könnyű a megfagyott lótetemet széttrancsírozni, mert még kisbaltát is be kellett vetni ehhez a művelethez. Pár nap múlva a pacinak már csak a puszta csontvázát nyalogathatták a kiéhezett kutyák falkái. Egy ilyen akcióban egy alkalommal magam is részt vettem. A lóhús pirosabb, mint az egyéb húsok és egy kissé édeskés ízű, ezért erősebben kellett fűszerezni. De nagyon jó fasírtot lehetett belőle készíteni. Frontkörülmények között a lóhús meghatározó húseledele, szinte lucilluszi csemegéje volt a civil lakosságnak. Én akkor nagyon megszerettem és mi tagadás később is szívesen fogyasztottam. A lóhús készítmények a háborút megelőzően, – de később sokáig még utána is – lenézett termékei voltak a húsiparnak csakúgy, mint azok is, akik fogyasztották. Ezért aztán nagyon olcsó is volt. Ma viszont fordított a helyzet. Talán azért is mert újra „lovasság” lettünk, újra éledt a lovas kultusz. Szerencsére a lovakat napjainkban már nem ágyúk vontatására és harci paripáknak alkalmazzuk, hanem békés célokra.

A front alatt, lucilluszi falat volt a földön „önerőből kimért” paci husi

S ha már az előzőekben lóról, lovakról esett szó, itt említeném meg, hogy a második világháborúnak nevezett világégésben az emberek után élőlényként a lovak voltak a megpróbáltatások legnagyobb szenvedő alanyai és egyben áldozatai. Nagyon sok pusztult el belőlük világszerte. Hátszlóként a huszárok közlekedési eszközei voltak, vagy húzták a nehéz terheket szállító szekereket, vontatták az ágyúkat. De mint fentebb említettem, eledelül is szolgáltak úgy a kiéhezett polgári lakosságnak, mint az egyes frontokon a katonaság ételmezése is belőlük volt biztosítható, ha tehenet, disznót már nem lehetett rekvirálni. A Sztálingrádnál bekerített és már minden ételmezési lehetőségtől elvágott 6. német hadsereg például az egész lóállományát felélte. Elfogytak után pedig az éhező katonák állítólag még a nyergeiket, lószerszámaikat, de volt rá példa, hogy a derékszíjaikat is megfőzve megették, mert egyszerűen nem volt más.

Sokféle fajta ló szolgált a hadseregekben és közülük nagyon sok pusztult is el végkimerülésben, vagy sebesülésekben. Magyarországon a honvédség részére ugyanúgy, mint az embereket, a lovakat is besorozták. Majd jött a behívó és a gazdának kötelező volt a bevonultatott lovat átadni, vagy a gyűjtőhelyre vinni. Volt olyan is, hogy a gazdának lovával együtt kellett menni katonának. Tőlünk is bevonult a „Kese”, egyik kedvenc

lovunk. Oroszországba került. Szép fiatal ló volt. Sokszor jut eszembe vajon mi lett vele, mi volt számára megírva a ló sors nagykönyvében.

Az orosz katonák a 7 sz. főúton gyakran hajtottak különböző fajtájú lovakat, ezeket időnként pihentetni is kellett. S, hogy ilyenkor szét ne széledjenek, éjszakára beterelték őket valamilyen zárt térbe. Egyik reggel arra ébredtem, hogy a szomszédunk fa léccel kerített üres telke zsúfolásig tele van lovakkal. Szinte alig fértek egymástól. Ezek akkor amolyan dússzőrű, nagysörényű alacsony termetű mokány jószágok voltak, amit mi akkoriban csak „orosz lónak” hívtunk, de mondták „muri” lónak, meg muszka lónak is. Kárpátukrajnai Hucul, vagy Tarpán, és ázsiai mongol lovak voltak valójában. Két napig voltak a szükség karámban, hoztak nekik élelmet ugyan, de úgy látszik, keveset mert végig jól megrágták a fakerítést. Szegények éhesek lehettek ugyanúgy, mint az emberek is akkoriban. Amikor továbbhajtották őket, egy szürkés-fehér közülük ottmaradt a kertben. Ott hagyták, mert lábsérüléssel sebesült volt szegény pára. Aztán mi áthoztuk mihozzánk, bekötöttük az istállóba és kezeltük a sebet. Sokáig nálunk volt, de ma már nem emlékszem végül is mi lett a további sorsa. A lovak továbbhajtása után nem csak ez a ló maradt a szomszéd kertben, hanem számomra még két furcsa valami is. Ma úgy látom magam előtt, mintha nylonba lett volna csomagolva. Hol volt akkor még nálunk nylon? Közben éjjel esett a hó és ezt a két valamit jól be is fedte, csak a tetejük látszott ki. Bottal az egyiket megpiszkáltam, a hártya felszakadt és akkor láttam meg, hogy ez bizony egy kiscsikó, ami világra jött után azon mód meg is fagyott a burokbán. Napokig voltak ott, mígnem jöttek a kiéhezett kutyák, kikotorták és az utolsó falatig felfalták őket. Hiszen a kutyák még az embereknél is éhesebbek voltak akkoriban.

Érdekesekek voltak ezek az alacsony orosz lovak. A magasabb termetű kozákok úgy ültek rajtuk, hogy szinte földig ért a lábuk. Jópofa erős kis köpcös jószágok voltak, többnyire ilyenek húzták az úton közlekedő orosz trén szekereket. Ha orosz hajtójuk meg akarta állítani őket, azt mondta: „brrrrr”, amire a magyar azt mondta volna, hogy: „hő-ha”.

Amikor az ember szép, formás, „hagyományos” lovat látott orosz tiszttel a nyergében, biztos lehetett benne, hogy a ló előtte magyar vagy német tiszt lova lehetett.

ISMERKEDÉSÜNK A VÖRÖS HADSEREGGEL

Előzőekben már írtam a község elfoglalását célzó különböző harci eseményekről, de nézzük milyenek is voltak a „felszabadítóink”, hogyan viselkedtek, milyen volt velük a lakosság kapcsolata?

Nos, mint arra már utaltam, december 6-án a reggeli órákban az orosz előőrs már a szérúskerti „fehérkeresztnél” állt. Az innen Ófalura zúdított aknazápor, majd a németekkel vívott tűzpárbaj után a katonák lassan szivárogtak le a Kakukkhegyről, valamint a Gyormán át a faluba. Ez alatt a pince mélyén szorongással telten vártuk a fejleményeket és mivel érkezésük előtt nagyon féltünk az oroszoktól, az asszonyok a préház közepére állított hordó tetejére kiraktak egy tálat megrakva disznóvágási finomságokkal. Előtte való napokban volt disznóvágás, nehogy az oroszok az egész disznót elvigyék. Gondoltuk, ha az orosz bejön – biztosan éhes – először jóllakik, megenyhül, s talán nem öl meg bennünket. Magunkra csuktuk a préház és pince közötti nagy erős ajtót, és csendben vártuk sorsunk beteljesedését. Távolról harci zaj morajlott, ennek erősödésekor az idősebb nők hangosan imádkozni kezdtek:

*„Most segíts meg Mária, ó irgalmas Szűzanya.
Hol az ember már nem segíthet, a Te erőd nem törik meg
Hol a szükség kínja nagy, mutasd meg hogy anya vagy...”*

Miközben az egyre közeledő oroszok gránátjainak robbanása és a fegyverek hangja, mindinkább elnyomni igyekezett a hangjukat.

Amikor aztán a kézfegyverek kelepelései is már egészen közélről hallatszottak, valakinek eszébe jutott, hogy meg kellene adni magunkat. Az ajtóra kívülről fehér zászlót kellene kitenni, s akkor talán biztosan nem ölhetnek meg bennünket akár csak egy kézi-gránát bedobásával is. Na de zászló az nem volt, a hirtelen izgalomban még fehér rongy sem akadt. Valakinek volt egy fekete szegélyű fehér zsebkendője, annak szélét gyorsan levágták és megadásunk jeléül az lett kitűzve a pinceajtóra. Nemsokára fegyver tussal megzörgették a présház ajtaját. A férfiak közül talán a „legbátrabb” ajtót nyitott. Ekkor hallottuk az első *zdrasztvujtye* - t, amit később félrehallásból mindenki csak drasztutyinak mondott, meg amikor már tréfálkozni is akadt kedvünk, rossz tutyinak. Az elsőnek megjelent orosz katonákat két dolog nem érdekelt. A fehér rongy, meg az életünk meghagyásáért felkínált disznótoros megvendégelés. Lehet, hogy éhesek voltak, de annál legfeljebb csak bizalmatlanabbak, mert azt is hihették, hogy meg van mérgezve az étel. Talán azért is nem nyúltak hozzá. Valóban, később is tapasztalható volt, hogy ha bármivel kínálták őket, – és akkor is, ha kínálatlanul nyúltak a háziak ételéhez – előbb mindent előkóstoltattak.

Lejöttek a pincébe szétnéztek, kérdezték van e német katona. Nasztvogel bácsitól megkérdezték még hány óra, ő készségesen megmondta, majd azon mód be is gyűjtötték tőle az óráját. Kértek többet is, de nem volt, legalábbis másnak sikerült jól eldugnia. Azután békésen tovább mentek, senkit sem bántottak. Szinte el sem akartuk hinni, hogy valamennyien élünk, s később még arra is rájöttünk, – az akkori propaganda ellenére – hogy ezek végeredményben ugyanolyan anyaszülte emberek, mint mi magunk is vagyunk. Legfeljebb egy kicsit erőszakosabbak, egy kicsit italosabbak is mint azt honfitársainktól megszoktuk, és még kommunikálni is lehet velük.

Megszoktuk a német katona nettségét, aki még harcközi állapotban is rendesen tisztálkodott, ruházata is rendes volt. Ezzel szemben az orosz katona megjelenése enyhén szólva, hagyott még kívánni valót. Volt egy jellegzetes szaguk, az „oroszkatona szag”. Ez azonban nem tisztálkodási hiányosságukból eredt, és tulajdonképpen nem is egy kellemetlen szag volt, csak nekünk mindenképpen idegen. Aztán érdekes módon akkor találkoztam ezzel a szaggal ismét, amikor vagy harminc évvel később átvehettük új Moszkvics autónkat. Ugyanaz a „gyárilag beépített” szag, az „oroszkatona szag” hatotta át annak belsejét is jó darabig.

Fotó: az Érdi krónikából (Györgyi Erzsébet és Földes László felv).

Az a bizonyos mélyúti pince, ahol átvészeltük a frontot
(akkor mellette még az az autó természetesen nem volt ott)

Anélkül, hogy eszményíteni kívánnám a német katonát és lebecsülni az orosz, a tárgyilagosság kedvéért – már csak személyes élményeimből fakadóan is – mégiscsak különbséget kell, tegyek a két hadsereg katonáinak harci morálját és viselkedési szokásait illetően.

Ma már publikus lehet, hogy a negyven évig különös igyekezettel heroizált szovjet katona nem is volt olyan igazi bátor és hős, mint amilyennek számunkra kötelezően megrajzolták. Sok esetben tisztjeiknek pisztollyal és bikacsökkel kellett szállásaikból, vagy még az állásaikból is harcra serkenteni, rohamra indítani őket. De azért legyünk tárgyilagosság: a háborúban lőnek, és hát senki sem szeretne idő előtt meghalni még hősi halottként sem. Ezért aztán helység harcok során sokszor bújtak meg istállókban, ólakban, pincékben, s amikor átszaladt felettük a front, tettükkel azonnal dezertőrré váltak, amit igen keményen torolt meg hadvezetésük. Az ilyen szökevényekké vált katonák gyakran találták szembe magukat saját rendészeti szerveikkel a GPU - val, amely könyörtelenül bánt el velük. Mindenütt, ahol orosz helyőrségi parancsnokság volt, ott katonai fogdák is voltak felállítva. Ide gyűjtötték be, majd vitték nagyobb frontbörtönökbe az árulónak minősített lógósokat és a renitenskedőket. A magukat harcból kivonók, ha el akarták kerülni büntetésüket, magányos kóborlókká váltak, akik főként sötétedés után fegyverükkel való ijesztgetéssel, de nem egyszer annak használatával is próbáltak maguknak élelmet szerezni. A csapattestüktől lemaradt csellengő katonák, miközben a front már messze előttük haladt bandákba verődtek, s kerülve a lakott területeket általában valamilyen félreeső tanyán, erdőben, erdészházakban bújtak meg. Onnan indítottak aztán éjszakák idején „hősies támadásokat” a védtelen polgári lakosság és javai ellen, leginkább élelem, bor és nő megszerzése céljából. Természetesen akkor is voltak becsstelen honfitársaink, akik ezekkel kollaborálva „jó szolgálataikért” némi konc reményében, szinte házhoz vezették őket. Ezek a törvényen kívülé vált bandák általában teljes fegyverezettel, járművekkel, de sok esetben még nehéz fegyverekkel is rendelkeztek és nem egyszer keveredtek fegyveres összetűzésbe saját legális hadseregük alakulataival. Ezeket az embereket a közös kilátástalan sorsuk kovácsolta egységbe, mert tudatában voltak, hogy haza nem mehetnek. Hiszen a háború után szökésük miatt kivégzik, jobb esetben Szibériába száműzik őket. Saját helyzetük önfelismerése készítette őket nagyobb mértékű

italozásra, s ebből eredően brutálissá váltak és mindenre elszántak lettek. Bizony még az emberöléstől sem riadtak vissza. (10)

Így volt ez Érden is, miként egy 25 - 30 főből álló „hős csapat” bevette magát az „ilkai” erdőbe. Ilka-major, a ma Parkvárosnak nevezett településrész, akkor kiterjedt erdős terület volt. Az erdő közepén egy erdészház állt, ami ma is megvan ugyan, csak már nem az erdő közepén, mert az óta eltűntek körülötte a fák. Hát ide fészkelte be magát ez a dezertőr banda. Meggyalázták az erdész feleségét, a védelmére kelő erdészt agyonlőtték. Innen indultak azután élelmük megszerzése céljából „zabraló” körutakra, természetesen az éjszakák leple alatt. Akkor még nem tudtuk, – ma már viszont ismeretes – hogy ha éjjel zörgettek be valahová az oroszok német katonát keresni, miközben a harcok már messze a nyugati körzetekben folytak, akkor azok csak ilyen csellengő oroszok lehettek. S tulajdonképpen, amikor már bent jártak egy lakásban, nem is a *nyemcij szoldat*, (*nyemeckij szoldat*) mint inkább a *kusaj* meg a *pity* érdekelte őket. Vagyis minden, ami ehető, iható, elvihető, és aki megerőszakolható.

Több bejelentés érkezett a lakosság részéről, a községben állomásozó katonai vezetéshez az egyre szaporodó fosztogatások és az orosz katonák részéről elkövetett egyéb garázdaságok miatt. A községünkben elszállásolt katonaság eléggé ellenőrzött volt, élelmezésük is rendezett és általában nem is volt azokkal különösebb baja a lakosságnak. A sokasodó bejelentések kapcsán terelődött a figyelem az ilkai erdőben bujkálókra. 1945 tavaszának végére már konszolidálódtak a front teremtette állapotok és úgy, ahogy de már kezdett megindulni a normálisabb élet. Még május elején elvonult a városparancsnokság, vele a nagyszámú katonaság is, s csak egy kisebb létszámú helyőrségi egység maradt Érden. Közben véget ért a háború is, de az oroszok még mindig zabráltak. Akkor még nem tudtuk, hogy nem azok tették, akik községünket megszállták, hanem azok, akik hivatalos ellátásra nem számíthattak és csak fosztogatásokkal tudták fenntartani élelmezésüket. Ezért aztán mi egyenlőség jelet tettünk minden orosz katona közé, hiszen akkor még valóban nem tudhattuk, hogy országunkat tulajdonképpen két orosz sereg dúlta végig. Egyik a *reguláris* hadsereg, aki kezdetben ugyanúgy vitte, amit látott, gépjárművet, biciklit, állatot, és volt a másik, az *árnyék hadseregük*, mely a csapattestüktől elszakadtakból állt. Ez utóbbi volt veszélyesebb, mert ezek bárkitől képesek voltak elvenni utolsó falatját is, hogy saját maguk élelmezését biztosítsák.

A reguláris is vitte kezdetben a disznót, a tehenet, a lisztet, mindent, ami kellett a hadsereg élelmezéséhez, de ebből másutt juttatott is a polgári lakosságnak. Innen vitte, amott odaadta, ez akkor így működött.

Nem volt egyedi az Ilka-majori (parkvárosi) erdőben bujkáló oroszok esete, szinte az egész ország területén előfordultak hasonlók. Sztálin egy idő után megelégedte a dolgot, és az ilyen csellengő dezertőr csoportok felszámolására, összeszedésére, Tolbuhin marsallnak adott parancsot. Valamikor úgy 1945 nyara elején, Tolbuhin alá rendelt katonai rendészeti alakulat, az NKVD (GPU) egy csoportja érkezett Érdre. Körülvették az ilkai erdőt, és csatárláncba fejlődve átfésülték, mintegy hajtóvadászatot indítva az ott bujkálók elfogására. Azok többségének azonban sikerült egérutat nyerniük, de négy dezertőr katonát mégiscsak elfogtak. Őket kivezették az erdőből, s valahol a mostani autópálya felhajtó környékén az út melletti dombon agyonlőtték őket. Saját maguknak kellett megásni a sírgödörüket. Ásás közben hangosan sírtak, hiszen fiatalok voltak, lehettek, talán ha 20 - 25 évesek. Amikor a gödör elégséges lett a négy ember befogadására, felállították őket annak szélére, egy tiszt felolvasott valami statáriális passzust, és a 6 - 8 főből álló felsorakozott szakasz géppisztollyal a gödörbe lőtte őket. Azután az odacsődült lakosság közreműködésével rájuk lapátolták a földet. A GPU-sok hagyták, sőt akarták, hogy a civilek végignézzék a kivégzést annak igazolásául, hogy megvédik a lakosságot elvete-

múlt katonáiktól. Elhantolásuk után sírjuk jeltelen maradt. Csontjaik talán ma is ott porladnak kivégzésük és nem éppen hősöknek kijáró eltemetésük helyén. Ha viszont később mégiscsak exhumálták tetemeiket, akkor ma ők is hősi halottként tisztelve nyugszanak az érdi központi temető orosz sírkertjében.

Ennek az esetnek részben magam is tanúja lehettem, bár a pontos helyet ma már nem tudnám meghatározni, hiszen az eltelt mintegy 50 év alatt nagyon megváltozott az ottani környék arculata. Apám pék volt, neki a lakosságot kellett kenyérrel ellátnia. Hivatalos községi kiutalással az érdi pékek abba az erdőbe mehettek a kemencék fűtéséhez szükséges fát kivágni, ahol ezek a csellengő oroszok megbújtak. Talán ha egy nappal korábban megyünk fáért, akár még kellemetlen találkozásunk is lehetett volna velük. Lovas kocsival mentünk, és amikor odaértünk közel a kivégzés helyéhez, az úton a GPU - s katonák megállítottak bennünket, majd ez után dördültek el a kivégző fegyverek. Utána tovább engedtek volna, de kíváncsiságból mi is felmentünk az út melletti dombra, ahol láttuk a gödörben fekvőket, akik közül volt, aki még mozgott. Az előzményeket azok mondták el, akik már azt is látták, amikor kivégzésük helyére terelték a négy szökevényt.

Előbbiekben tettem említést arról, hogy már régen vége lett a háborúnak, de Érden bekvártélyozást követelve, vagy egyszerűen csak német katona keresés ürügyével, még mindig zaklatták a házakat az orosz katonák. A községben állomásozó helyőrség parancsnoka 1945 szeptemberében kiadatott a helyi előjárósággal egy közleményt, amit községszerte ki is doboltak. Ez arról szólt, hogy ha valahol orosz katona kérne bebocsátást, akkor arról haladéktalanul értesítsék a rendőrséget abból a célból, hogy ha valami incidens lenne, akkor a rendőrök és a velük együtt működő orosz kommandó közbe tudjon avatkozni. Ennek persze valódi célja az volt, hogy az oroszok begyűjthessék a csellengő katonáikat. Hiszen az, aki 1945. szeptemberben zörgetett be valahová, – különösen az éjszakai órákban, – az szinte kizárólag csak szökött katona lehetett.

És most közbevetésképpen említést tennék arról, mi is volt tulajdonképpen az a „*kidobolás*”. Mai, óriási információtömeget árasztó eszközökkel teli világunkban, – különösen a fiatalok körében – talán furcsa lesz, amit leírok. Érden, már az 1950-es évek táján hatalmas fejlődés volt az, amikor a hivatalos közlemények úgy jutottak el az emberekhez, hogy a piactéren és még egy-két más helyen is, oszlopokra szerelt hangszórók bömbölték azt, amit valaki a községházán beolvasott a mikrofonba. Ez már valóban egy igen nagy technikai haladás volt ahhoz képest, mint amikor 1945 elején még Pató úr, – aki korábban sintér, (*gyepmester*) majd később sírásó, újabb előrelépéssel pedig temetőgondnok volt – a madzagon nyakába akasztott lyukas lábossal járta az utcákat és azt verte. Helyenként megállt és „*Közhírré tétetik...*” bevezetővel, hangos akadozó felolvasással adta hírül a cédulára írt közölnivalókat. A front ideérkezése előtt is így csinálta, mint „kisbíró”, de akkor még valódi dobbal. Csak hát azt közben elvitte a háború. Ezt kellett pótolni a pléh lábossal, amíg később a községi előjáróság nem szerzett neki egy másik dobot.

Az orosz frontkatona, – az „első hullám” harcosa – nem ért rá a polgári lakosságot zaklatni. Legfeljebb annyi ideje volt, megkérdezze *szkolko csasz* (hány óra), azután el is vegye az órát. De az utána jövő, aki már pihenőben volt az már ráért kihúzni minden kis fiókot német katona keresés ürügyén. Különösen a karórák iránt tanúsítottak megkülönböztetett érdeklődést, és gyűjtötték is azokat rendszeren. Mai szóhasználat: státusz szimbólumnak számított az óra, s az is, hogy kinek mennyi van. Volt, akinek már 3 - 4 is fel volt csatolva a karjára, de akár a zsebében is lehetett még néhány. Értékmérő volt

tehát, hogy kinek van több, de az már más kérdés, hogy többségük nem ismerte, le sem tudta olvasni az órát. Aki mégis, az már igencsak kulturáltnak számított. Ezek a dolgok ma akár humorosnak is tűnhetnek, de akkor bizony kökemény valóságként korántsem volt az. Hiszen az óra iránti érdeklődésük féktelen buzgalmában, nem egy honfitársunk fizetett életével, mert nem akarta odaadni kedves, esetleg emlékebe kapott óráját vagy apróbb emléktárgyait. Az orosz katona néhol leakasztotta a faliórát vagy elvitte a vekkert is, ha már nem jutott neki karóra. A szerényebbje viszont beérte zsebórával is. Aztán a nagy órát elvitte egy óráshoz azt követelve, hogy az csináljon belőle neki kicsit. De jólelkűségét bizonyítandó, munkadíjként felajánlotta, hogy ami alkatrész még megmarad, abból az órás csináljon magának is. Nálunk a pékségben dolgozott egy öreg pék a Jány bácsi, (*Jány Gusztáv vezérezredes rokona volt*) aki értett az órákhoz is. Két sütés között órákat javított az oroszoknak, miközben néha én is ott lebzseltem körülötte. A kisöreg jól is járt velük, mert munkadíjként mindig hoztak neki ezt-azt fizetségül. Innen ismerem hát az orosz katona szinte mítikus óraimádatát. Nem csak szóbeszéd, hanem valóban megtörtént, hogy hoztak Jány bácsihoz is vekkert kicsit csináltatni belőle. Volt, aki megértette, hogy abból kicsit csinálni lehetetlen, de bizony akadt olyan is, aki igencsak bizalmatlanul fogadta e közlést, s még szabotázszt is emlegetett. Volt orosz, aki azt kérte Jány bácsitól csináljon a zsebórájára fület, hogy azt ő is a kezén hordhassa, mivel neki karóra már nem jutott. Olyan is volt, aki a javítás közben az órás mellett ült és örködött, nehogy a „*csaszmajszter*” kivegye órájából a „*masinisztát*.” Ha elromlott az óra, mindig azt mondták: „*masiniszt kaput*”.

Magatartási negatívumaik ellenére mégsem lehet általánosítani az orosz katona, legalábbis akkor nekünk annak tűnő barbarizmusát, mert bőven lehet ellenpéldákat is felsorakoztatni. Egy iskolázott, egy városlakó, egy mérnök vagy pedagógus nyilván nem lehetett azonos mentalitású és viselkedésű azzal, aki valahol vidéken primitív faházukban egy fedél alatt lakott az állataikkal. A nálunk lakó fiatal egyetemista Grisa például olyan volt, mint egy skatulyából előhúzott cukorbaba. Megjelenése, öltözete, kissé még arisztokratikus beszédmodora is igen furcsán hatott, s egyáltalán nem példázta katonatársai többségét. Ahogy ma mondanánk, igen csak kilógott a sorból.

Az orosz katona, – különösen az idősebbje – nagyon szerette a gyerekeket és sokan közülük még vallásosak is voltak. Volt az Újtelepen egy orosz, aki minden vasárnap megjelent a katolikus misén és buzgón hányta magára a náluk szokásos hármas keresztvetést. Hogy ilyenek is voltak, az meg azért tűnt nekünk akkor különösnek, mert amíg nem ismertük meg őket nagyon féltünk tőlük. A negyvenes évek hazai propagandájának eredményeként abban a hitben éltünk, hogy az istentagadó barbár orosz falhoz csapja a csecsemőt, a gyerekeket elhurcolja, a felnőttet szuronyra hányja, a keresztet megtapossa.

Történt, hogy egyszer anyámmal és öcsémmel mentünk valahová, amikor is szembe jött velünk egy nagydarab orosz és megállított bennünket. A hideglelés vert ki bennünket félelmünkben, mert azt hittük elvenni akar tőlünk valamit. Ő azonban levette hátizsákját, s abból elővett egy valaha fehér volt, iszonyúan piszkos vászonzacskót. Abból pedig kezünkbe nyomott nekünk, gyerekeknek két-két szem kockacukrot. A kockacukor is olyan koszos volt, hogy anyánk nem is engedte megennünk, pedig „nagy szó” volt akkor a cukor. Az orosz arcára láthatóan kiült valami boldogságféle, hogy adhatott a *malcsik* - nak. Még meg is simogatott, miközben tényleg azt rebegte: malcsik. (gyerek) Egészen biztos, saját otthon hagyott gyerekei juthattak eszébe. Ez a katona minden bizomnyal valamelyik háztartásból emelte el a kockacukrot, de ebből a példából kitűnik, hogy nem csak zabráltak, hanem jó szívvel adtak, még ha a máséból is.

Sajnos tény azonban, hogy nagyon sok elvadult, részeges és trehány öltözködésű is akadt köztük, akiknek viselkedéskultúrája sok esetben bizony minősíthetetlen volt. De egyáltalán nem szabad általánosítanunk, mert azért az orosz (szovjet) hadsereg egésze mégsem csupán ilyen elemekből összeállt csorda volt. Kétségtelen, voltak renitensen

viselkedők és nem is kevesen, de ugyanakkor az is igaz, hogy nagyon sok rendes, kulturáltan, emberi módon viselkedni tudó egyén is alkotója volt soraiknak. Nem voltak igazán bátran harcoló katonák, de azért nem szabad elvitatni azt sem, hogy mégiscsak voltak közöttük igazi hősök is.

A második világháborúban kivívott győzelmüket, hadseregük mérhetetlen emberanyaga, katonáik többségének életminőségi igénytelensége és a szövetségesek hadianyaggal való segítése garantálta számukra. Járműveik, tankjaik, jórészt konzervalapú élelmezésük nagy arányban amerikai eredetű volt, amit a *Lend Lease Act* –(Kölcsönbérleti Törvény) – alapján kötött kölcsönbérleti szerződéssel kaptak az Amerikai Egyesült Államoktól. Ez a törvény kiterjedt az angolok és a franciák segítésére is, akik jóval a háború után rendezték adósságaikat, az oroszok azonban nem fizettek.

Az orosz katona

Az orosz katona kedvenc itala a tea, a *csája* volt. Ez volt a vodkán kívül talán második nemzeti italuk. Szinte nem is volt olyan, akinek hátizsákjában ne lett volna kis zacskóban teafű meg cukor. Kértek meleg vizet, amivel leforrázták a teafüvet, amit azután nekünk idegen és nagyon különös módon fogyasztottak. A jellegzetes kerek, fából faragott kanalukkal cukrot tettek a szájukba és arra itták rá a teát. Ám volt, aki a teafüvet vette szájába meg a cukrot és arra itta a meleg vizet. Mindenesetre nekünk furcsa volt a tea fogyasztásnak ez a „szájbanfőzött” módozata. Ruházatuk igen vegyes képet mutatott. Zubbonyuk jellegzetes orosz szabású, gallér nélküli ingkabátszerű volt, amit *gimnasztyorkának* neveztek. Hosszú, barnás-szürke durva köpenyt és füles sapkát, *usánka* - t viseltek. Soknak vattával bélelt úgynevezett *pufajka* öltözete volt. Többnyire gumírozott vászonszárú gumitalpú, vagy zsákmányolt bőrcsizmát, esetleg *válinki* - t (nemezből készült külön talp nélküli, úgynevezett halinacsizma) hordtak. De láttam orosz jellegzetes keményszárú magyar parasztcsizmában is. Soknak azonban csak bakancsa volt lábszár

tekerescsel. Fura látványként hatott az igen hosszú *Moszim-Nagant* puskájuk, amit mindenki csak dióverőnek mondott. Volt ennek egy rövidített karabély változata is, soknak ilyen fegyvere volt. Legtöbbjüknek azonban géppisztolya volt, a híres dobtáras *PPS*, amit a vállon átvett viselési mód miatt a magyar lakosság *davajgitár* - nak nevezett el. Minden katonának volt egy igen egyszerű kivitelű hátizsákja. A vászonból készült sima zsákszerű alkalmatosságot, hord-hevederével felül kellett hurokszerűen összebándácsolni. Ebben hordta személyi holmiját, csajkáját, tartalék lőszerét stb. a katonára. Volt még egy lapos, ugyancsak vászonból készült tarisznyaszerű oldalzsákjuk is, amiben a gázálcot tartották, meg esetleg a vodkásüveget.

*

Szó kell, essék arról is, milyen volt az orosz hadsereg katonáinak fegyelmezettsége, ami nekünk ugyancsak szokatlannak tűnt. Állítólag harc közben nagyon fegyelmezettek voltak, ennek oka pedig az volt, hogy mögöttük mindig vonult egy komisszárok alkotta „fal”, amely harcra serkentette őket, és ha nem küzdöttek a kívánt elszántsággal, könnyen golyót kaphattak hátulról is. Azonban a harci szünetekben ez a fegyelem azonnal átváltott fegyelmeztelenségbe, mert az orosz katona, különösen ha már ivott, megengedte magának, hogy felettesével akár tiszteletlenkedjék is. Udvarunkban egyszer láttam amint egy közkatona leköpött egy tisztet szóváltásuk közepette, ám a tiszt alig reagált a súlyos sértésre. A német, vagy a magyar hadseregben ilyen elképzelhetetlen volt, s aligha maradhatott volna megtorlás nélkül.

Az orosz katonáktól legtöbbet hallott szó a *davaj* volt. Nagyon sok Iván (János) volt közöttük, ezért a civil lakosság általában csak *Ivánoknak*, vagy többnyire *davajoknak* titulálta az oroszokat, akikről még érdemes megemlíteni, hogy milyen érdekes módon dohányoztak. Mindegyikükönél volt egy legalább féloldalsnyi újságpapír. Abból letéptek egy cigarettányi darabot, zsebükbe előkotortak egy kis *mahorkát*, (dohány) azt belecsavarták, majd összeragasztandó megnyalzták és azt szívták. Ha valaki statisztikát készített volna az orosz katonák legtöbbet használt szavaiból, közülük minden bizonnyal a: *davaj*, a *csaszi*, a *nyemci*, a *bárisnya*, a *malinkij robot*, meg a *pity* voltak sorrendben befutók. No meg még a *zabrali*, amit ugyan kevesebbet mondták, de annál inkább csinálták. (11)

Egy helyen korábban már említettem, hogy az orosz katonák, különösen az idősebbek, – akiknek maguknak is lehettek otthon – nagyon szerették a gyerekeket. Ez nekünk azért volt szinte hihetetlenül pozitív csalódás, mert valóban az akkori '40 - es évek propagandája arról szólt, hogy az orosz katona falhoz csapja a csecsemőt, elhurcolja a gyerekeket. Hát én ezt nem tapasztaltam. Ellenkezőleg. Bizony még jó emlékeim is vannak az orosz hadsereg egyes katonáiról. Volt, egy már idősebb egyszerű katona, akit Iliának hívtak. Ő egy tuszkulánumi családi házban volt elszállásolva többedmagával, és azzal volt megbízva, hogy naponta hozzánk jöjjön és elvigye a nekik kiutalt kenyeret az oroszoknak sütő pékségből. Míg sült a kenyér, nagyon jól összebarátkoztunk és mivel nekem volt egy fapuskám, (olyan, mint amit kiképzésükhöz a levették használtak) Ilia az udvarunkon azzal tanított fegyverfogási gyakorlatokra. Ezt az okítást később hasznosítani is tudtam, amikor felnőtté válva megkezdtem sorköteles katonai szolgálatomat. Emlékszem, rettentően boldog voltam, amikor Ilia egyszer magával vitt tuszkulánumi szálláshelyükre, majd onnan vissza is kísért. Ő, a saját puskájával a vállán, négy vekni kenyérrel a hóna alatt, én meg a fapuskámmal, mint egy járőr, róttam vele a Tuszkulánumba vezető

utkákat. Magam úgy feszítettem mellette, mint két krumpli egy zsákban, igazi katonának érezve magam. Hogy is gondolhattam volna akkor még arra, hogy kilenc év múlva igen-csak utálni fogom ezt a státuszt.

*

Községünk megszállásának abban a szakaszában, amikor Érd „hátszaga” volt a budai és a Martonvásáron túl dúló harcoknak, akkor itt már semmilyen harctevékenység nem volt. Azért mondom hátszágnak Érdet, mert itt voltak elszállásolva azok a katonák, akik naponta innen mentek Budára harcolni. Majd meghatározott idő letöltése után visszajöttek kijelölt szálláshelyeikre aludni, pihenni, hogy aztán másnap ismét leválthassák harcoló társaikat. A családoknál, – attól függően, hogy mekkora volt a ház – esetleg csak ketten, de volt, hogy nyolcan-tízen is laktak. Esténként több felől gyönyörű énekszó hallatszott. Érdekes módon valahonnan mindig előkerült egy harmonika – a balalajkán kívül másik kedvelt hangszerük – és ennek kíséretével csodálatosan szép, néha többszólamú orosz dalokat énekeltek a katonák. Így visszaemlékezve, – mintha még most is hallanám – dalaikból sokkal inkább az elnyomott orosz nép keserve áradt, semmint Sztálin atyus ígérete jólét örömteli várása. „*Valahol a Volga mentén...*” „*a sztyep, da sztyep krugom...*” „*Messze távol a hómezőn*”, stb. egyszerűen gyönyörűség volt hallani ezeket a búskomor orosz dalokat. Háború volt, harc volt, szerencsétlen katonáknak amúgy sem lehetett túl sok okuk az örömködésre. A *Katyúsa* dal már vidámabban szólt ugyan, de abból is a szerelmétől elszakított katona mélységes hazavágyódása érződött ki. Ma akár-hogy szidjuk is az oroszokat, ők is csak érző emberek voltak, és egyáltalán nem tehettek arról, hogy az esztelen öldöklő háború és annak kiötlői, hazánk földjére parancsolták őket. S talán arról sem ők tehettek igazán, hogy bizony sokan közülük igen primitívek voltak, s úgy is viselkedtek. Minthogy arról sem tehettek, hogy a kommunizmus, a sztálini politika miatt, és miként mosta át az agyukat.

Fentebb említést tettem az orosz katona óráimádatáról és a („csaszi”) megszerzési módjáról. Most ismét összehasonlítást kell, tegyek a szemben álló két hadsereg katonája között, mert német oldalról is volt óra élményem. Már ejtettem szót arról, hogy Érd elfoglalását megelőző napokban, a Mélyút Duna felőli oldalán fenn a hegyen hosszan elnyúló lövészárokból német katonák várták az orosz támadást. A többszörös túlerővel szemben igen kevés számú volt a védőerő, ezért nagyon fáradtak és elcsigázottak voltak. Tudták, hogy az orosz nagy erővel jön, és ők nem lesznek képesek védeni a számukra kijelölt szakaszt. Néhányuknak reggel csatlakozniuk kellett egy másutt lévő egységükhöz. Felváltva próbáltak valamit pihenni és, hogy el ne aludjanak, az egyik lejött hozzánk és kért egy ébresztőórát. Kapott, de egyszer s mindenkorra el is búcsúztunk az órától, mert elképzelhetetlennek tartottuk, hogy van olyan frontkatona, aki visszahozzon a lövészárokból egy akár el is dobható vekkerórát. Másnap reggeli indulásuk előtt visszahozták, de mivel nagyon korán volt és nem akartak bezörögni, letették a prэшáz ajtaja elé.

Most még egy kicsit visszatérek az 1944. december 6-ai eseményekhez. Említettem már, hogy a mindössze néhány szakasz német katona által tartott védelmi vonalat végül is áttörte a nagy orosz túlerő. Az oroszok bejutottak az artézi kútig, a Molnár utca vonaláig. A beözönlő katonák, a lövöldözések és az aknatűz elülte után behúzódtak a házakba egy kis pihenőre, majd végigjárták a gyormai pincéket német katonákat keresve. E közben ahol találtak bort ittak is, és estére már elég kaposak lettek. Abba a pincébe ahol mi voltunk, bejött öt - hat különböző életkorú orosz, az idősebbek csendesebbek voltak, ők is ittak, de nem részegedtek le. Vödörben hozták magukkal valamelyik pincé-

ből a bort, noha az nálunk is akadt. Ekkor is tapasztaltam, hogy gyerekszeretők. Többen voltunk gyerekek a pincében, az apa korban lévők ölükbe vettek bennünket és igen szépen hangzó orosz dalokat énekeltek. Volt közöttük egy már igen csak kapatos, olyan 25 év körüli fickó, aki magát *András* - nak nevezte. Rossz előérzete lehetett, mert egyre azt hajtogatta, hogy „*András kaput, András kaput*”. Később az oroszok elmentek, fellélegeztünk.

Aztán a németek ellentámadást indítottak, és az oroszokat kiszorították Ófaluból. Ez után két német katona minden borpincét végigjárt, s két megbújt orosz foglyot ejtett. Egyiküket a Fonyódi pince állatok bekötésére is alkalmas présházának jászolából húzták ki. Ma is fülemben hallok a harsányan elnyújtott „*heraus*” - t, amint fegyverét elvéve kikergették az oroszot. E jelenetet pincénk ajtajából néztem végig. Aztán a németek, foglyaikkal elindultak lefelé a faluba. Amint elének értek, az egyik, kezét magasba tartó oroszban rögtön felismertem Andrást a tegnapi részeg „felszabadítót”, aki még most is ingadozva botorkált fogolyként tereltetve. Miután a két német levitte a faluba a foglyokat, visszatértek a borpincékhez és ahol borral tele hordót találtak, azt a civilek közreműködésével kigurították az útra és dugóikat kiverve kifolyatták a bort. A Mélyút sokat látott kövein, mint valami vérfolyam, patakban folyt lefelé az érdi vörösbort. A németek tudták, hogy az orosz előbb-utóbb visszafoglalja a községet, ne találjanak hát bort, mert italozásuk a lakossággal szembeni viselkedésükben, de az ellenük való harcban is igen csak vaddá tette őket.

András fogsága nem tartott sokáig. Az oroszok másnap visszafoglalták Ófalut, de most már valamivel nagyobb teret is nyerve, mert ezúttal északi irányban már közel jutottak a *Gyurcsek kanyar* - hoz, valamint a minaretig. Fogságba esése után két nap múlva András géppisztolyával a vállán, ismét megtisztelt bennünket látogatásával, most is borgőz lengte körül. Présházunk előtt két másik katonával beszélgetett, miközben én mellettük állva figyeltem őket. Volt velünk a pincében egy nagy fehér komondor kutya s az, az épület sarkából igencsak ugatta őket. Andrást ez idegesítette, előre rántotta géppisztolyát és meglötte szegény kutya lábát. Mindezt hangos *japt tvoje maty szobáka* sajátos kiszólással kísérve. Nagyon izgatott mit mondott András. Kis szobára, szobácskára gondoltam, s nem tudtam a kutya meglövésével összefüggésben mit akart ezzel mondani. Volt a pincében, aki tudott valamilyen szláv nyelven, értette az oroszot is, attól kérdeztem mit mondott András? Azt még megmondta, hogy a „szobáka” kutyát jelent, de a többit nem fordította. A szobákával megtoldott szöveg ugyanis az orosz katonáknak egy általánosan használt kiszólása volt. Finomkodottan kifejezve azt mondhatnám: felszólítás volt arra, hogy a címzett beható intim viszonyt kezdeményezzen az anyjával. Mintegy köztörzsként alkalmazva, szinte mindenkor mindenre ezt mondták. Ezért aztán a nép nem csak *davajoknak*, hanem *joptvojemattyok* - nak is titulálta őket sokáig. De mondtuk őket *tovarisoknak* is, mert ők viszont így szólítottak meg mindenkit. Szoktuk mondani: na már megint jönnek a tovarisok, jönnek a davajok, jönnek az Ivánok, jönnek a joptvojemattyok.

Visszatérve még Andráusra, úgy látszik nekem a sors ezt a katonát osztotta le, amikor félelmet kellett éreznem, mert vele volt még egy találkozásom. Pincénkől menekülnünk kellett, mert serdülőkorú unokanővérem veszélyeztetve volt általa. Előző napon este letámolygott a pincébe és igencsak nézegette, válogatta a nőket. De mert nagyon részeg volt, könnyű volt eltéríteni szándékától. Féltünk, hogy másnapra kijózanodik, és megint jön. Inkább mi mentünk egy biztonságosabbnak ígérkező pincébe. A templom mellett lakó Riedlinger tanítóék, házuk alatti pincéjébe mentünk. Egy napig valóban nyugtunk volt, de másnap ide is jött András. Unokanővéremet nem találta meg a pislákoló petróleumlámpa gyér világításában, de talált helyette mást. Követelte, hogy a lámpát oltsák el, mert talán szemérmes is volt nemcsak részeg. „*Lampa kaput, lampa kaput*” ismételte, miközben már egy kézigránátot is elővett a zsebéből azzal fenyegetőzve, hogy a lám-

pához hajítja, ha nem oltják el. Úgy látszott sötét lelkével, sötét tetteivel, sötétben szeretett volna maradni. Mindenki rémületben volt, az asszonyok sikongattak. Aztán dolga végeztével András feltámaszkodott a pince lépcsőjén, odafönn már várta a *patrul*, (készültség, járőr) mert közben valaki elrohant a parancsnokságra bejelenteni a garázdálkodást. A patrultól kapott két pofont, majd elvezették. Andrást azután többé nem láttam.

Azonban minthogy a nőknek itt sem volt biztonsága, unokanővéremet megint menekíteni kellett. Nem mentünk vissza a gyormai pincébe, az Ifkó kocsmá (Antonovicsék) egyik szobájában kaptunk befogadást. Unokanővéremet befektették egy ágyba, nagy fekete kendőt tettek a fejére, vállára, kis sminkeléssel öregasszonyt, *mamkát* csináltak belőle. Amikor jött az orosz, nagy köhögésbe kezdett, mondták: *boljnoj*, (beteg) s akkor így már nem kellett.

A németek dec. 11-i sikertelen akciója után harmadjára visszatért orosz túlerő, még nagyobb teret nyerve most már a Gyurcsek kanyar északi vonaláig ellenőrizte Ófalu egész területét. Onnan már egy kis részben a senki földje következett, de tulajdonképpen itt húzódott az újfalu felé eső frontvonal. A „Kutyavillánál” ásott lövészárkokban németek voltak, valamint Újfaluban a 6. sz. és a 7. sz. főutak egymásba futásánál kiépített lövészárkokban is.

Ez a frontszakasz, ami a Gyurcsek kanyartól a százhalombattai vasútállomásig terjedt, december kilencedike után megnyugodott, egyelőre további harcok – kivéve a dec. 11-i német próbálkozást – e területen már nem voltak. Az oroszok közben még december 20-án harc nélkül kicsit feljebb jutottak Újfaluba előterébe. Ez idő alatt soraikat rendezték, erőiket vonták össze Budapest végleges körülfűzésére indított támadásukhoz. Bevárták Tolbuhin Délnyugatról beérkező seregeit, miközben erősítést kaptak még egy tengerészgyalogos egység Ófaluba érkezésével is. Ezzel az összpontosított erővel, Újfaluba egészét majd csak december 24-én rohammal foglalták el, amikor az Ófaluban lévő egységek a Bara felől a tengerészgyalogosokkal Érdliget, majd Nagytétény felé, más csapatrészeik a Felső úton át, Százhalombattáról az Ercsi út felől vonulva lendültek támadásba Buda előterének, majd Budapestnek végleges elfoglalására. Harctevékenységüket segítették a közben már Sósút, Tárnok felől támadó és Érdet Nyugatról átkaroló 99. és a 316. lövészadosztály egységei is, feltörve ezzel a leküzdhetetlennek hitt Margit-vonal itteni kiinduló szakaszát. A Bank előtt, (ma ez a jelenlegi Főposta épülete) a zeg-zúgosan ásott lövészárkokban németek voltak, innen ellenőrizték a négy irányból összefutó utakat. A túlerő azonban állásaik feladására kényszerítette őket, mert az orosz áradathoz, a négyszeres túlerőhöz képest kevesen voltak.

A megszálló orosz katonaság a különböző intézményeken kívül a polgári lakosság házeit, lakásait is igénybe vette elszállásolásaik céljára, miközben az emberek általában pincéikbe húzódva éltek a frontélet sanyarú napjait. Néhány sorral előbb utaltam rá, hogy a Százhalombatta - Érd frontszakasz egy időre megnyugodott. De nem így a szovjet katonák harci kedve a nők elleni támadásaikat illetően. Most egy ideig harci szünet volt, ráérték hát naponta keresni, hajkurászni a védtelen nőket és hát az adott körülmények között ki mert volna védelmükre kelni? Akadt ugyan néhány bátor férfi, de azok rendszerint meg is bánták, nem egy közülük az életével fizetett lovagiasságáért. Korábban, ha fegyverét kezében tartva valahová bement az orosz, az volt a kérdése: *nyemeckij szoldat jeszty?* (német katona van?) Most már viszont mindinkább az volt, hogy: *barisnya jeszty?* Nem számított nekik, hogy a nő (*bárisnya*) öreg vagy túl fiatal, egy

dologtól azonban nagyon féltek: a betegségekől. Amelyik nőnek sikerült ezt megjárni, számíthatott is a megmenekülésre.

Egy idő múlva Bolcsov őrnagy a helyőrségparancsnok, megunva a sok bejelentést, igen csak megregulázta katonáit, akik végül is úgy féltek a *kommandótól*, mint ördög a tömjénfűsttől. Ha mégis próbálkozott valamelyik, csak azt kellett mondani megyünk a kommandóra, hívjuk a patrult. Ilyenkor nemcsak az orosz katona állt odébb, de annak még az életkedve is. A katonát, ha rosszat tett azonnal kiküldték a frontra, az első vonalba és ettől mind nagyon félt, ott ugyanis soron kívül lehetett meghalni. Így aztán a nők Ófaluban most már valamivel nagyobb biztonságban lehettek, visszamentünk hát a gyormai pincénkbe, s ott voltunk karácsony utánig. Ekkorra már Újtelepet is elfoglalták az oroszok, s mivel ott éltek anyai nagyszüleim és apám is, kíváncsiak voltunk mi van velük. Ezért aztán úgy gondoltuk hazamegyünk Újtelepi házukba. Anyámmal és öcsémmel Ófaluból Újfalun át Újtelepre tartva egy kis kézi szekeret húztunk magunk után, amelyben legfontosabb dolgainkat cipeltük. Ez a gyalogtúra félelmetes élményem volt, mert miközben valahol az ófalui régi községháza környékén jártunk, a Kálvária-hegyről az orosz nehéztüzérség a Budán bekerített németek Buda előterében (Nagytény, Budafok) védekezve harcoló egységeinek állásait lötte. Minden lövésnél összerendeztem, hiszen láttuk a szinte fejünk fölött elhúzó ágyúlövedékek fénycsíkjaait. Máig sem értem, hogy volt bátorságunk ilyen körülmények között az úton közlekednünk. Utunk során betértünk egy rokon családhoz kicsit megpihenni, ahol mély álomba is merültünk. Közben az a hír érkezett, hogy Újtelep viszont még nem eléggé biztonságos terület, ott ugyanis naponta szedték össze „krumplit pucolni” a nőket akár még az utcáról is. Így hát kényszerűségből eltöltöttünk itt még két napot mielőtt saját otthonunkba tértünk. Végül is hazaérkezésünk után levonultunk a házuk alatti pincébe, átmenetileg ott éltek már néhány hete anyai nagyszüleim. Fent a lakásban az oroszok szállásolták be magukat, szobánk tiszti étkeзде volt, az előszobánkban működött a tiszti konyha. Egy 6 - 8 főtisztí rangban lévő társaság étkezett itt, máshol volt a szállásuk csak étkezni jöttek össze ide. Fedor a tiszti szakács, nagyon jó krumplis ételeket és ízletes fasírtokat készített, ráadásul nagyon barátságos ember volt. Mindig adott a főztjéből, s szívesen elviccelődött velünk, gyerekekkel. Mi meg szívesen lebzseltünk körülötte a jó falatok juttatása reményében. Meg kell említenem, nagyon pazarlóan ettek a tiszték mindig sokat meghagytak, de ez megint csak nekünk jött jól. Egyszerűen az ételmezésünket illetően az újtelepi frontközi körülményekben „nagyon jól éltünk”. Még amerikai vaját, húskonzervet is kaptunk az oroszoktól, ami igazán nagy szó volt akkortájt.

Napi friss kenyérünk állandóan biztosított volt a pékségből, s még a közvetlen ismerőseinket is el tudtuk látni kenyérrel, ami akkor lényegi meghatározója volt a civil front-ételmezésnek.

Az elég magas rangú tisztekkel rendszeresen jött még két civilbe öltözött egyén is, akik tökéletesen beszéltek magyarul, – szerintem magyarok is voltak – de, hogy kik, ez máig is foglalkoztat. Talán csak tolmácsok, de érzésem szerint valamilyen fontosabb megbízatású akár későbbi politikai potentátok, vagy esetleg felderítők lehettek. A pékségben az orosz katonaságnak sütötte apám a kenyeret egy cingár és nagyon izgága kozák, – az „*officír*” – vezénylete alatt, aki maga is pékként dolgozott. Garázsunkban pedig egy mozgókonyha volt beállítva, ott a legénységnek főztek és innen hordták el az ételt. Néha innen is akadt élelempótlásunk.

Harcok ekkor már nem voltak a környéken, a Velencei-tó déli oldalán tombolt a háború Székesfehérvárért, és a németek Budát felmenteni akaró seregével a tótól északnyugatra. Erd község, az elfoglalása után már mentesült a további harccselekményektől, mintegy viszonylagos nyugodt szigetként a környező csaták hátországa lett. Innen kezdve alakult úgy életem folyása, hogy már szabadon loholhattam a naponta számomra új csodákat

ígérő események elé, vagy után. Gyűjtöttem is háborús élményeimet, a mára már csak emlékké homályosult akkori történeteket, amiből bőven kijutott mindenkinek, katonának, civilnek egyaránt. Az akkori körülmények bizony, hogy nem voltak szívderítőek, és az akkori idők napjai valamiképpen mindenkiben nyomot is hagytak. Azoknak az időknél eseményei azóta már történelem lettek, amiket nem szabad felejtenünk. Emlékeztetni meg kötelességünk.

Orosz lövészek, a Budapest külvárosi harcokban

Nem vagyok militáns érzelmű és alkatú sem, de mint azt már az előbbieken is jeleztem, mindig nagyon érdekelt a haditechnika, a hadi gépek és fegyverek. S a második világháborús hadiesemények éppen ezen eszközökön keresztül hagytak máig tartó mély nyomot bennem. A front elvonulása után kilométereket voltam képes gyalogolni, hogy felkutassak egy kilőtt tankot, beleülhessek egy lelőtt repülőgépre. Ezek jó része ki volt égve, kormos, olajos, rozsdás volt, egyszóval iszonyúan szennyezett. Sokszor úgy mentem haza, mint a gyermekdalban a Kisbence, akit a kemencéből húzott ki a mamája. Az enyém ugyan ráismert a fiára és el sem vert, de a napi élmény csak megérte az intenzív mosdatásomat. Érdliget felett a Diósdai erdőben leltem rá például egy vadászgépre, ami a fák közé esett. Nem tudom már milyen hovatarozású, milyen felségjelű volt, de arra emlékszem, hogy még lőszer is volt benne.

Mint az már eddigi írásomból is kitűnt, én a frontbeli eseményeket szinte kétféle módon, részben Ófaluiban, másrészt Újtelepen vészeltem át. Az első esetben eléggé zaklatott körülmények között, míg a másodikban már valamivel nyugodtabban. A nehezebb részét Ófaluiban, ezért is van több háborús élményem községünknek e meghatározó településrészéről.

Az orosz városparancsnokság, nem sokkal betelepülésük után már megszervezte a kezdetleges helyi közigazgatást magyar segítők igénybevételével. Erre a célra általában olyan, köztisztelőben is álló egyéneket választottak ki, akik lehetőleg a nyelvüket is beszélték. (első világháborús hadifoglyok, stb.) Ófaluban a helyi főember rangjára Jáki Antal bácsit (nekem akkor még bácsi) emelték, aki a „SZTAROSZTA” (falubíró, bizalmi, községvezető) címet viselte. Az ő segítői pedig a *policájok* lettek, akiket ugyancsak a lakosság köréből verbuváltak. Ők, amolyan rendőrfélék voltak és az orosz patrulokkal együtt járőröztek. Dolguk az volt, hogy a közrendet felügyeljék. Ezek a falubéli magyar policájok kezdetben csak egy cirill betűs ПОЛИСАЙ feliratú fehér karszalagot viseltek, később már fegyvert is adtak nekik. De milyen fegyvert? Nem tudom egyáltalán lehetett-e velük löni. Ócska, kimustrált magyar Mannlicher puskák voltak ezek, olyanok, amiknek vállszíját is csak spárga helyettesítette, mert a bőrszíjakat lenyúlták az oroszok. Mindenféle civil ruhákban, madzaggal hátukra vetett puskával elég furcsán néztek ki ezek az akkori rendvédők, de hát háború volt.

Mikulás, valamint karácsonyi „ajándékként” kapott orosz katonáink már bejövetelük után naponta szedtek össze robotosokat a polgári lakosság köréből. Hulláikat temetni, hadianyagot rakodni, vagy valamilyen szakmunkára hajtva őket. A nőket általában „krumpli pucolásra” vitték el dolgozni, gyakorta azonban azt meghaladó tevékenységre is kényszerítve őket. Ha orosz bement valahová azzal, hogy krumplit pucolni kell menni, akkor általában kétséges volt ennek igazsága, és sokkal inkább csak fedőnévként volt értékelhető a felszólítás, és igencsak feltételezhető volt a hátsószándék is. Különösen azon esetekben, amikor inkább a fiatalabb korosztályú nőkből válogattak e célra. A nagyszámú katonaság részére néha azonban tényleg kellett krumplit pucolni, mosni, varrni stb. menni a nőknek, sőt fegyverraktárunkban a harcmezőkről összeszedett fegyvereket tisztítani, csomagolni is.

Az orosz parancsnokság Ófaluban a mai Termálfürdő helyén volt kocsmában ültő tanyát. Egy alkalommal fiatal nőket szedtek össze, (többek között unokanővéreimet is) valami „irodai munkára”. Ők lettek a *piszarkák* vagyis irodisták. Ez több napos munka volt, naponta reggel 8 órára kellett jelentkezniük a parancsnokságon. Listákat, feljegyzéseket kellett nekik írni, többek között a sváb lakosságot is összeírni. Azon kívül meg a községről kellett volna térképvázlatokat rajzolniuk. Két dolog motiválhatta a munkát elrendelőket. Vagy tényleg szükség volt erre az íródeákoskodásra, vagy alantas gondolataik megvalósítása volt a cél. Én ma is az utóbbira tippelnék, mint ahogy ez akkor részben be is igazolódott. Hiszen e célra kézenfekvőbb lett volna irodai munkákban mégiscsak jártasabb, akár idősebb, tapasztaltabb embereket alkalmazni. A parancsnokságra beosztott tisztek között volt két fiatal hadnagy. Néhány nap eltelte után az egyik arra akarta kényszeríteni a lányokat, hogy azok menjenek velük a szálláshelyeikre, mert ott van írógép és majd „gépelniük” kell. Nem tudom elképzelni miként gondolhatták ezt? Cirill betűs írógépen oroszul, avagy magyar betűsön a sem oroszul, de még gépírni sem tudó lányoknak diktáltak volna? A lóláb természetesen kilógott, a lányok megijedtek és hazaszaladtak a gyormai pincékbe. A tisztek dühösek lettek és felküldték értük a patrult azzal, ha nem jönnek vissza, ők jönnek fel és agyonlövik őket. Természetesen nagy volt a riadalom, az anyák elmentek Jáki úrhoz a sztarosztához megvitatni a dolgot. A kastélyba települt frontkórházba folyamatosan szállították az új sebesülteket. Ezért a már lábadozó, vagy hazaszállításra várókat magánházakhoz helyezték ki. Jáki Antaléknál is volt bekvártélyozva egy, a velencei harcokból idekerült tüdőlövéses páncélos őrnagy, aki hallotta a panaszt tevő asszonyok sirámain. Jáki úr fordította neki, hogy mi a gondjuk. Az őrnagy bár még csak lábadozott, de botjára támaszkodva befáslizottan átjött a

pincébe, ami közel esett Jákiék házához. Itt bevárta, amíg valóban feljöttek a tisztek s dörömbölésükre már ő nyitott ajtót azok legnagyobb meglepetésére. Akiket aztán még pisztolyát is elővéve alaposan helyre tett és elzavart. Majd felvette a kapcsolatot a városparancsnokkal és a két fiatal tisztet azonnal elhelyezték, valószínű a frontra küldték őket.

Javára legyen írva az orosz vezetésnek, hogy ha panaszt tettek katonáik ellen, azt azért általában igyekeztek keményen szankcionálni. A kiküldött járőrök kisebb vétségért demonstratív jó megverték a renitenskedőt, azután elengedték. Nagybőrt viszont fogdába, a még nagyobbakért frontbörtönbe vitték őket. Volt szerencsém ilyet is látni, igaz csak messzebről. A kiemelkedően renitens, vagy szökött orosz katona büntetőszázadba került. Több helyen harcoltak ilyen alakulatok, többek között a Csepel-szigeten is. Nekik elől kellett menni, közülük kevés érte meg a háború végét. Ha megérte is, otthon került büntetőtáborba.

Az orosz katona szinte idegrángást kapott még a német, a *nyemecki* szó hallatára is. A mélyútbeli borpincékben meghúzódó emberek aggódva gondoltak kényszerűségből odahagyott házaikra, s amint teheték igyekeztek hazaosonni, szétnézni. Nagynéném is ezt tette, amikor már lehetett az utcán közlekedni ő is hazanézett. A lakásba érve legnagyobb pechjére szembetalálkozott két oroszral, akik éppen a szekrények feltúrásával foglalatostkodtak. Lehet, hogy ők is „németkatonát” kerestek. De mit ad Isten, majdnem találtak. Legalább is egy töredéknyi németkatonát, minthogy az egyik szekrényből éppen kigurult egy német tányérsapka. Nagynénémről megkérdezték, hogy ő kicsoda. Mondta, hogy ő a „kazán”. (*Kazjan = hozjan = házigazda* félrehallása). Több sem kellett a két oroszoknak, követelni kezdték a sapkához a német katonát is. Az egész házat pincétől padlásig átkutatták, nem rejtőzik e valahol. Éktelen haragra gerjedve nemcsak, hogy majdnem megverték, de agyon lövéssel is megfenyegették nagynénémet, ha nem adja elő a nyemcst. A sapka eredete pedig az volt, hogy még az oroszok bejövetele előtt német katonák szállásolták be magukat a házakhoz, így nálunk is lakott egy, aki lovas hírvívó volt. Lova istállónkba bekötve, együtt abrakolt lovainkkal. Időnként a német lóra pattant és elment, de estére mindig hazajött aludni. A ház egyik szobájában lakott, ahol a szekrénybe rakodta be holmiját. Amikor sürgősen elhagyták Érdet, valószínű, hogy a rohamsisakját vette fel sapkája helyett.

A front elvonulása után az emberek, ha nem is a korábban megszokott életmódjukat élve, de lassan kezdték föld alá bújó frontéletüket valami normálisabbra felcserélni. Feljöttek a házak pincéiből, lejöttek a gyormai borpincékből meg a kastély alatti nagy Szapáry pincerendszerből és visszatértek többnyire kifosztott lakásaikba. Az orosz katonák gyakori zaklatásaitól azért ez után sem voltak mentesek napjaink, de már mégiscsak emberhez méltóbb életet lehetett élni, mint a dohos pincékben. Most már a házakhoz betérve nem azzal nyitottak be az orosz katonák minden helyiségbe, hogy német katonát keresnek, sokkal inkább élelem, nő és ital volt kutakodásuk tárgya. Ahol találtak italt elvitték, vagy helyben megitták. Ha nem akadt bor vagy egyéb szeszes ital, de találtak kölnvizet vagy a spirituszt, (denaturált szesz) hát azt is megitták. De már azért kisebb mértékben fordultak elő erőszakoskodások, már kezdett valami halvány nyugalom be-

áradni a vészterhes napok helyébe. A polgári lakosság igyekezett az oroszokkal való társalgás érdekében megtanulni néhány fontosabb orosz szót, kifejezést, alapfokon elsajátítani az orosz konyhanyelvet. Félrehallásokból és kiejtési nehézségekből adódva ez a kevert „*kicsi magyar kicsi orosz*” nyelv, kiegészítve a kézzel-lábbal való mutogatással, bizonyára furcsán hathatott, mert az orosz katonák néha még jót nevettek is a *mágyárszki* - n. Az oroszokkal való kommunikáció Ófaluban nem okozott nehézséget, hiszen a rác eredetű családok mindegyike a szláv nyelvek hasonlatosságából adódóan megértette az orosz katonák beszédét és értekezni is tudott velük. Így hát, aki nem ismert idegen nyelvet, annak is többnyire mindig akadt tolmácsa.

Málenkij robot

„malenkaja robotka” = kis munka

Érd történetkönyvének lapjaiba fekete tintával íródott be 1945. január nyolcadikának szomorú napja. Az oroszok bejövetelkor nagyon sok férfiember tartózkodott otthon. Sokan a budai harcokból, az értelmetlennek tűnő háborúból, mint katonák szökdöstek haza, másrészt az érdiek többsége Budapesten vagy környékén dolgozott és a közlekedési eszközök leállása miatt már nem tudott bemenni munkahelyére.

1945. január elejétől megszállóink, – akiket később felszabadítóként kellett emlegetnünk – a községben mind nagyobb számban szedtek össze embereket a polgári lakosság köréből. Kezdetben valóban csak kisebb munkákra, hadianyagot rakodni, hulláikat temetni stb. Ők még munkájuk végeztével hazamehettek. De aztán január 6-án egy kb. 100 főt kitevő, éjjeli álmukból keltett férfi csoportot szedtek össze, akiket már az Alsó utcában egy pincébe zártak. Másnap útnak indították őket Ercsibe. Azt mondták, ott valami munkát fognak végezni aztán igazoló írást, *bumáskát* kapnak és haza jöhetnek. Természetesen nem jöhetnek. Január 7-én községszerte kidobolták, hogy minden 16 és 60 év közötti férfinak másnap reggel 8 órára meg kell jelenni a vásártéren, ami a mai Ritmus Áruház helyén volt. Itt fegyveres orosz örök aztán ötös sorokba rendezték az összegyűlteket. Kiszólitották azokat, akik a közellátásban nélkülözhetetlenek voltak, vagy már eleve az oroszoknak végeztek valamilyen munkát. Asztalosokat például azért tartottak vissza, mert azok koporsókat, fejfákat készítettek halottaiknak, mankókat sebesülteiknek. Apám úgy úszta meg, hogy neki kenyeret kellett sütni egyrészt az oroszoknak, másrészt a polgári lakosságot kellett ellátnia. Ezen kívül orvosokat, közéleti személyiségeket, néhány iparost, és oroszul tolmácsolni tudókat is kivettek a sorból. Ugyanide a vásártérre gyűjtötték be a környező községek: Tárnok, Sóskút, Pusztazámor, Diósd, Százhalombatta férfilakosságát is. Így az érdieken kívül további kétezer, vagyis összesen négyezer (egyes források szerint hatezer) főt szedtek össze, és hajtottak el községünkben. Jáki Antal, – akiről már az előzőekben írtam, és akiből az oroszok csináltak sztárosztát – sem úszta meg, őt is elvitték. De szerencsére Dunaföldvárnál meg tudott szökni, hazajött. (13)

Most is azt mondták: Ercsibe mennek valami munkára és igazolásért. Ám ez a munkavégzés egy kicsit távolabbra sikeredett, mert az elhajtottak további sorsa, vagyis az elhajtók ígéretei, végül is a Szovjetunió valamelyik fogolytáborában teljesedtek be. Mert Ercsi helyett ez lett útjuk végállomása, kinek-kinek melyik a beláthatatlanul sok orosz munkatábor közül. Hiszen a valóban hatalmas ország egész területe egy nagy fogolytábor, *lágér* volt, ahol saját nemzetük korábban még magas beosztású fiai köréből is sokan megfértek.

A volt Szovjetunió területén 5700 munka és hadifogolytábor volt, ezek közül mintegy 3500 olyan, ahová magyarok is kerülhettek. Helyenként a katonaként fogságba esett katonák keveredtek a civilként elhurcoltakkal, akiket ugyancsak hadifoglyoknak nyilvánítottak. Az oroszok egyszerűen nem hitték el, hogy Magyarországon a hadköteles korúak közül civilként is élhetnek emberek. Náluk, otthon a haditermelést főleg nők meg öregek végezték, a fiatalok mind a frontokon voltak. Ebből következtetve azt mondták, hogy akiket civilként találtak és vittek el, azok mind kivetkőzött szökött katonák és akként is kezelték őket. Mivel azt hirdették ki, hogy csak igazolásért kell megjelenni a vásártéren majd utána hazamehetnek, ennek reményében sokan csak hevenyészve öltözöttek, kiskabátban nem is reggelizve jelentek meg a gyülekezőhelyen. Aztán pedig így

indulhattak útnak a fegyveres orosz örök által tereltetve szomorú sorsuk beteljesedése felé.

A fogolymenetet általában idősebb és inkább csak puskákkal felszerelt örök kísérték, akik nem is voltak sokan, talán még könnyű is lett volna lefegyverezni őket. Ám ezt azért senki nem kockáztatta, annál is inkább, mert a csúnyán félrevezetett emberek eleinte még hittek is a valahová „*csak igazolásért kell menni*” csalfa ígéretnek. Hitüket erősíthette, hogy az oroszok olyan cseleket is alkalmaztak, miként civil ruhába öltöztetett, magyarul beszélni tudó orosz katonákból álló kisebb embercsoportot meneteltettek a foglyokkal szembe, akik kezükben papírdarabot lobogtatva „*mi már megkaptuk, meggyünk haza*” hazugsággal ámították az elhurcolt szerencsétleneket.

Az elhurcolások elsődlegesen a Szovjetunió nagy embervesztésének pótlását szolgálták, de ezen kívül megtorló jellegük is volt. Sztálin már 1943-ban a brit miniszterelnökkel folytatott beszélgetése során úgy nyilatkozott, hogy a:

„*magyarokat meg kell büntetni*”. Egy diplomáciai levelezésben Molotov pedig azt írta: „*A Szovjet kormány úgy véli, hogy azért a fegyveres segítségért, melyet Magyarország Németországnak nyújtott, a felelősséget nem csak a magyar kormánynak kell viselnie, hanem kisebb nagyobb mértékben a magyar népnek is.*”

Vagyis Sztálin kiterjesztette a háborúban való részt vételünk felelősségét, a felelőtlen magyar felsőbb vezetésen túl, a vétlen egyszerű magyar állampolgárokra is. Ez pedig az elhurcolásokon és az egyéb háborús szenvedéseken túl, még a ránk mért hatalmas hadisarcban is realizálódott, amit hosszú évekig nyöghettünk. Ez volt a „*Szovjet népnek okozott károkért*” kirótt úgynevezett „*jóvátétel*” amit busásan kellett megfizetnünk. De még ez sem volt elég a falánk „*nagymedvének*”, az elhurcolt emberek és a hadifoglyok országhatárig történő hazaszállítási költségeit is még külön meg kellett térítenünk a Szovjetuniónak.

A polgári lakosság köréből való elhurcolások nem csak Érdre voltak jellemzők, ez szinte az egész országra kiterjedtek. Ezért nem valós az az elterjedt érdi közhiedelem, hogy az érdi elhurcolások miéértje egy első világháborús hadifogolyként oroszul jól megtanult Szentirmai János nevű emberhez köthető, akit az oroszok községvezetőnek, **sztarosztá**-nak tettek meg bejövetelük után. Az terjedt el, hogy ő vitette el a férfilakosságot mert, hogy Érdre sok nyilas és szökött katona volt abban az időben. Ennek volt ugyan némi igazságtartalma, de Szentirmai legfeljebb csak végrehajtója volt annak, amit tőle az oroszok követeltek. Együttműködött velük, kidoboltatta a gyülekeztetés időpontját, más azonban aligha tehetett volna se értük, se ellenük.

A történelmi határainkat átlépő szovjet hadsereg azonnal alkalmazni kezdte ezt az elhurcolásos galád gyakorlatot. A 4. Ukrán Front parancsnoksága, a 0036. sz. hadparancsában elrendelte minden 15 - 60 éves korú katonaköteles személy letartóztatását és hadifogolytáborokba gyűjtését. Álláspontjuk ugyanis az volt, hogy a katonaköteles korúak, még ha nem is a frontokon, hanem otthonaikban tartózkodnak akkor is „*civilbe öltözött szökött katonák*”, s az ilyenképpen civilként elfogottakat is hadifogolyként kell kezelni. Ez az álláspont azonban nem volt egyértelmű. A hadifoglyok és internáltak közötti különbség értelmezésében még maga a szovjet felsőbb vezetés is bizonytalan volt kezdetben. Míg nem a Szovjetunió Népbiztosainak Tanácsa szabályzatot alkotott, amely kimondta, hogy: „*...úgyisintén hadifoglyoknak számítanak a külföldi állampolgárok, akiket a Szovjetunióba internáltak*”. (14)

Amikor az oroszok egy-egy elfoglalt helységben berendezték helyőrségi parancsnokságaikat, első teendőik közé tartozott a közigazgatás megszervezése, ezen belül pedig a német nemzetiségűek (svábok) összeírása. Természetesen Érden is ezt tették, itt is lajstromba kerültek a „német nemzetiségű” családok, későbbi elhurcolásuk, kitelepítésük előkészítése céljából. Felsőbb utasításra ugyanis az egész ország területéről meghatározott létszámú német nemzetiségű lakosságot kellett produkálni. Ezzel kapcsolatban azt olvastam egy „malenkij robot”-ról szóló tanulmányban, hogy egy zempléni településen is svábokat kellett volna begyűjteni, holott nem is laktak ott ilyenek. De kellett az előírt létszám. Ezért aztán a jegyzővel összeírátták mindazokat, akiknek a nevük „r”-betűvel végződik, legyen az akár német akár magyar hangzású. Például: Berger, Bognár, Tisler, Kádár, Kellner, Kazár, Pintér, Göndör, Suszter, Molnár, Vágner, stb. S aztán őket vitték el német nemzetiségiként csupán azért, mert mint mondták: Hitler neve is „r”-betűvel végződik.

Érden azért nem ekképpen történt a német nemzetiségű férfiak elhurcolása, hiszen őket nem külön vitték el, hanem együtt a magyar férfi lakossággal, vagyis bekerültek az 1945. január nyolcadikai elhurcolásba. Azokat a sváb családokat viszont, akik még a magyar hatóságok által 1941-ben elrendelt összeíráskor német nemzetiségűnek vallották magukat, később 1947-ben a magyar államnak kellett németországi kijelölt területekre áttelepíteni. Helyükre, házaikba a Csallóközből és Bukovinából telepítettek át magyar anyanyelvű családokat.

Levéltári kutakodásaim során találkoztam egy olyan 1946-ból származó érdi rendőrségi irattal, (407/1946) amelyben azt jelentik a községi elöljáróságnak, hogy Érden 1706 db német nevűekről kiállított bejelentőlap van.

KORMÁNYRENDELET

„A nemzeti kormány 12330/1945. M.E. számú rendelete a magyarországi német lakosság Németországba való áttelepítéséről szóló határozat végrehajtásának tárgyában az 1945. évi XI. t.c. 15 §-ában kapott felhatalmazás alapján a következőket rendeli: 3. paragrafus: Az áttelepítésre kötelezett személyeknek – tekintet nélkül arra, hogy az ország területén, vagy azon kívül tartózkodnak, – minden ingatlan és ingó vagyonát a jelen rendelet hatálybalépése napjától kezdődően zár alá vettnek kell tekinteni, a tulajdonos (birtokos) abból semmit el nem idegeníthet és azt meg sem terhelheti. A zár alá vett készletekből (élelmiszer, takarmány, tüzelő stb.) a tulajdonos (birtokos) csak a rendes háztartási és gazdasági szükségletének megfelelő mennyiséget használhatja fel. „

Amikor vége lett a háborúnak, és később már a hadifoglyok is hazajöhettek, rendelet szólt arról, hogy a hazatérő foglyokat orvosi vizsgálatnak kell alávetni, és maximum 200 Ft segélyt kaphatnak. Ebből a magyar illetőségű, de német nemzetiségű foglyokat kirekesztették, mivel ők a német hadseregben szolgáltak, s ezért az ő segélyezésük: *”ellenkezik a demokratikus rendelettel”*. Tombolt a ránk erőszakolt németgyűlölet, mindenkinek megvetni kellett a németeket, beleértve természetesen a hazánkfia svábokat is.

Itt megjegyezném, hogy később, amikor a sváboknak menniük kellett, nagyon sajnáltuk, meg is sirattuk őket. Szívszorító volt látni, amikor szinte semmi nélkül kellett elhagyniuk egy élet munkája árán megteremtett javaikat. Házaikat, vagyontárgyaikat, szépen művelt földjeiket. De a génjeikben hordozott tartásuk új lakóhelyükön is megbecsült polgárokká avatta őket, szorgalmuk is meghozta erőfeszítéseik gyümölcsét, új környezetük befogadta, megszerette őket. Pár évtized után, amikor már hazajöhettek vendégségbe, igen csak mi irigyeltük a Mercédeszeiket, amikor nekünk még csak Trabantjaink meg Ladáink lehettek.

AZ ELHURCOLÁSOK MIÉRTJE

Előzőekben már említettem, a szovjet hadsereg nem számított arra, hogy Budapest elfoglalása a vártnál nagyobb ellenállás miatt komoly akadályba ütközik. Az „*Attila vonal*” - lal megerősített „*Budapest erőd*” teljes felszámolása e miatt 51 napig tartott. Az ostrom elhúzódása igen kellemetlenül érintette Malinovszkij és Tolbuhin marsallokat, mert riválisuk, Zsukov marsall által parancsnokolt I. Belorusz Front egyes seregtestei 1945. február 3-án, – átkelve az Oderán – már csak 65 km re voltak Berlintől. A Szovjet legfelsőbb vezérkar pedig sürgette a magyar főváros mielőbbi elfoglalását, hiszen Sztálin már Berlin előtt szerette volna tudni teljes nyugati fronti hadseregét, nehogy a szövetséges hadseregek megelőzzék. Tábornokai pedig szerették volna nagy vezérük születésnapjára (december 21) felajánlani Budapest bevételét. Ám amikor látták, hogy csúszik a határidő, sikertelenségük okaként – félrevezetve a főparancsnokságot – arra hivatkoztak, hogy Budapestet a felderítettnél nagyobb létszámú erő, mintegy 180 - 200 ezer német – magyar védősereg védi. Tudták, hogy Budapest előbb-utóbb elesik, s azt is tudták, hogy nekik gondot fog okozni a jelentett és a valós fogoly létszám tetemes különbözetének elszámolása. Hiszen a védősereg létszáma valójában csak mintegy 80 ezer fő körüli volt, vagyis a jelentett létszámnak a fele sem volt meg. De hát a 200 ezer fős, és a fővezérség hadparancsában is már rögzített fogolykontingenstől nem lehetett eltérni. Sztálin pedig már intézkedést is várt a foglyok Budapest eleste utáni azonnali Szovjetunióba szállítására. Malinovszkij és Tolbuhin féltek a félrevezetés következményeitől, a súlyos felelősségre vonástól, ezért nem haboztak dönteni, miként pótolják a hiányzó létszámot. A polgári lakosságból kell kiegészíteni, – volt a döntés – „*a civilek úgyszólván mind szökött katonák*”, mondták, s már jó előre, még jóval Budapest eleste előtt gondoskodtak is a kellő fogolylétszám meglétéről. De féltek a polgári lakosság esetleges helyi lázadásától is, (partizánakciók) és jobbnak látták, ha az elfoglalt területeken nem marad férfiember. Elhajtották hát éjnek idején az ágyaikban alvókat, a munkába, vagy az onnan haza igyekvőket, az utcán közlekedőket, a kenyérért sorban állókat. Volt, hogy vonat azért nem tudott az állomásról tovább haladni, mert levették a mozdonyvezetőt, vagy elvették a forgalmistát is. A betegség, sebesülés, vagy családi okokból szabályosan leszerelt katona, vagy a civilbe öltözött dezertált katona, így válhatott végül is elhurcolt civil áldozatként hadifogollyá, mert szerencsétlenségére őt is bevágták a gyalogmenetbe és keveredett a harctéren elfogottakkal.

Az oroszok atrocitásait a civil lakosság – a magát a bajban mindig feltaláló furfangos magyar – úgy próbálta kijátszani, hogy vödört, lapátot stb. vett magához, az élelmesebbje még valami cirill betűs karszalagot is csinált magának. Az így közlekedőt már nem igen fogták be, mert azt hitték valamelyik másik parancsnokságuk által elrendelt munkára megy. Egy ismerősünk orvosi táskával, karján **ВРАЧ** (vracs = orvos) feliratú karszalaggal járkált, pedig csak fogtechnikus volt, az első világháborúban felcserként szolgált. Érden annyi lapátos embert akkor sem lehetett látni, mint amikor 1944 késő őszen a hatóságok lövészárkot ásni rendelték ki még a papokat is.

Most is magam előtt látom a Gyormára felfelé haladó embercsapatot, amint köztük Mézes tisztelendő úr is lapáttal a vállán vonul megállítani az orosz áradatot.

Még egy gondolat az érdi férfiak elhajtásához. Amint összerendezték az összegyűlteket ötös sorokba, és kiszedték az itthon szükségeseket, útba indításuk azonnal meg is történt. Az Alsó utcán, majd az akkor még „*Tóni csapás*” felső részének nevezett Karolina utcán felterelve értek ki a 6. sz. műútra. Ercsi volt megjelölve úti célul, de ezt állandóan módosították. Első napon valóban Ercsiben, egy juh hodályban éjszakáztak, majd másnap

tovább indultak. Több napon át gyalogolva eljutottak Bajáig, ahonnan már bevagonírozva Temesvár volt a következő úti cél.

De ez már egy új fejezete ennek a szomorú és szégyenletes történetnek. Az oroszoknak ez a galád, minden emberi jóérzést, de még a hadijogot is felrúgó cselekedete, Érd és környéke férfilakossága életének és sorsának erőszakos tönkretéve, családjuk megnyomorítása, sohasem feledhető megbocsáthatatlan tettük volt. Erről bővebben Szebeni Ilona: *"Haza fogunk menni"* című 1993-ban megjelent könyvéből lehet megtudni. Ebben sok, a poklot is megjárta érdi nyilatkozik és számol be szovjetunióbeli „kirándulása” során tapasztalt „úti élményéről”.

Itt kell, azonban kitérjek Szebeni Ilona könyvének érdi vonatkozású pontatlanságára. Az ófalui templomnál létesített emlékfalról, a nevek egyszerű lemásolását tartalmazza a könyv úgy, mint az Érdről elhurcoltak névsorát. Mindössze 336 fő nevét jelöli, noha az elhurcoltak száma több ezer volt. Ebből érdiek legkevesebben kétezren. E miatt ez a könyvbéli névsor teljesen hiányos és hiteltelen. Az emlékfalon csak néhány vissza nem tért, meghalt személy neve szerepel. Azonban ezen az emlékfalon nem csak elhurcoltak, hanem a háborúval kapcsolatosan egyéb körülmények között életüket veszítettek nevei is szerepelnek. De csak kevesen, hiszen az érdi illetőségű meghalt katonahősök, és civil áldozatok száma közel 700 fő volt. Az említett könyv névsorában is csak a meghaltak szerepelnek, ám az elhurcoltak száma ennél nagyságrenddel több volt, akik közül szerencsére sokan haza is térhettek. Az elhurcoltak közül mintegy 250-en haltak meg, tehát legalább 1750 elhurcolt neve hiányzik a könyv listájából. Ugyanakkor olyan neveket is tartalmaz a könyv érdi listája, akiknek az elhurcolásokhoz semmi köze nem volt. Akinek volt erre a célra 300 Ft-ja, bárki felírathatta a háborúban elhunyt hozzátartozója nevét az emlékfalra, ezért azon más településről valók is vannak, de még német katonák is.

Az ófalui emlékfal a II. világháború áldozatainak állít emléket, így a táblák részben azok nevét is jegyzi, (nem teljes a névsor) akik a keleti fronton elpusztult 2. Magyar Hadsereg kötelékében a Donnál haltak meg. De említhetném például a könyv névsora 831. számmal jegyzett Érchegyi Ágika 9 éves kislányt is, aki egyáltalán nem volt elhurcolt. Lehet, hogy máshonnan igen, Érdről azonban gyerekeket nem hurcoltak el. Ágika Budapesten egy bombatámadáskor veszítette életét. Jól ismertem őt. Szülei, – kislányukat a bombázásoktól féltve – átmenetileg Budapestre költöztek azzal, hogy ott biztonságosabb óvóhelyek vannak. S lám, milyen kegyetlen játékot űz néha a sors. Éppen a biztonságosnak hitt óvóhelyüket érte bombatalálat, amit a szülők túléltek, kislányuk azonban meghalt.

Az ófalui templomkertben létesített emlékfalat, szervezői eredetileg az elhurcoltak emlékére kezdeményezték állítani, de így ehhez a hatóságok nem járultak hozzá. Csak úgy engedélyezték, ha a II. VILÁGHÁBORÚ ÁLDOZATAI felírást kapja, és rajta az egyéb áldozatokat is megörökítik. Ezért ez nem csak az elhurcoltak emlékfala.

Ma már publikus az is, hogy felszabadítóink sok esetben milyen barbár módon és kegyetlenül erőszakolták meg a magyar nőket. Tudtuk ezt korábban is, de beszélni nem volt szabad róla. Sokat agyon is lőttek, mert nem akarták teljesíteni kívánalmaikat. Sajnos ilyen eset nem is egy Érden is előfordult. A harci szünetekben, a harci csendben éjszakánként nem egyszer voltak hangosak az utcák a riadt nők, tisztcsaládanyák és fiatal lányok sikolyaitól.

1945 nyáridején, aztán már látványos eredményei is mutatkoztak az orosz katonák nők elleni erőszakoskodásainak. Sajnos ezek a barbár és minősíthetetlen tettek, a pusztameggyalázottságon túl, még szomorú családi tragédiák okozói is voltak. Érden nem halottam ilyenről, de másutt előfordult, hogy megerőszakolt férjes asszonyok, eljegyzett menyasszonyok, nem tudták feldolgozni a velük történeteket, amibe a barbárok sodorták őket és öngyilkosságba menekültek. Orvosok nem győzték a tömegével hozzájuk forduló nőket kezelni, mert sokan estek teherbe, de sokan kaptak fertőzéseket is.

Voltak azonban az orosz katonák között kevésbé elállatiasodottak is, akik tisztességes szándékkal közeledtek és nem fegyverrel ijesztgetve, hanem ellenszolgáltatásért vették meg a testi szerelmet. A tárgyilagosság kedvéért leszögezhetjük, hogy mindig és mindenütt voltak könnyűvérű nők, akik szívesen ajánlkoztak is. Sok nőt viszont talán csak a sors kényszere vitt rá jóban lenni az orosz katonával. Ilyeneket keresett meg a jobb érzésű orosz és fizetett is a szolgáltatásért. Igaz, rendszerint úgy, hogy a valahol elzabrált ruhát, élelmet adta oda fizetségül. Egyszer az utcán tanúja voltam egy iszonyú hajtépésnek. Két nő azért esett egymásnak, mert az egyik felismerte a másikon saját ruhadarabját, amit az egy oroszától kapott.

A bajban az emberi furfang a legképtelenebb dolgokra is képes. Volt a környékünkön egy nő, már nem is fiatal, aki nagyon félt az oroszok erőszakoskodásaitól, kiváltképpen attól, hogy valamilyen fertőzést kap. Kitalálta, hogy terhesnek teteti magát, hasára kispárnát kötött, s amolyan utolsóórás látványt keltve járt-kelt. És hát az előrehaladott „áldott állapotot”, azért még a legelvetemültebb orosz katona is tiszteletben tartotta. Sikert is megúszt.

Egy alkalommal szemtanúja voltam egy fogolyszökésnek is. Az oroszok sós-kúti útfelől hajtottak civileket Budapest felé. Miután átértek a vasúti sorompón, az egyik fiatalember kihasználva a fogolykísérő örök figyelmetlenségét kiugrott a sorból és egy kőrakás mögé bújva bevárta a csapat elvonulását. Azután előjött és a kertek alatt hazaindult. Ő megszökött, talán meg is menekült, de a foglyok átadásakor mindig meg kellett lenni az elindított létszámnak. Az oroszok általában ötös sorokban szerették kísérni foglyaikat, mivel így az egyszerűbb fogolykísérő is könnyen meg tudta számolni őket. „*Pjaty csolovjek*” = öt ember. Tudta, hogy tíz sor az ötven ember. Mit ember? Darab! Akkor az ember a fogolykísérők szemében nem személy volt, hanem darab, akként is kellett vele elszámolni. A kísérők időnként megállították az oszlopot és létszámellenőrzést tartottak. Ha hiány volt, káromkodtak egyet és az első ember, aki útjukba került, nem kerülhetett el sorsát, menthetetlenül bevágták a sorba, s talán soha az életben nem került haza. Ezt a fiatalembert is egy ilyen létszámellenőrzésnél lökték a foglyok közé Sós-kúton. Valahol aztán egy újabb ellenőrzésnél helyette is biztos, hogy pótolta a hiányt.

Azért még véletlenül se áltassuk magunkat abban a tévhitben, hogy csak az orosz katonaság szedett össze embereket a civil lakosság köréből. Ők azért tették, mert óriási embervesztésüket pótolni kellett ingyen munkaerővel, akik majd felépítik lerombolt városaik, falvaik és dolgoznak bányáikban. Az azonban kevesek által ismert, hogy a németek is vittek el súlyos embervesztéseik pótlására magyar embereket, akiket katonaként vetettek be harcolni. Az SS-be önként jelentkezőkön kívül később erőszakosan is soroztak be német nemzetiségűeket. Még később, azonban már nem csak a németajkúakat vitték el, hanem nevük német hangzása miatt a lakosok köréből is vittek el házaktól hadra fogható fiatalokat. Hozzá tartozói közlés szerint állítólag Érden is előfordult ilyen 1944 nyarán, amiként Majer Pál 18 éves fiatalembert is ófalui házukból vitték el több társával együtt. Sohasem térhettek haza, családjaik nem tudtak hollétükről. Valószínű, a már Magyarország területén folyó harcokban eleshettek.

Ehhez azonban a következő megjegyzést fűzöm. A németek részéről nemigen volt jellemző – az erőszakos besorozáson kívül – erőszakos elhurcolás. Legfeljebb ők is igénybevettek átmeneti kisegítő munkára civil embereket, akik azonban szabadok voltak. Ezért, – noha hozzátartozóik úgy nyilatkoztak, hogy ezek az ófalui fiúk nem voltak önkéntesek – bennem mégis felmerül, hogy szüleik tudta nélkül, mégiscsak jelentkezhetek önkéntesen a német hadseregbe. Vélekedésemet megerősíti, hogy valaki elmondta nekem, hogy 1944 nyarán munkába menet az állomáson találkozott saját korú ófalui fiúkkal, akik a hová mentek kérdésére örömtől sugárzó arccal úgy válaszoltak: „*megyünk német katonának, gyere te is velünk*”.

Érden egyébként volt egy KÖNIG nevű ember, (keresztnevére már nem emlékszem) aki a könnyen megtéveszthető fiatalokat toborozta a *Volksbund* -ba. Ezek a fiatalok sok esetben valóban a szüleik beleegyezése nélkül vonultak be az SS magyarországi – Balatonkenesén létesített – kiképzőtáborába, ahonnan aztán kiképzésük után különböző frontokon harcba is vetették őket meghalni egy idegen hatalom érdekeiért. Országosan sajnos nagyon sok magyar fiatal drága árat fizetett, a legdrágábbat, az életét adta botor hiszékenységeért. Kezdetben illegálisan, később pedig már államközi megállapodás alapján toborzott a Volksbund magyarokat a német haderő részére.

Valahol olvastam, hogy Hitlerhez közelálló gondolat volt, hogy a számukra győztes háború után a magyarországi svábokat visszatelepítik német területekre, ezzel pótolva a III. Birodalom lakosságának háborúban lecsökkent létszámát. Aztán ezt elvetették azzal, hogy felesleges, mert előbb-utóbb Magyarország úgyis a Birodalom része lesz. Ennek az önhitt vélekedésnek tudatában éreztek hát jogosultságot arra is, hogy a magyar lakosság köréből bővítsék egyre apadó haderejük létszámát, így pótolva humán hadivesztéseiket.

És még mindig az orosz katonáról

Hiszen olyan sok volt belőlük, hogy sokat is lehet róluk írni. Az orosz katona sok esetben meglehetősen fegyelmezetlen volt és furcsa módon sokszor tiszteletlen is feljebbvalójával. Természetesen tisztje válogatta, mit engedett meg beosztottjának. Barbarizmusuk sokszor keveredett jólelkűségükkel is, és nekünk ez valahogy olyan ellentmondásosnak tűnt. Szó nélkül vitt el élelmet, állatot, de ugyanakkor jó szívvel adott gyermek-

nek, felnőttek egyaránt ha azt éhezni látta. Mi az Újtelepen nagyon szerencsés helyzetben voltunk, mert házunkat védte a frontpékség meg a tisztí konyha, még őrség is állt a kapunk előtt. Így hozzánk kóborló orosz sohasem jöhetett be, és amikor elszállásolások voltak, hozzánk nem lehetett bekvártélyozni.

Amikor újtelepi házunknál először megjelentek az oroszok, tőlünk is vittek ezt-azt. Apámnak volt egy elég öreg „T”- Ford típusú teherautója, meg egy kisebb, kenyérszállításra használt másik, az „A”- Ford. Apám úgy gondolkodott: leveszi a gyújtáselosztót a kiskocsiról, s akkor azt, ha akarják, sem tudják elvinni, mert nem tudják beindítani. A kocsí a fészerben állt, három orosz kitolta, próbálták indítani, s csakhamar rájöttek miért nem indul. Elmentek, apám fellelegzett. De fél óra múlva ismét visszajöttek hoztak elosztót és az autó életre kelt, el is vitték.

Az oroszok gépkocsiparkja eléggé vegyes volt. Az USA-val kötött „kölcsonbérleti szerződés” (Lend-Lease szállítások) keretében nagyon sok amerikaiaktól kapott, és részben saját gyártásúakból állt. A háborút megelőzően még a '30 - as években az amerikaiak Gorkijban autógyárat építettek az oroszoknak, ahol Ford licence alapján gyártották a GAZ - okat. Ezek motorja azonos volt apám autójának motorjával, így aztán nem volt nehéz a három ruszkinak alkatrészt szerezni. Biztosan valamelyik bajtársuk autójáról lopták le. Az egészben csak az volt groteszk, hogy a kenyeres autó, a háborús időszak szállítási nehézségei miatt, egy személyautóból lett átalakítva, s mint ilyen, egyáltalán nem illett bele a hadiautók sorába. Talán még nevetségesnek is tűnhetett, amint a Vörös Hadsereg egy ilyen autóval közlekedik. Gyanítom, hogy az autót elvivők, csellengő oroszok lehettek, olyanok, akikről korábban már tettem említést az ilkai erdőben megbújtakkal kapcsolatban.

Egyszer a régi községháza előtt (a mai Földrajzi Múzeum) nagyon rám ijesztett egy orosz, azt mondta lelő. Én akkor első gimnazista voltam ciszter diák és nekünk a sapkajelvényünk küllemében és még majdnem méretében is olyan volt, mint a németek vaskelesztje csak nem fekete, hanem fehér volt. De az ilyen kereszt alakot formázó kitüntetések a cári hadseregben is megtalálhatók voltak. Ez valahogy irritálhatta az orosz, aki fasisztának nevezett káromkodva levette fejemről a sapkám és el akarta venni. Aztán csak megnyugodott, visszaadta és odébb állt.

Az egyszerű orosz katonák ellenszenvvel voltak a magyar polgári lakosság „gazdagsága” iránt. Akinek a háza téglából vagy kőből épült, az már az ő szemükben és gondolatvilágukban *burzsuj* - nak számított. Különösen azok vélekedtek így, akik otthon ilyen nem igen láthattak, mert sorsuk szalmatető s faházban lakni kényszerítette őket, nemegyszer megosztva szállásukat apróállataikkal, de még teheneikkel, kecskéikkel is. Ahogy a szóbeszéd járta, állítólag ez azért volt így, mert egyrészt ez volt a „fűtés” de főként azért is, hogy a szomszéd el ne lophassa állataikat.

Egy orosz tisztt, a sok közül ...
neki már van karórája,

A tisztek nem zabráltak órákat, ők a legénységgel
lopattak maguknak.

és egy közlegény
akinek már van Budapestje is

Így festett egy orosz harcos a davajgitárral díszelve

A NÉMET KATONÁK

Talán már túl sokat is ábrázoltam az orosz katonát, illene már a többi nemzet katonáiról is írnom. Természetesen leginkább olyan bemutatásban, ahogyan én láttam őket gyerekként 10 évesen. Gyerekkori emlékeimet azonban mégiscsak ki kell egészítenem dokumentumokból szerzett későbbi ismereteimmel is. A német katona nagyon fegyelmezett és jól felszerelt volt, rájuk nem volt jellemző, hogy a nőkkel erőszakoskodtak volna. Nem is nagyon teheték, eléggé szigorúan voltak fogva. Legalábbis én nem hallottam ilyesmiről. Front körülményeket figyelembe véve azonban náluk is előfordult, hogy el-emeltek aprójószágot vagy még disznót, tehenet is elvittek az élelmezésükhöz. A háború öldökléseiben eldurvult katonák negatív megnyilvánulásai nem kulturáltság és nem is nemzetfüggő. A német katonák is pusztítottak műalkotásokat, műtárgyakat, kastélyokat dúltak fel, esztelenül felégették azok komoly értékeket képviselő pótolhatatlan mives bútorait, tönkretették értékes szőnyegeit. Sajnos érdi vonatkozásban is voltak elítélendő nyomai ittlétüknek. A Pestmegyei Levéltárban kezembe került egy irat, melyben felsőbb hatóság jelentésre kötelezi a településeket a német katonák által elkövetett fosztogatásokról. Érd előjárósága 16 nagyobb eseményt terjeszt fel, melyek lakossági bejelentéseken alapulnak. Ezek arról tanúskodnak, hogy bizony a német hadsereg katonái sem voltak különbek, ha pusztítani, rabolni kellett. Több helyen tönkretették, összetörték a ház bútorzatát, csillárokat, elvitték a főzőedényeket, de néhány helyről még a tűzhelyet is. Ajtókat, ablakokat törtek össze és égettek el, kocsikat, lovakat, motorkerékpárt vittek el. A lezárt lakásokat feltörték, ezek éléskamráit mindenütt teljesen kifosztották, elvitték az alsó és felső ruhaneműket. Elhordták sok helyről az állatok takarmányait, a tüzelőt. Hogy házaktól matracokat, ágyneműket vittek el, ez még csak megérthető, hiszen a harcoló katonát is megilletné a kényelmesebb fekhely. De elképzelni nem tudom, hogy például egy fronton harcoló katonának, akinek azzal a tudattal kell élnie, hogy esetleg már a következő órát sem éri meg, mi szüksége van 1944. december 17-én Érd - Újfaluban egy női szőrmebundára, vagy egy szmokingra? Volt ugyanis ahonnan ilyet is elvittek. A német részről történő „fosztogatások általában az éjszakai órákban történtek”, áll a felterjesztett jelentésben. (15)

A német katona ruházata egyébként a körülményekhez képest tiszta, rendes volt. Nyáron, amikor még messze volt a front, a Kalotban is laktak, és ezek naponta jártak le a Barába gyakorlatozni. Kiállva a kapu elé nagyon szerettem nézni őket, amint pattogós indulókat énekelve vonulnak. „*Dan ven die rosenbrück...*” volt az a dal, amit sokszor énekeltek és én ezt nagyon szerettem hallgatni. A dalt mindig fennhangon egy előénekes vezette be.

A német katona kevésbé italozott, én legalábbis sohasem láttam részegeset közülük. A legyőzhetetlenség szellemében nevelt fiatal SS katonák nagyon büszkék és önteltek voltak. Mondták is, hogy ők az elit faj, mindenki más nemzet csak utánuk következhet és, hogy feltétlenül megnyerik a háborút. Én magam valahogy amolyan hidegszívűeknek tartottam a német katonákat és még gyerekfejjel is nevetségesnek éreztem vélt, és gyakran hangoztatott felsőbbrendűségüket. Nemzetiszocialista szellembeli neveltetésük viszsztatukrózte fennen beképzeltségüket, de az is tény, hogy hihetetlenül fanatikusak voltak, és ez harci moráljukban is erősen megmutatkozott. Az SS katonák körében állítólag volt egy mondás: „*élvezd a háborút, ameddig lehet, mert a béke rettenetes lesz*”. Ezt nyilván azok mondhatták, akik már sejtették, hogy azért mégiscsak el fogják veszteni a háborút, és utána számukra kegyetlen idők jönnek. Az ellenség valóban kegyetlenül

is bánt velük. Elvegyülni a fogolytáborokban nem tudtak, mivel minden SS katonára a bal karjára bele volt tetoválva a vércsoportja, és ez árulkodott.

Német SS katonák

és fegyverük a „Sturmgewehr” MP-44

MP - 40 „Schmeisser” német géppisztoly

ÉS, HOGY MILYENNEK LÁTTAM ÉN A MAGYAR KATONÁT ?

Először is nagyon rosszul felszereltnek, elfásultnak, nagyon leharcoltnak, gyengén ellátottnak. Fegyverzetük elavult és az is hiányos volt. Élelmezésük sem volt mindig kielégítő és tisztjeik jó része sem úgy bánt velük, ahogy azt harcoló emberhez méltóan megérdemelhették volna. A tisztikarnak egy igen meghatározó része az akkori felsőbb osztály köréből került ki, akik neveltetésüknél fogva akár cselédjüknek is nézhették a nekik egyébként is „büdös bakát”. Sokan közülük igen pökhendiek, a beosztottakat szívesen vegzálók voltak. Kiváltképp az alacsonyabb rangú tiszt és tiszthelyettes, akinek legalább már érettségije volt, az már sokszor nem bírt magával, az már úgy érezte „iskolázottságánál” fogva jogot formálhat a tanulatlan baka gyakori és indokolatlan megregulázására, froclizására. A harctéri veszteségek miatt később igen sok tanítót hívtak be, akik tisztirangot kaptak. A belőlük lett csapattisztek viszont szépen, megértően bántak a rájuk bízott katonáikkal, s lévén, hogy többségük maguk is falusiak voltak, ennél fogva lelkileg is közelebb álltak a zömében parasztgyerek katonákhoz.

Az évek óta tartó háború harcaiban megfáradt, elfásult volt a magyar katona. Hiába tudta, hogy hazájában a hazájáért nagyobb lelkesedéssel illenék harcolni, de ugyanakkor – különösképpen már a háború vége felé – azt is tudta, hogy ezt leginkább idegen érdekek követelik meg tőle. S, hogy ezt nem csak az én emlékeim alapján írom le, álljon itt a harcoló csapatok egy tisztjének visszaemlékezéséből kiragadott rövid idézet, ami ugyancsak erre utal: „... *de a magyar gyalogság ebben a háborúban értetlenül, lélek nélkül, kényszerből verekedett*”.

(Dr Vajda Károly ezredes 25. hadosztály tüzérparancsnoka: „*Életem 10 éve*”)

A magyar katona elcsigázott volt, ebből következően harci szelleme is gyengének volt értékelhető. Amikor az orosz sereg már fővárosunkhoz ért, tömegesen szökdöstek meg alakulataiktól az értelmetlennek tűnő csaták színhelyeiről. De kilátástalan helyzetük miatt, életük megmenthetőségének reményében sokan mentek át az oroszokhoz is. Német fegyvertársa lenézte a magyar katonát, sokszor még járműveit, élelmét is elvette, s ott tolt ki vele ahol tudott. Így volt ez már a kezdeteknél is a keleti fronton, majd pedig a visszavonuláskor különösen.

A főváros közeli harci események során valóban tömegesen szökdöstek haza a katonák a többszörös túlerővel szembeni harcokból. Érdre is többen hazajöttek. Sajnos pár nap múlva, – már civilbe öltözötten – polgári áldozatként hajtották el őket az oroszok malenkij robotra.

Nem kis feladatra vállalkozik az, aki megítélni akarná a magyar katona helytállásával kapcsolatban, hogy ki volt inkább hű katonaesküjéhez. Az-e, aki a már végpusztulásnak tetsző órákban is még az ön, és nemzetpusztító harcot választotta, vagy az, aki belátta ennek értelmetlenségét és a további nemzetpusztulást akként gondolta megakadályozni, hogy a maga részéről befejezi a háborút. Netán megadja magát, vagy éppenséggel átáll az ellenséghez. Trianon csapdájában vergődésünk lökött minket a német „nagytestvér” oldalára, részt venni annak területszerzési háborújában. Segítségével tőle reméltuk saját elvesztett területeink visszaszerzését is. Azonban nem ismertük fel még időben, és így nem számoltunk azzal, hogy háborúskodásunk nem terület visszaszerzéssel, hanem még

nagyobb területvesztéssel fog járni. Hiszen ha Hitler Németországa győz, ma már a világtérképen régen nincs Magyarország. Országunk területe már régen a német birodalmat gyarapító rajzolat lenne azon. Talán a gondolkodó magyar katona felmérte ezt, és ennek megfelelően cselekedett, amikor kivált az értelmetlen harcokból.

Menet még a Donhoz. (vagy talán már éppen vissza?)

És menet a fogolytáborokba

Aztán hát éhes is volt a magyar katona, mert viszonylag gyengén étellemezték. De az évek óta tartó hosszú és kilátástalan kimenetelű háború, a korábban fegyelmezett magyar katona fegyelmezettségét is kikezdte. Körükből is egyre gyakrabban előfordultak kilengések, fosztogatások.

Erre utal Veress D. Csaba hadtörténész is „*A Dunántúl hadikronikája*” c. könyvében, amikor arról ír, hogy november 22-én Székesfehérvárra összehívták a megye főjegyzőit egy értekezletre, (akkor Érd még Fejér megyéhez tartozott) ahol a jegyzők sorra beszámoltak a magyar katonák destruktív cselekedeteiről. Az adonyi, százhalombattai, Ercsi jegyzők többek között arról is szóltak, hogy a magyar tisztek nem gondoskodnak kellőképpen a legénység ellátásáról. Érdi főjegyző arról tett említést, hogy a katonák az elhagyott zsidó javakat fosztogatják.

De olyan is előfordult, hogy hadfelszerelési anyagokkal üzleteltek. Élelemért valamilyen kincstári anyagot cseréltek. Mert valóban éhes volt a magyar katona. Gyerekként, mindig szerettem volna magamnak egy igazi rohamsisakot a katonásdi játszáshoz. Őt kifliért vettem is egyet tőlük, amibe a fejem kétszer is belefért.

A magyar katona helyzetére jellemzően, a következőket olvastam egy visszaemlékezésben, ahol az eseményeket leíró, a háborúban fiatal katonatisztként szolgált. Hajmáskéri kiképzőbázisból, aknavető egységüket a már honi területen folyó harcok valamelyik frontjára vezényelték. Előzően le kellett adni az új, modern harci eszközeiket, mert azokkal egy korábban kivonuló egységet kellett felszerelni. Ők pedig visszakapták régi elavult, gyengébb teljesítményű aknavetőiket.

A bevonuló egység katonái még késő délutánig sem kaptak ebédet. A hadtestparancsnok búcsúbeszédében akként szólt a katonákhoz, hogy:

„az ellenséggel való harcban csodát kell tenniük, a hazát meg kell védeni”.

Buzdító beszéde befejezésül azt kérte: *„hogymost pedig énekeljék el a Himnuszt.”* Ekkor az egyik székely bölcsességgel megszólaló katona – Szabó Dezső klasszikus mondását idézve – odafordult a fiatal tiszthez, hogy főhadnagy úr: *„üres hassal nem lehet Himnuszt énekelni”.* A tiszt ez után szavát tette feljebbvalójánál, hogy az nap még nem ettek a katonái és azt is, hogy elavult haditechnikai eszközökkel a jól felszerelt ellenséggel szemben, csodákat sem lehet tenni. A válasz az volt, hogy:

„a hiányzó fegyverzetet pótolják lelkesedéssel.”

Hát mit is lehet erre mondani? Talán csak azt, hogy a lelkesedés, a szép buzdító szavak édeskevés egy üres hasú katonának. A harcok során pedig beigazolódott az is, hogy a lelkesedés nem üti át a T-34-es tank páncélzatát. Motorizált ellenséggel szemben szerekkel szállított hadianyaggal, kerékpáros alakulatokkal, elavult kézfegyverekkel a kézben, nem lehet gép robusztusok ellen harcba szállni. Így a hazát sem megvédeni.

Magyar ejtőernyős katona
1944 mintájú menetöltözetben „Király” géppisztollyal

37 mm-es páncéltörő ágyú.

Páncéltörősök harcban

Magyar katonák, egy légvédelmi tüzelőállásban

.... és ők is légvédelmi tüzérek

4 cm-es Bofors légvédelmi géppágyú.

Harc közben megpihenő magyar katona

A fotót ifj. Bácsujlaki István bocsátotta rendelkezésemre.

Páncéltörős tüzérek pihenőben

a képen balról a második, **BÁCSÚJLAKI ISTVÁN**, érdi katona,
aki nem tért vissza a keleti frontról.

43 M magyar „KIRÁLY” géppisztoly

Magyar Mannlicher karabélyok

Ezen az oldalon közölt képek, a saját magam készítette 1 : 4 méretarányú fegyver makettek fotói.

A képet Szenczy György hozzátartozója Gulyás Antal bocsátotta rendelkezésemre

SZENCZY GYÖRGY

Érdi, repülő katona

Pápáról felszálló gépét lelőtték, orosz fogságba esett, nem tért haza.

AZTÁN LÁTTAM ROMÁN KATONÁT IS

Igaz, csak hadifogolyként. Még az oroszok Érdre érkezése előtt egy borongós novembervégi napon, két zöld parolis magyar katona jött az ófalui pékségünkbe kenyérért. Velük jött két másik idegen öltözetű katona is. Ilyen uniformist eddig még nem láttam. Érdekes, elől-hátul csúcsos sapkát viseltek kis ellenzővel. A doni harcokban még együtt harcolt a magyar és a román katona az oroszok ellen, de 1944. augusztus 23-a óta megszűnt „fegyverbarátságunk,” mivel a románok átálltak az oroszokhoz. Ettől kezdve már ellenünk harcoltak egy kis konc reményében az oroszok oldalán, s így lettek román hadifoglyaink. Az egyik fogoly magyarul beszélt és ez akkor nekem teljesen érthetetlennek tűnt. Sehogy sem érthettem, hogyan tudhat egy idegen katona magyarul beszélni? Ma már természetesen értem az akkor nekem megfeythetlent.

Román foglyokat őriz egy magyar katona.

Az orosz csapatokkal együtt harcoló és már egészen a budapesti lóversenytérig eljutó román hadseregtestet, (előőrseik a keleti pályaudvaron túl a Rákóczi út elejéig is bejutottak) Malinovszkij a pesti oldalt támadó hadműveletek utolsó szakaszából kivonta, hogy a románok ne osztozhassanak hadisikereikben. Ez lett a mi viszonylagos szerencsénk, ugyanis a románok felajánlkozott szolgálatukért a Tiszáig tartottak volna igényt maradék kishazánk területéből. Nos, hát ebbéli reményüket oszlatta el a szovjet hadvezetés, miként Nicolae Sova altábornagy a román 7. hadtest parancsnokának legnagyobb bánata és tiltakozása ellenére, időben leparancsolta őket a frontról. Ezzel Malinovszkij jól arcult csapta a románokat, amit egyébként meg is érdemeltek.

Hogy a történelem során hányszor, azt én valójában nem tudom, de e témában részben hiányos ismereteim szerint is, csak a 19. században háromszor próbálkoztak hazánk területéből országot gyarapítani román „barátaink”.

- az első világháború után, (az eredményt tudjuk, Trianon)
- a második világháborúban sem sikerült ez nekik.
- majd pedig még 1956-ban is próbálkoztak.

DEPORTÁLÁSOK

Szomorú emlékképként őrzöm azt a valamikor 1944. július elején lezajlott eseményt, amit a Nagyállomáson éltem meg szívszorító élményként. Valamiért éppen ott tartózkodtam, miközben feltűzött szuronyú csendőrök embercsoportot tereltek a mostani városközpont felől az érdi Nagyállomásra. Sárga csillaggal megjelölt zsidó emberek voltak felnőttek, gyerekek, kezeikben 5-6 kg-os kis motyót szorongatva. A szomorú csapat az országútról kanyarodott az állomás felé vezető *Állomás utcán* (ma a TÜZÉP telep területe) az állomásra. Ott a rakodóvágányon már két marhavagon várta őket. Odaérkezésükkor rövid eligazítás után azonnal felterelték őket a vagonokba és rájuk csukták az ajtókat. Nem sokkal később beérkezett egy tehervonat, amelyhez hozzákapcsolták ezt a két vagonot. Bár nem értettem mi történik, mégis szívbemarkolóan éreztem az eset megindító látványát. Hiszen annyit már gyerekként is érzekelni tudtam, hogy itt azért valami nincs rendjén, itt valami rossz dolog történik. A csapatban több, korábban látásból ismert személyt láttam. Ernst bácsinak tejüzeme volt Érden, valahogy az ő arca maradt meg leginkább emlékezetemben. Kezében ő is kis táskát tartott, ki tudja mi volt benne, talán az élete. Aztán köztük volt édesapjukkal és nevelőanyjukkal a két ikerfiú, Lusztig Gyuri és Bandi is. Láttam anyát, karon ülő pici gyermekével is a csoportban.

Később, már felnőttkori kutatgatásom során sikerült aztán megtudnom, hogy csendőri kísérettel szuronyosan terelt és főként idősebb férfiakból, nőkből és gyerekekből álló csapat a székesfehérvári Eppinger-féle téglagyárba került, ahol az addig cipelt amúgy is kis terjedelmű csomagjaikat tovább kurtították. Majd kb. két hét múlva újra bevagonírozva útnak indították őket *Auschwitz-Birkenau*-ba, ahová július 17-én érkeztek meg. A birkenaui szelektálás után néhányan átkerültek az auschwitzi tábor részlegbe. Ez a két tábor egybe tartozott és a legtöbb érdi deportált a birkenaui megsemmisítő táborban pusztult el. Csak nagyon kevesen térhettek innen haza.

Amikor a csapatot az érdi vasútállomásra terelni láttam, még nem tudhattam miért is csak idősebb férfiember vonulnak. Akkor ez még különösebben fel sem tűnhetett nekem. De így visszaemlékezve, valóban, az akkor 17 éves Lusztig testvéreken kívül alig voltak náluknál idősebb, életerős férfiak a csoportban. Ugyanis a 20 éven felülieket, mint hadköteles korúakat már korábban munkaszolgálatosnak sorozták és kiküldték őket a Don mellé lövészárkot ásni, aknát szedni. Többségük az embertelen körülmények, a megfelelő téli ruházat és kellő ételmezés hiánya, valamint sanyargatásaik miatt ott meg is halt.

Gyermekkoromban természetesen nem tudhattam, nem érthettem a deportálások mértékét és a lebonyolítások folyamatát sem. Azt viszont tapasztalhattam, hogy a németek bejövetele után már kötelező lett a zsidó embereknek a megkülönböztető sárga Dávid csillag viselése. Csak elbeszélések alapján tudom, hogy Érden is voltak összegyűjtésüket szolgáló, gettó létesítésére kijelölt házak. Tudomásom szerint volt egy Ófaluban és egy Parkvárosban is.

A Lusztig ikrek szerencsés csillagzat alatt születtek. Nekik az Auschwitz-birkenau-i tábor oroszok általi felszabadítása folytán sikerült visszatérniük lakóhelyükre Érdre. Sikerült megszabadulniuk a szó szerinti „pokol tüzétől”, és az ikerpárokkal élettani kísérleteket folytató Dr. MENGELE -től. Édesapjukat Lusztig Pált és a nevelőmamájukat, valamint az odahurcolt érdiel többségét kegyetlenül megölték. Emberhez méltatlan módon elpusztítva, ők csak a krematórium kéményén át tudhatták elhagyni a gyűlőlt tábor. Lusztig testvérek hazatérésük után hentesként dolgoztak Érden. Bandi korábban meghalt, Gyuri viszont szép idős kort élt meg.

Érden nem ismeretes pontosan az akkor itt élt zsidó lakosság lélekszáma, de nem egészen hiteles adatok és visszaemlékezések alapján ez meghaladhatta a százat. (120 körüli lehetett) Erőszakos deportálásuk során meghaltak száma viszont nem sokkal térhetett el

elszállításuk létszámával. Tény azonban, hogy néhányuknak sikerült megmenekülni és hazatérhettek. Korabeli halotti anyakönyvi bejegyzések alapján 74 elpusztult személyt találtam, más dokumentumokban pedig 12 munkaszolgálat közben elhunytat. A különbözeti létszám volt az, akik megmenekültek, de közülük nem mindenki tért vissza Érdre.

Igen az 1944-ben Érd-nagyállomáson gyerekszemmel láttak valóban szívszorító érzéssel töltöttek el, de akkor még nem sejtettem, hogy e megrendítő látványnak érzelmileg átélt emlékét sorsom még egyszer visszaidézteti.

Levéltári kutakodásom ugyanis még az első alkalomnál is megrendítőbb, megindítóbb volt számomra, amikor már ismerhettem a holokauszttal körülményeit, és érdi vonatkozásában név szerint is szembesülhettem azon emberek adataival, akiket 65 évvel korábban láttam az érdi vasútállomáson. Ekkor tudtam meg azt is, hogy az akkor látott anyának karján ülő pici gyermek a mindössze 2 éves Práger Pál Ede volt. Vajon mit tett ő, egy ilyen korú gyermek az emberiség ellen, hogy neki is ártatlanul el kellett pusztulni? Bűnös volt, csak azért mert zsidó szülőktől jött a világra? Nincs, és nem is lehet ennek miértjére épeszű feleletet kapni, de adni sem.

A NYILASKERESZTES PÁRT

Nagyon kellemetlen emlékként őrzöm még a *Nyilaskeresztes Párt* 1944 őszén történt hatalomátvételét. Már csak azért is, mert előtte két nappal egy kegyetlen bombatámadást éltem át Székesfehérvár szétvert pályaudvarának közvetlen közelében, s onnan éppen hazatérve hallgathattam a rádióban elhangzó Horthy proklamáció megismétlését. Amit természetesen kevésbé értettem, de a vibráló politikai légkör, ami akkor mindent körülölelve ránk telepedett, az valahogy vészjóslónak tűnt számomra. Félelemmel telt napok következtek, s minthogy gyerekként valóban alig értettem mi van az országban, szorongással tudtam csak érzékelni a történéseket. Félelemmel hallgattam a különböző rádiófelhívások számomra nem sokat mondó szövegeit is, s közben próbáltam elcsípni a felnőttektől értesülés töredékeit. Amelyekből ha többet nem is, de annyit azért csak kiéreztem, hogy valami nagy baj lehet az országban. Amikor is annak keleti felében akkor már javában dúlt az öldöklő második világháború, honi területünkön zajló egyik szakasza.

Természetesen Érden is volt nyilaskeresztes pártszervezet, vezetőik többnyire meghatározó személyiségek voltak községünknek. Szervezetük tagsága, akiket mi egyszerűen csak nyilasoknak nevezünk eléggé heterogén volt. Sok lumpen ember is volt közöttük és sokukat megrészegített már az a pusztító tény is, hogy fegyvert adtak a kezébe. Volt egy izgága nagyszájú alak a Juhász Pisti, s mert neki is fegyver jutott, hát a hatalom is neki adatott. Nagyapámnak még az első világháborúból volt egy marok fegyvere, egy Frommel pisztolya. Apám és öccse ezt megörökölték és szabályosan engedéllyel tartották. Hatalomátvételük után a nyilasok minden nyilvántartott fegyvert összeszedtek. Hozzánk „Juhász testvér” küldték begyűjteni. Mint egy félőült rontott be ófalui házukba és ránk szegezett puskával a pisztolyt követelte, ami viszont akkor éppen Újtelepen volt. Úgy ordította, mint manapság a kommandósok. Fellépése olyan volt, mint aki azonnal kiirtani akarja az egész családot. Borzasztóan meg voltam ijedve. Később is kapott puskát a vállára „Juhász testvér”, a háború után ő lett a községi csősz. Hát ilyen-

nek láttam én gyerekként Juhász testvéren keresztül nemzetmentő nyilasainkat. Vezérüket 1945-ben felakasztották, ma sokan rehabilitálni szeretnék.

Családunk tulajdonában volt a nagyállomás mellett – mai Jegyző utca sarkán – a nagyapám vezette Mézes vendéglő. A front után az oroszok ezt fegyverraktárnak használták. Ide gyűjtötték be nagy területről a harcok alatt szétszórt német és magyar fegyvereket. Az épület elő és hátsó udvarán, több sorban mintegy másfél méter magasan egymásba rakva akár több százezerre tehető német és magyar rohamsisak volt felhalmozva. Iszonyú sok volt. Ezeket egyrészt a harcmezőkön szedték össze, másrészt a fogságba esett katonáktól vették le. A fegyverek az épületben voltak, amiket azután robotra hajtott nőkkel tisztítottak meg, majd lezsírozva és ládába rakva folyamatosan elszállítottak. Néhány sérült, tusatörött puskát akként selejtezték ki, hogy egyszerűen a pöcegödörbe dobták. Mi, gyerekek ezt felfedeztük, és amikor az oroszok elmentek ezeket mi onnan kipecaztuk, lemostuk és azokkal játszottunk. Egyfajta cserekereskedelem is kialakult köztünk, adtuk-vettük, cseréltük a használhatatlan, de nekünk mégis különös értéket jelentő hadi tárgyakat. Manapság sokszor jut eszembe, ha azokat ma is birtokolhatnám, talán még meg is gazdagodhatnék a ma már háborús ereklyének számító akkori arzenálom mai gyűjtői árából. Később a szigorú beszolgáltatási kötelezettség véget vetett játékaink birtoklásának, mert tilos volt akárcsak fegyver alkatrészt is tartani csakúgy, mint bármiféle hadfelszerelési tárgyat. Igyekeztünk hát fájó szívvel ugyan, de mindentől megszabadulni.

És még egy fegyveres emlékem. A nálunk lévő tiszti konyhára járt egy őrnagy. Volt neki egy kispuska töltényt lövő kicsinyített puskája, ami mindig a hóna alá vetve volt vele. Valami ügyes fegyvermester készíthette és az oroszok Nagant puskáját mintázta. Ebéd után madarakat lövöldözött vele az udvarunkban. Igen fájt a fogam erre a puszkára kivált az után, hogy egyszer engedett vele egyet lőnöm. Ha jött az őrnagy, mindig rögtön mellé szegődtem. Próbálta apám rászedni az oroszot adja el a puskát, ígért neki érte egy liter pálinkát is, de nem adta. Amikor azonban később elvezényelték őket, maga jelentkezett eladni a puskát, sőt már az árát is leengedte fél literre. Iszonyúan jó kis fegyver volt, nagyon pontosan lehetett vele lőni. A csöve és tusa egy csavarzattal kettéválasztható volt. Amúgy az utcán fegyverrel közlekedni nem igen lett volna célszerű, hiszen az oroszok még köztünk jártak, de volt egy hosszúszerű alul gumival összeszorított nadrágom, aminek egyik szárába a tusa, a másikba a csöve került, úgy mentünk a haverokkal a határba varjúra vadászni. Maga a puska igen könnyű volt, de nehéz volt vele így gatyaszárba rakottan közlekedni. De csak addig okozott ez gondot, amíg kiértünk a lakott területről. Sokáig meg is volt ez a puska, lőszer is volt hozzá bőven, mert a magyar leventepuska lőszere is jó volt bele. De aztán annyira szigorodott később az illegális fegyvertartás büntetése, hogy sajnos ettől is meg kellett válnom. Végül is soha nem tudtam meg mi lett vele, apám eltávolította a háztól. Talán eldobta, talán eldugta, sohasem került elő.

Arra már nem emlékszem, hogy az itteni közvetlen front események előtt, vagy közben, de Érd Nagyállomásra begördült egy különös tehervonat szerelvény. A többnyire nyitott vagonok tele voltak mindenféle járművel és egyéb, főleg ipari alapanyagnak számító holmival, többségben rézből és bronzból készült tárgyakkal. Ez a vegyes képet mutató szállítmány úgy festett, mintha a vonat egy országos begyűjtő kőrútról tért volna meg ide, de lehet, hogy ez így is volt. Volt két sérült magyar tank, egy NIMRÓD és egy

TOLDI is a rakományban, de ezen kívül több, polgári eredetű személyautó is, főleg Opelek. Nagymennyiségű és különböző méretű rézrúd is volt a vagonokon, de a rakomány része volt még sok kisebb-nagyobb templomi harang. Feltehető hát, hogy valóban a hadiipar számára újragyártásra begyűjtött anyagokból állt ez a szállítmány csak már nem tudott eljutni felhasználási helyére. Valamilyen hirtelen esemény folytán, – valami orosz ellenlökésről beszéltek – igen sürgősen szüksége lett a németeknek erre a vonatszerelvényre. Ezért lepakolták a holmit, amit aztán az állomás és a pályamesteri épület közötti bekerített részen helyeztek el. Ezek a front elvonulását követően is még sokáig ott maradtak, az oroszok bejövetele után kezdetben fegyveres őrség vigyázta. Az orosz őr pálinkáért a lelkét is eladta, hogyne is adott volna a civileknek, kinek mi kellett. A drótkerítés alatt mi, gyerekek kutya módjára lyukat kapartunk és ott bemászva beültünk az autókba, tankokba játszani. A felnőttek autóalkatrészeket gyűjtögettek, volt, aki a komplett motort is kisserelte arra számítva, hogy később a karosszériát is elviheti hozzá. Aztán szép lassan széthordták a réz rudakat is, mivel később már senki sem őrizte.

Újtelepi templomunk haranglábjáról is lekerült a harang a kötelező beszolgáltatás idején. Ezt pótolni kellett, itt volt a lehetőség keresni helyette másikat. Az egyházfiak találtak is a nagy kínálatból egy méretében hasonlót. Szentimre telepre került, ott elásták későbbi időkre megőrzendő. De pár nappal később egyszer csak valaki a saját harangunkra is rálelt a sokaság között, s ezt is hazavitték, eldugták. Máig megvan és híven teszi a dolgát azóta is. A másikat, a szentimrében eldugottat, háború után szerették volna visszajuttatni gazdáinak, mivel annak hovatartozása bele volt öntve a harangba. Az elcsatolt Erdélyben lévő Hargita-megyei GAGY községbe való volt a harang. Próbálták felvenni a kapcsolatot a gagyikkal, azonban senki sem jelentkezett érte, így a harang egyházmegyei engedéllyel Szentimre telepen maradhatott. A tárgyak közül, valahogy hozzánk került egy Toldi tank lövegpaizs, ami sokáig hányódott udvarunkban, mígnem demilitarizálódott, mert a rések betonnal való kitöltésével kitűnő baromfietető lett belőle.

A mai Csalogány utca, – ahol laktunk – és az állomás között, akkor még szabad területen halmozták fel az oroszok az üres lőszeresládákat. Iszonyúan sok volt belőlük, mintha csak az egész dunántúli harcok lőszerkészletének göngyölegét tárolták volna itt. Az orosz ládák – ebből volt a legtöbb – durván kidolgozottak, alig gyalult deszkából készítve amolyan tákoltnak tündek, amikhez képest a magyar és német ládák szinte műszerdobozok voltak. A ládák közül hozzánk nagyon sok került, mert az oroszok ezzel is fűtötték kenyérsütéshez a kemencéket. Sok meg is maradt belőlük, később a háború után apám méh kaptárakat csináltatott belőlük. A környékbeli lakosság tüzelőanyag ínségét is ezek a lőszeresládák próbálták némileg enyhíteni. Az orosz örök pálinkáért szívesen adtak lőszeresládát. Nem adtak ugyan, csak éppen „nem néztek oda” amikor viszik. A lakoságnak kevés tüzelőanyag tartaléka volt, ezért aztán jól jöttek ezek a ládák, de sok helyen még a fakerítések feltüzelésére is sor került. A környékbeli erdők fáiból is sokat kivágták tüzelési célra.

1945 tavaszán, az átélt háborús szörnyűségek sötét felhői mögül már kezdett „kisütni a nap”. Kezdett konszolidálódni a helyzet, visszatérni az emberekbe az életkedv, hozzáláttak hát a romok eltakarításához, az újjáépítéshez. Kifoltozták aknatalált házaik tetejét, kezdték összeszedni a háborús roncsokat és megművelni a földeket. A harci cselekmé-

nyek során elpusztult az ország járműparkja. Az élet normalizálásához viszont szállítóeszközök kellettek, roncsokból próbáltak hát az emberek használható autókat összerakni. Apám is elővette szerencsére megmaradt öreg T-FORD - ját és rendbe hozta. Községünkben is megszerveződött a közellátás, s ennek igen aktív részese lett ez az Érden akkor abban az időben még egyetlen használható teherautó. Ez cipelte közmunka kötelezettségéből adódóan távolabbi vidékekről a község lakossága részére mindazokat a terményeket, élelmiszereket, amiket Érden akkor éppen nem lehetett beszerezni. Apám sokszor nappal szállította vele az étolajat, krumplít stb. a község közellátásához, éjjel pedig sütötte a kenyeret a lakosság részére. Fizetsége az volt, hogy később, az utcánkban lakó párttitkár közbelépésének köszönhetően sikerült megmenekülnie az ÁVH.-tól, amikor az ötvenes évek államosítási időszakában „osztályellenségnek” mondták ki, és el akarták vinni. Behívták a rendőrségre puhítani azért, hogy „önként” adja be iparát. Az önkéntesség „kikényszerítése” abban az időben néhány pofonnal való bevezetéssel szokott kezdődni. Aztán Fón elvtárs, az akkori érdi rendőrkapitány már ezen is túllépve, a kezében tartotta a telefont az ÁVH-t hívni, amikor szerencsére éppen belépett Dávid Sándor a község akkori párttitkára, aki jobb belátásra bírta. Azt mondta: *„ezt az embert ismerem, ez többet tett a községért a front után, mint ahányan ti itt együtt vagytok, őt én nem engedem elvitetni.”*

Az öreg T- FORD még 1951-ig rőtta az utakat, pedig már akkor múzeumban lett volna a helye. Hogy mégsem oda került arról Rákosi elvtárs gondoskodott, mivel országunkat a „vas és acél országává” kívánta tenni. Minden magán autót le kellett adni, senkinek nem lehetett se személy, se teherautója. Az öreg autót is be kellett szolgáltatni, szükség volt a vásra minden mennyiségben. Be kellett hát vinni az érdi MÉH-telepre, még fizettek is érte 126 Ft -ot, de később azt is visszakérték. Mondták téves volt a kifizetés, majd az Autóbontó Vállalat lesz illetékes fizetni. Sohasem kaptunk érte egy fillért sem.

Apám 1930 - as évek-beli öreg T- Fordja

(a kép, a saját magam készítette makett fotója)

KÖZBEN AZÉRT NÉZZÜK MEG AZT IS, MI VAN ERRE A HADI ÉREMRE ÍRVA?

Az, hogy:

„ZA VZJATIE BUDAPESTA” azaz „BUDAPEST ELFOGLALÁSÁÉRT”

Szóval akkor hát mégsem felszabadítani jöttek bennünket, mint ahogy azt később magyarázták nekünk? Hanem elfoglalni? Vagyis akkor galádul becsaptak? Hát bizony, alaposan igen. De nagy árat fizettek érte emberéletben, hadianyagban, csak hát sajnos mi sem különben.

Ezt a kitüntetést egyébként minden tisztt, és harcos is megkapta, aki részt vett Budapest elfoglalásában.

A Hitler által erőddé nyilvánított Magyar főváros (Budapest Festung) bevételének harcai 51 napon át folytak. Ez volt a II. világháború egyik leghosszabb ideig tartó óriási élőerő veszteséget eredményező, igen kemény ütközete. A katonai veszteségeken kívül, a civil lakosság szenvedte meg ennek a hosszú ideig tartó városostromnak minden kínját, amelyhez hasonlóként a II. világháborúban még Varsó lakossága említhető.

A katonai humán veszteségekre vonatkozó adatok korábban tabunak számítottak. Mára már azonban sok minden ismertté válhatott. A moszkvai levéltári adatok szerint, – melyet Gosztynyi Péter hadtörténész már kutathatott – elképesztő számú emberveszteségei voltak az oroszoknak. A Budapest körzetében folyó harcok során, Gosztynyi szerint: 72.000 katonájuk esett el, 240.000 megsebesült, 80.000 eltűnt. Talán ez a nagyarányú veszteségük is motiválhatta az orosz katonák kegyetlenségeit, noha ez koránt sem mentheti tetteiket. De azért gondoljunk csak bele, milyen lelkiüdvé válhatott az a korábban akár galamblelkű katona, aki a pillanatnyi harci szünetben temetni kényszerült bajtársát, talán legkedvesebb barátját, vagy akár még a legközelebbi hozzátartozóját is. Miközben arra gondolhatott, hogy holnap talán már őt temetik.

S ha elfogadjuk ezt az óriási emberveszteséget, már nem is tűnik olyan soknak az Érdem eltemetett orosz katonák száma.

Voltak ugyan erdőink, azonban helyben fafeldolgozási lehetőség nem volt, ezért 1945 tavaszán, nyarán nagy hiány mutatkozott építési faanyagban, különös tekintettel az aknátalált házak tetejének rendbe hozásához. Gondot okozott viszont a község előljáróságának az is, miként szerezzen deszkaanyagot az új orosz sírkert létrehozásakor, az exhumált orosz katonák koporsóinak elkészítéséhez. Halenár úrnak volt egy nagy fabódéja a telkén, annak lebontására hozott határozatot az érdi előljáróság e célra való felhasználásra. De a tulajdonos erős tiltakozására végül is elállt ettől a hatóság.

„MINDENNEK VÉGE LESZ EGYSZER, MINDEN A VÉGÉRE ÉR, ÉS
MINDEN DECEMBER, ÚJ MÁJUST ÍGÉR.....”

Szólt a korabeli sláger, s az emberek a háború gyötrelmeitől megfáradva bár, de azért már bizakodóan és bimbózó jókedvvel énekelték is. Mert valóban végre eljött az, amit mindenki már oly régen és oly nagyon várt. 1945 májusában befejeződött a világot végigpusztító véres öldöklő második világháború, kissé már kezdtük feledni 1944 decemberének átélt borzalmait. Május másodikán az orosz parancsnokság is elvonult Érdről a nagytömegű katonasággal, és csak egy kis létszámú helyőrség maradt hátra. Ám sanyarú idők következtek, mert az ország ki volt fosztva, nem volt elegendő élelem. Hiszen még a megszálló orosz hadsereget is részben nekünk kellett etetni. A városlakó embereknek, de még az érdieknek is messze vidékre kellett menni, elcserélni ruhadarabjaikat, egyéb használati tárgyaikat valami élelemért. Megindult egy országos csereberélési kampány, ruháért, edényért, stb. krumplit, zsírt cserélt a magyar. Ez volt az úgynevezett hátizsákos korszakunk. Sokszor hallottam a felnőttektől mondani: „megyünk vidékre cserélni”.

Az ország közúti járműállománya elpusztult. Felrobbantott vasútvonalainkat igyekeztek helyreállítani, de nem volt elég gördülőanyag, minthogy a vasúti teher és személykocsijaink zömét is elvitte a háború. Egy-egy vasúti szerelvény csak pár kocsiból tudott összeállni, kezdetben az is inkább csak marhavagonokból. Így akinek belül nem jutott hely, az a lépcsőn kapaszkodva, vagy a vagonok tetején akár száz kilométert is így utazva, más vidékekről szerezhette be családjának a fontosabb élelmiszereket.

A háború utáni közlekedési viszonyokra jellemzően, az érdi községi iratok között találtam egy írásos jelentést, amelyben leírják, hogy Dr Antonovics János községi orvosnak egy napon Adonyba kellett volna mennie. Valamilyen fontos értekezletre rendelték be délelőtt 10 órára. Akkor még Fejér megyéhez, az adonyi járáshoz tartoztunk, ott intézték járási szintű ügyeinket. A községi előljáróság ki is rendelt egy „parasztembert” aki leszállítja a doktor urat Adonyba. Az „előfogat” (lovassági kocsi) elő is állt a rendelt időre, de olyan állapotban, hogy az utazást el kellett halasztani. A doktor úr jelenti ebben az írásban, hogy ezzel a közlekedési eszközzel még Ercsiig sem ért volna el, nem hogy Adonyig, hiszen a ló már Százhalombatta után összeesett volna. S ha netán mégis sikerült volna megérkezni, akkor is legfeljebb csak a délutáni órákban. Abban az időben ugyanis nem csak az emberek táplálkozhattak gyengén, de szegény lovaknak is szűkében volt a takarmány. Üzemképes gépkocsik akkor még nem voltak, azt a párat is ami volt korábban Érden azt is elvitte a háború.

Sokáig az élelmezés is katasztrofális volt, kiürültek az éléstárak, alig akadt pótlás. Kezdetben a földeken hagyott terményeket próbálta a lakosság felszedni, begyűjteni. Magam is mentem a felnőttekkel Elvira-pusztára cukorrépát kiásni, amiből otthon a cukrot pótló *melasz*-t főzték az asszonyok. Liszt is kevés volt, a pékeknek szigorú büntetés terhe mellett elő volt írva, hogy milyen lisztet használhatnak fel, miből süthetnek kenyeret. Ha még akadt is volna, az előírtnál finomabból semmiképpen nem. De az otthon dagasztott és bérstítésre hozott kenyeret sem szabadott elfogadni stítésre, ha az például fehér lisztből készült. Fehér kenyér ugyanis akkor még nem illett a korabeli politikai képbe, de az is lehet, hogy a fehér liszt más célra, másoknak kellett. Talán nem is baj, hiszen a fehér kenyér sokkal kevesebb tápértéket tartalmaz mint a fekete kenyér és mi akkor nagyon tudtunk örülni a fekete, meg a kukoricalisztból stített kenyérnek is. Háború előtt a kukoricát főként az állatok takarmányozására és ipari célokra természetstették. Úgy látszik ebből még maradt valami tartalék, mert a háború után viszont az emberi táplálkozás slágerévé avanszáódott. Ünnepi asztalainkról tortaként ettük a kukoricadarából készült *prószát*, meg a *málét*, ami ha maradt még valami lekvár is a spájzban, – amit az orosz nem vitt el, – akkor ezzel ízesítve valóban nagyon finom stüteménynek számítottak. Ha ma kínálnának velük, lehet, hogy azt mondanám: köszönöm nem kérem. Kukoricából készült a „*sós buci*” is, ami a korábbi széleskörű péksütemény kínálatot

igyekezett pótolni egymagában. Igaz, akkor mi még nem tudtuk, hogy a kukorica őrleményből készült ételeknek fontos anyagszere-szabályozó szerepe is van. És ha tudtuk is volna, ki törődött akkoriban ilyesmivel? A malmok egyébként igen gyatra minőségű, mindenhol előkapart búzákból tudtak csak őrölni, hiszen a hombárókban tartalékként tárolt terményeink zömét is feléltük a hadseregek besegítésével.

Háborús éveink megszorításaiból adódóan, mindennel spórolnunk kellett, hiszen haditermelés, hadigazdálkodás volt. Már a háborús évek elején bevezették a jegyrendszert, amin 1944. áprilisban még szigorítottak, s ez még a háború után is intézményesített volt egy darabig. Lásd 132. oldalt „cukorjegy”.

Rendeletben szabályozták a közellátási cikkek rendszeresített jegyek kezelését és az ezekre vásárolható cikkeket árusító kereskedők elszámoltatását. Fontosabb élelmi és iparcikkeket, de még piperecikkeket, szappant is csak meghatározott, limitált mennyiségben lehetett kapni. Volt, hogy fejenként napi 20 dkg kenyér, 8 naponként 8 dkg cukor járt, havonta 1/2 kg volt ebből a fejadag. Ha a kenyérfejadagot valaki nem kenyérben, hanem lisztben kapta, számára havi 4 kg lisztet szolgáltathattak ki. Emlékszem, hogy a kétkilós sütésű kenyereket az átadott kenyérjegyek mennyiségének arányában darabolgatni kellett. Az élelmiszerjegyek bélyegnagyságú kis kuponok voltak egy nagyobb ívre nyomtatva, amit vitt magával az üzletbe a vásárló és a kiszolgáltató áru ellenében, – amiért egyébként természetesen fizetni is kellett – a kereskedő levágott egyet-egyet belőle. Ezeket a kis bélyegeket aztán kezdetben előnyomtatott A/4-es ívekre, majd később ismét csak spórolásból közönséges újságpapírra kellett lisztből kevert kovász-ragasztóval felragasztani a kereskedőnek. Aki aztán ezeket vitte be az előjáróságra és erre kapott újabb kiutalást.

Manapság egész erdőket irtunk ki feleslegesen, értelmetlen, s végül olvasatlanul is a kukákban landoló reklámok és szórólapok előállításához. A háborúban még a papírral is gazdálkodni, spórolni kellett. Emlékszem volt idő, amikor textilüzemeink már csak hadicélra szőtték-fonták a termékeiket, ezért aztán már a jutazsákokat is csak több rétegű papírból készült zsákok helyettesítették. Ebben kapták a pékek is a lisztet. Ezek a papírszákok azonban szakadékonnyak voltak, kilyukadtak ám eldobni nem szabadott. A már használhatatlanságig elszakadt zsákokból kivágott foltokkal kellett a lyukakat ugyancsak a liszt-csiriz, vagy vadgesztenye-reszelékből főzött ragasztóval beragasztani. A malom csak így megfoltozottan vette vissza. Azokban a háborús időkben még a véletlenül földre esett és érte lehajolt kenyérhéjnak is becsülete volt. Mai ifjoncaink a téliszalámis zsemlet is a kukába dobják. De hát inkább soha ne is tudják meg mi az a háború, mi az a hadigazdálkodás, mi a kényszerű háborús spórolás, vagy, hogy egyszerűen csak napokig nem enni.

A háborús események velejárója volt, hogy a robbanások következtében sok helyen betörték az ablakok. A háború után az üveggyártás nem tudott lépést tartani a szükséglettel, nyersanyaghiány miatt nem tudta kellő ütemben biztosítani az üvegpótlást. Rendelet szolt az intézményesített üvegcserepgyűjtésről. Mint üveggyártási újrafelhasználható alapanyagot, országszerte gyűjtötték is a törött üvegcserep darabokat.

A minden időben és körülményekben magát feltaláló, barkácsolni kész magyar, az üvegpótlást sok helyen sokáig úgy oldotta meg, hogy csomagolópapírt (bár abból sem volt sok) lisztcsirizzel az ablakkeretre ragasztotta, majd ét, vagy egyéb vékony olajjal bekente, így téve azt kissé áttetszővé. Amin keresztül látni ugyan nem lehetett, de a fény azért kicsit átszűrődött rajta. Diákkorunkban ahol laktam, még 1946-ban is ilyen módon „üvegeztünk”.

Nehéz időket éltünk, de hát egyszer mégiscsak valóban végleg elvonult a háború, maga után hagyva mérhetetlen pusztításait, „ajándékba” hagyva további megpróbáltatásainkat és a sok egyéni szomorúságot. De maga után hagyta még a csatározások fel nem használt hadianyagait is, a különböző lőszereket, robbanótesteket, amik jó darabig szanaszét heverték a mezőkön a csaták színhelyein. Ezek aztán a harcok után is még bőven szedték áldozataikat, különösen a veszélyt kevésbé érzékelő gyerekek köréből. Mi, akkori gyerekek tudtuk, hogy ezek a tárgyak veszélyeket hordoznak és azt is, hogy milyen pusztító erővel bírnak. Hiszen csak körül kellett nézni és meglátni a romba dőlt házakat, hidakat, járműveket. Mégis, aggódó szüleink minden intelme, tiltása ellenére is, igen nagy érdeklődést tanúsítottunk ezen emberölésre szánt eszközök iránt, koránt sem érzékelve a bennük rejlő szomorú tragédiákat. A kilövetlen lőszereket próbáltuk szétszedni és kinyerni belőlük a különböző állagú „puskaporokat”, amik önmagukban is érdekes és élmény dús játékokat kínáltak számunkra. Zseblámpaüveg-lencse és napfény segítségével meggyújtva, jó kis tűzijátékot lehetett velük csinálni. Gyufa nemigen volt, ha mégis akadt az nagy kincsnek számított, az kellett otthon a mamáknak az ebédfőzés tűzgyújtásához. Ismerkedtünk a különböző hadianyagokkal, kutattuk a korábbi harci események nyomait, helyszíneit, jártuk a felhagyott lövészárkokat, a bennük még fellelhető „csodákat” keresve, de néha még találva is. Mai ésszel visszatekintve, elborzasztatnak ezek a mi kis akcióink. Az egész országban nagyon sok gyerek halt meg ilyen felelőtlen játszadozások miatt, de még többen szenvedtek maradandó sérüléseket. Én szerencsémre megúsztam, pedig én sem voltam mentes a lőszer iránti kíváncsiszkodástól. De egyszer nagyon megijedtem és akkor felhagytam minden ilyen ártó tevékenységgel. Egy üres telken találtam néhány német nyeles kézigránátot, amiknek a feje külön volt a nyelétől, valaki már szétszavarta őket. Kezembe vettem egy nyelet, gondolva, hogy az így már ártalmatlan és meghúztam a zsinórt. Kis szünet után nagy csattanás és lángkicsapás következett, hiszen a gyutacs, ami felrobbantja a fejet, az a nyélben volt. De ezt akkor én még nem tudtam. No, akkor valószínű megjavítottam minden idők addigi legnagyobb futórekordját és otthon nem tudták elképzelni mi lett, mert napokig még a hangomat sem lehetett hallani.

A front után, a mindenféle gépek iránti korai érdeklődésemet kielégíteni, bementem a volt községháza (ma Földrajzi Múzeum) udvarába is, mivelhogy ott útépítő gépek, gőzzel hajtott úthenger stb. voltak. Ezek vagy Érden dolgoztak volna, vagy csak keresztül-szállítani akarták a községen nem tudom, de valószínű a háborús eseményektől való megóvás miatt vontatták be őket oda. Sokáig ott voltak, gyerekszememnek ez is ámulatos csoda volt.

Amikor 64 évvel a háború után, a meghalt katonák neveit kutattam, a halotti anyakönyvben találtam két, az érdi harcok következményeként meghalt katonát, akik valószínű ezeknek a gépeknek a menedékében remélték túlélésüket. Ott, a gépek között találtak meg holttesteiket.

Háború előtt Érden nem volt középszintű oktatási intézmény. Középiskolai tanulmányt folytató nagyobb diákok Budafokra, Budapestre jártak be, vagy más városban bentlakásos intézetben tanulhattak. Többen érdiek, így kerültünk Székesfehérvárra. A háborús évek haditermelése takarékoszágra fogta az országot, gyakran az iskolákban hosszabb szénszünetet rendeltek el. Majd az angolszász bombázások fokozódásakor több helyen biztonsági okból átmenetileg beszüntették a tanítást. Később már, mivel

Szálasi miniszterelnök Magyarország teljes területét hadművelleti területnek nyilvánította a vallás és közoktatási miniszter, október 29-én az ország valamennyi iskolájában elrendelték a tanítás beszüntetését. Hogy azért a diákság ne maradjon el a tanulásban, pótlásként bevezették az úgynevezett „távoktatás”-t. A különböző iskolai osztályok tananyagát meghatározott sorrendben és időpontokban rádióon adták le, amit a tanuló otthon a készülék mellett ülve hallgatott és dolgozhatott fel.

Székesfehérvár vasúti pályaudvarát 1944. október 13-án ért nagy bombatámadás után nálunk is megszakadt a tanítás, hazajöttünk Érdre. Az érdi gimnazistákat Kúdó esperes úr káplánja, Mézes József tisztelendő úr fogta össze. A „SANGHAI” vendéglőben szoktunk összejönni, hiszen abban a háborús időszakban oda már alig-alig tért be felnőtt ember. A rádióban leadott tananyagot vette át velünk, s igazította el bennünket a tanulásban.

A képet Fajkus József által rendelkezésemre bocsátott folyóirattól másoltam

MÉZES JÓZSEF tisztelendő úr

Ilyen rádiós távoktatásra még a háború után is nagy szükség lett volna, hiszen sok helyen csak későn és nehezen indulhatott meg az intézményesített tanítás. (romba dőlt iskolák, szénhiány, az eltüzelt padok hiánya stb.) Azonban ez már csak azért sem lett volna lehetséges, mert sokáig rádióadás sem volt, mivel a „Lakihegyi” adótornyot is felrobbantották. Ráadásul a front elvonulása után legtöbb helyen a rádiókészülékeket be is kellett szolgáltatni. A szigorú rendelkezésnek megfelelően az érdek is leadták készülékeiket a község-házán, ahol papírba csomagolva, spárgával átkötve berakták azokat egy raktárhelyiségbe, s amit majd csak hónapok múlva kaphatott vissza a tulajdonosa. A rádiókészülékek polgári lakosság köréből való kivonásának valószínű politikai indíttatása lehetett, minthogy azok akkor nem annyira szórakoztató, mint inkább fontos hírközlőeszközök voltak. Nem akarhatták, hogy az emberek informálódjanak, netán istenbocsá', még valamiféle külföldi propagandisztikus adást hallgathassanak. Egyébként a külföldi rádióadások hallgatását miniszterelnöki rendelettel már 1944 márciusban betiltották. Ez nem terjedt ki a német érdekeltségű rádióadókra, illetve a németek által megszállt területekről sugárzott adásokra.

Háború után 1945 őszén visszakérültem Székesfehérvárra folytatni az 1944-ben megkezdett középiskolai tanulást. Diákkorunkból a frontesemények civil kórházat csináltak, mivel az oroszok majd teljes egészében igénybe vették a városi kórházat a velencei, mezőföldi harcok és a zámolyi nagy tankcsatában megsebesült katonáik ápolása céljára. Ezért mi átmenetileg a volt épületünkkel szomszédos házakban laktunk, de udvarunk közös volt a szükség kórházzá vált épülettel. Hát ott láthattam, miként szedte Fehérmege szerte a háború még 1946-ban is gyerek áldozatainak sokaságát. Szem nélkül, kar vagy láb nélkül, akár mindkettő csonkoltságával is, sóvárogva nézték szerencsétlenek az

ablakokból amint mi a bőrt rúgjuk. Sérült tagjaikat kis réteg géz fedte, majd erre jött a kötés, ami nem volt más, mint az a barna krepp-papír csík, amivel manapság az új kérekpárokat csomagolják, tekerik be. Mert kötésanyag sem volt elég, azt is elvitte a háború.

Sajnos hasonló esetek Érden is előfordultak. Ófaluban a Barában vesztette életét Defent János, és egy szántóföldön talált gránát felrobbanásától Hajdu (Wéber) Ferenc. Postástelepen Szenczy László, az Újtelepen pedig Wéber János. De a község más településrészein is haltak meg gyerekek kézigránát vagy lőszer felrobbanás következtében.

NÉHÁNY GONDOLAT A MAGYAR – OROSZ HÁBORÚSKODÁSHOZ

A magyar ember emlékezőkéje általában szelektív és leginkább csak arra szeret emlékezni, ami kedvező volt. Az oroszokkal való összeakaszkodásunk nem volt az, s ezért erre már valóban kevésbé szeretünk és akarunk emlékezni. Megtörtént dolgokat esetenként hajlamosak vagyunk elferdíteni, de még letagadni is, csak hogy a tények attól még tények maradnak.

Közel 65 év múltával már elfelejtjük, hogy is volt ez a II. világháború. Röviden: úgy, hogy belekeveredtünk. S hogy kezdődött, hogy alakult? Valahogy úgy volt ez, mint amikor a falusi bíró kérdi a búcsúban elcsattant pofonról Jánost, hogy az miként esett. Amire János azzal felelt: bíró úr, az úgy kezdődött, hogy a Józsi visszaütött. A nagypolitikában is szerencsétlenségünkre a Józsi, a Sztálin Józsi visszaütött.

Mert manapság arra sem igen akarunk emlékezni, hogy tulajdonképpen mi kezdtük az oroszokkal a háborúskodást, mi üzentünk nekik hadat. Aztán még háborúba keveredtünk az Amerikai Egyesült Államokkal és Angliával is.

egy emléklap grafikája

Az USA vezetői, amikor hírül vették, hogy van Európában egy csuda erős kis ország, gondolom napokig nagyítóval keresték a „map” - on, hol is van az a Magyarország, kik is azok a magyarok? Aztán csak megtalálták. Jót mulattak botor ugrálásunkon, s miután elmúlt a röhögő görcsük döntöttek, és jól agyonbombáztak bennünket, sok-sok hazánkfiát küldve a másvilágra.

Igen, hát a II. világháborúban mi, magyarok nagyon erősnek éreztük magunkat a németek oldalán, csicskás módon lihegve mentünk is velük orosz földre annak reményében, hogy ők majd győztesként, segítőkészségünket meghálálva visszaszerzik nekünk elvesztett országrészeinket. Lehetetlen feladattal megbízva mentünk, és elavult, hiányos fegyverzettel harcolva meg akartuk táncoltatni az orosz Nagymedvét. Ez nem sikerült. Csak humán veszteségben mintegy 50 ezer halott honfitársunkat hagytuk ott a Donnál értelmetlenül elpusztulva. Ugyanannyien sebesülten térhettek haza részben örökre megnyomorodva vagy szerencsésebb esetükben felépültek. Ezen kívül 28 ezren kerültek hadifogságba, akik közül ugyancsak sokan meghaltak. De kényszermunkára hurcolva is több tízezen pusztultak el.

Amikor már körvonalazódni látszott a többéves háború kedvezőtlen kimenetele, a végkifejtet előtt a németek mellől minden korábbi fegyvertársuk még időben kihátrált az értelmetlenségből. Mi, a végsőig maradtunk. Aztán a németek elvesztették a háborút, buktunk velük mi is.

A háború borzalmakat hordoz. A háborúban az ember elvadul, egyesei elaljasodnak, ezért aztán esetenként galád dolgokat is tesz a frontkatoná. Nagyon sok szegénytelen garázda dolgot követtek el velünk is az orosz katonák saját hazánkban. De ezen aligha van mit csodálkoznunk, hiszen már a rómaiak is megmondták, hogy: *Vae victis*, jaj a legyőzötteknek. És mi sajnos ismét azok lettünk csakúgy, mint az első világháborúban is. Mert történelmünk során sohasem tanultunk korábban elkövetett hibáinkból. Mi nem tartunk össze, mi mindig kekeckedünk, s ha másokkal ezt nem tehetjük, akkor legfeljebb akár egymással is képesek vagyunk hadakozni. Magyar sajátosság, „hozott anyagból” dolgozva, ha kell, magunkból csinálunk magunknak ellenséget, ha éppen külső nincs. Mi mindig új Mohácsot keresünk magunknak, mi mindig acsarkodunk igazi nemzeti összefogás helyett. Sajnos a II. világháborúban viszont voltak külső ellenségeink, akiket mi húztunk magunkra. Mi mindig kikezdünk valakivel, és ha az erősebb nálunk és po-font kapunk tőle, akkor siránkozunk, és átkozódva sebeinket nyalogatjuk.

Kétség sem férhet hozzá, galád dolog volt a háború folyamán mindaz, amit akár a németek akár az oroszok kis országunk népével elkövettek. Szétdúlták, kifosztották, tönkretették és tönkreették az országot. Kirabolták gyárainkat, elvitték vagy felrobbantották közlekedési eszközeinket, műemlékeinket, értékes műtárgyainkat, kifosztották élelétárainkat. Hadifogoly és munkatáborokba hurcolták ereje teljében lévő férfitlakosságunk nagy részét. A Genfi konvenció kimondja, hogy a háborús cselekmények befejezésétől számított hat hónap után szabadon kell engedni a hadifoglyokat. Volt, aki 10 év eltelté után jöhetett csak haza. Sokan több éves rabságban tartásuk után pedig sohasem, mert a sanyargatások következtében meghaltak.

Azonban már csak a tárgyalagosság kedvéért is ne akarjuk elfelejteni, hogy mi álltunk önként csatlósnak a német mellé, aki a Szovjetuniót megtámadta és elnyelni akarta. És azt se felejtsük, hogy az oroszoknak és nyugati szövetségeseinek is tényleg mi üzentünk hadat és nem fordítva. Nem más volt ez részünkről, mint, hogy az egér kezdte húzogatni a macska bajszát, de úgy is írhatnám mi kezdtük húzogatni a nagymedve-ország fejének Sztálin atyuskának jellegzetes bajuszát. Ilyesmit az ember egy darabig tűr, de aztán oda-csap.

És az sem felejthető, – noha szegény ez nemzetünkre nézve – hogyha „rosszalkodni” kell, azért mi sem vagyunk különbek a Deákné vásznánál, ahogy ezt mondani szokták. Mi sem az elsőáldozó leánykák lelkiületével mentünk az oroszok földjére rendet teremteni, nekik új világot vinni. S ha már ott voltunk, mi is hagytunk egynéhány nem éppen lélekiemelő nyomot amerre jártunk, mi is szereztünk néhány keserű percet az orosz népnek. Picit mi is felégettük itt-ott házaikat, mi is kivégeztünk védtelen polgári lakosokat. Vagyis mi is ott voltunk azért, ahol egy kicsit embert és javakat kellett pusztítani, vagy lelket tiporni.

S mivel az ilyen cselekvések valóban szegény nemzetünkre, bevallanunk kínos inkább le is tagadjuk. A korban még nem éltek közül manapság valóban sokan tagadják, meg nem történeknék mondják az általunk Oroszországban elkövetett atrocitásokat. Akik így vélekednek, azoknak viszont csak azt mondom, hogy inkább az apámnak hiszek, aki nekem igazat szokott mondani, és aki megjárta a Don menti orosz frontot és mesélt.

De itt most meg kell jegyeznem, hogy az eddig általam olvasott II. világháborús irodalmi anyag többsége, a különböző visszaemlékezések, arról győztek meg, – noha honfitársaink között is lehettek deformált lelkiületűek, akár még bűnözők is – hogy az egyénieskedő gonoszkodás nem volt általánosan jellemző hadseregünk katonáira. Az egyszerű közkatonák, ha követtek is el szörnyűségeket, azt sohasem önkényesen tették. A katoná parancsra teszi a dolgát, s a parancsot végre kell hajtani, hiszen azt megtagadni ön-

gyilkosság. A tettekért mindig a parancsot kiadókat terheli felelősség, nekik kell első-sorban a saját lelkiismeretükkel elszámolni.

A háborús irodalom több helyen is publikál olyan fotókat, amelyek Oroszországban készültek, s ezek olyan táblákat ábrázolnak amilyeneket a 2. Magyar Hadsereg állított több helyen amerre járt. S amikre azt írták rá a katonák, hogy:

„OROSZOK!
ITT JÁRT A MAGYAR HADSEREG.
KERESZTET, FÖLDET, SZABADSÁ-
GOT VISSZAADOTT NEKTEK 1942.,

Közbevetőleg kell említenem. Mielőtt bárki egyházellenességgel, netán még hazafiatlansággal is vádolna, jelzem, hogy egyik sem vagyok. Katolikus szellemben és környezetben nevelkedtem. De talán éppen ezért is van egy mindenképpen visszatetszést kiváltó emlékképem, ami ellenérzést kelt bennem. Az isteni tanítások ötödik parancsolata ugye azt mondja, hogy „NE ÖLJ”. Az orosz frontra elvonuló 2. Magyar Hadsereg józsefvárosi pályaudvaron történt bevagónírozását és a búcsúztató beszédek elhangzását követően, az egyház képviselője szenteltvíz szórással „*megáldotta*” a fegyvereket. Azokat a fegyvereket, amikről tudható volt, hogy azokkal emberéleteket fognak kioltani, vagyis hát ölni fognak. Hát akkor, hogy is van ez? Persze, hogy van erre is rögtön magyarázat. Csak talán én vagyok mélységesen földhözragadt, aki ezt nem értem.

*

Az oroszok aztán a több éves orosz fronton tartózkodásunk után végül is hazazavartak bennünket. De jöttek utánunk, visszahozták a keresztet is, – mondták: „köszönjük, nem kérjük”, – és jól a vállunkra is rakták. Sőt, viszonzásul hoztak mellé még vörös csillagot is, amire mi már nem mondhattuk, hogy nem kérjük. A fegyverek képében nekik vitt keresztért cserébe küldtek T-34 est, meg aknazáport, és elhurcolták ereje teljében lévő férfilakosságunk zömét malenkij robotra. Csere-bere. Hoztál nekem keresztet, adok érte fogolytábor meg ország megszállást új ideológiával. Ti jöttetek előbb hozzánk, most mi megyünk hozzátok viszontlátogatni. Aztán ha jól érezzük magunkat, lehet, hogy tartósan ott is maradunk. Gondolhatták, és tették is. Így aztán sajnos az oroszok kezdeti medvétáncoltatásból valóban tánc lett, csak hát azt már kényszerűen mi roptuk, és még a zenét is mi fizettük.

Sztálin megunva a froclit, tényleg odacsapott. Először csak arra gondolt, hogy a németekkel együtt hazazavar bennünket, de aztán embereivel hazakísértette katonáink megmaradtjait, nehogy megint eltévedjenek. Hazánk földjére érve még „megköszönték”, hogy útitársak lehettek, „kicsit garázdálkodtak” is, majd „pá”- t intve tovább mentek a német nőket molesztálni. Visszafelé útban pedig, aztán már kellően elfáradva „kis időre” megpihentek nálunk. Annyira jól is érezték magukat „szíves vendéglátásunkat” élvezve, hogy megszerettek bennünket és itt is maradtak negyven évig. Aztán negyven év múltán együtt sírtunk velük a búcsúzásakor, amikor úgy gondolták, hogy mégiscsak illene már hazamenni. Nehéz volt a búcsú. Ők a bánattól, mi az örömtől hullattuk könnyeinket.

Évekig minden év április 4-én „ünnepeztük” – munkaszünetes állami ünnepként – a II. világháború Magyarországon folyó harcainak utolsó napját, azaz „*hazánk felszabadulását, felszabadítását*”. A vélemények megoszlóak. Mindenki másként értékelheti kinek mit jelentett ez a „felszabadulás”. Igazságtalan lenne vitatni a különböző élményeken, érzelmeken alapuló véleményeket, hiszen mindenkinek mást jelenthetett 1945. április 4-e. És mindenki véleményét illik tiszteletben tartani még akkor is, ha az a sajátunkkal nem egyezik. Mindig nagy bajt szül az, ha bárki ember a másik embertársára kívánná oktrojálni a saját véleményét, eszményképeit, jelképredszereit. Különösképpen, ha ezt még erőszakkal is teszi.

A fenti dátum azonban nem helytálló, mert még e napot követően is folytak harcok a németek utóvéd egységeivel az ország nyugati területén. Ugyanis a német és az orosz katonák, 1945. április 13-án lépték át harcolva utolsóként a magyar határt a Pinkamindszenti Dénes majornál.

Érden ekkorra már elindultak a normális életre való törekvések kezdeti lépései, lassan elkezdődött a háborús károk helyreállítása. Csak hát nehéz idők következtek, mert a há-

ború elvitte a pénzünket is. Kezdetben a szovjet hadsereg által kibocsátott fedezetnélküli, értéktelen, rossz minőségű papírra nyomott papírpénz szolgált fizetőeszközként.

A háború után megalakult új kormány súlyos pénzhiánnyal küszködött, szembe kellett nézni az országot ért felmérhetetlen károk helyrehozásának finansziális nehézségeivel. Már az 1938-óta tartó fegyverkezésünk óriási hadikiadásai amúgy is nagyon megterhelték az állami költségvetést, ami soha vissza nem térülő befektetés volt. Háború után pedig azonnal meg kellett kezdeni az igen csak rengeteg pénzt emésztő újjáépítést, pótolni kellett közlekedési eszközeinket, biztosítani a közellátást, újra felépíteni az országot. De csakhamar meg kellett kezdeni a Szovjetunióknak okozott károk megfizetésének törlesztését is. Az ebből fakadóan kimerített gazdaságban törvényszerű volt, hogy az amúgy is kevés pénz, további elértéktelenedéshez, inflációhoz vezetett. A kormány próbálta volna fékezni ezt egyszeri tökeadó kivetésével, de sikertelenül. Aztán következett az újabb és újabb, mindig magasabb címletű bankjegyek kibocsátása. Mivel az infláció óriási rohamát a „pénzgyártás” nem tudta követni, volt idő, amikor a meglévő bankjegyet bélyegezték felül. Olyan ráragasztott bélyeggel látták el, amellyel a bankjegy, névértékének többszörösét jelentette. Az egymillió pengős címletű bankjegyeket például átnevezték „egymillió Millpengő” - re, később az egymilliárdost „Egymilliárd Billpengő”- re. (billió = millió x millió) A legnagyobb kinyomtatott címlet az „1 Milliárd Billpengő” volt, (10²¹) de ezt már nem hozták forgalomba.

Egyszerűen követhetetlen volt az emberek számára az állandó áremelkedés, hiszen már nem napszakonként inflálódott a pénz, hanem szinte óráról órára. 1946 tavaszán, például amiért reggel még megvehető volt egy kiló kenyér, annak árából délután már csak legfeljebb egy doboz gyufát lehetett venni. Példa erre az én diákkori esetem, amikor egyszer elfelejtettem délelőtt befizetni a tandíjat, és délután már a dupláját kellett volna fizetnem, de már nem volt elég a pénzem. Haza kellett írjak, küldjenek pénzt, s mire az megérkezett már ismét a többszörösét kellett volna fizetnem.

Ezt az állapotot áthidalva, a lakosság körében inkább kialakult a cserekereskedelem. Az érdekek is messze vidékekre jártak ruhákat, vagy valamilyen eszközöket cserélni élelemért. Ez így tarthatatlan volt, meg kellett teremteni az új pénzt, a forintot, ami 1946. augusztus elsejével lépett a pengő helyébe. Minisztertanácsi rendelettel határozták meg az adópengő (mert közben ilyen is volt) forintra való átszámításának arányát. Negyvenezerquadrillió pengő volt egyenlő 1 Ft-al.

Az Érdi 785. sz. Nagyboldogasszony cserkészcsapat, (tagjaként magam is) 1946. július végén, augusztus elején Szeged környékén, Zsombón táborozott. Odaszállításunk költségét még inflációs pénzzel fizettük. Közben született meg a forint, így hazaszállításunkra már nem volt új pénzbeli fedezetünk, mert a régi pénz már nem volt érvényes, új meg még nem volt. Egyik cserkésztsíztársunk, ismeretségi körét mozgósítva elintézte, hogy Kiskundorozsmán, egy kocsmában színpadán műkedvelő előadást tartsunk és majd annak bevételéből utazunk haza. Ilyen rögtönzött előadásra a cserkész mindig fel volt készülve. A „műélvezetre” szépszámu közönség is érkezett, csak hogy akkor az embereknek, különösen az alföldi embereknek nem volt még forintjuk. Így aztán végül is az előadást ingyen prezentáltuk, majd haza üzentünk a szüleinknek, hogy küldjenek forintot. Azonban az érdi embereknek sem volt még forintjuk, ezért olyan áthidaló megoldás született, hogy valaki ékszereket tett zálogba és az érte kapott forintból tudtunk hazautazni.

*

Egyébként nagyon szép papír és fémpénzeink voltak forgalomban, mint a háború előtt, majd az azutáni években is. A magyar pénztervező grafikusművészek, vésnökök, mindig híresek voltak produktumaikról. Nem egy külföldi pénzt is magyar ember tervezett. A háború után jobb híján, a háború előtti pénznyomó kliséket használták fel kis átalakításokkal az új pénzek nyomásához.

A II. világháború honi szakaszában folyt harcok, mérhetetlen károkat okoztak kishazánk népének, különösen sokat szenvedett a főváros. A bekerítésben rekedt német és magyar csapatok elkeseredett védekezése 1945. február 13-ig tartott, s a több hónapig tartó ostromállapot nagyon sok nélkülözést, testi-lelki szenvedést okozott Budapest lakosságának. Az esztelen és amúgy is kilátástalan küzdelem, nemzeti értékeink és kulturális javaink jórészenek pusztulását eredményezték, mert a harcoló felek nem voltak tekintettel ezekre. Az oroszok Budára való átjutásának megakadályozására – inkább csak késleltetésére – valamennyi dunai hidat felrobbantották a németek, és nem kímélte egyik fél sem a különösen nagy értékű műemlékeinket. Az ilyenekben bővelkedő budai vár műemléképületei is áldozatává váltak az értelmetlen pusztításoknak, de a főváros egyéb intézményeinek, polgári házainak sokasága is romhalmazzá vált. A háború után mindent újjá kellett építeni, házakat, gyárakat, utakat, vasutakat stb. és ez iszonyú sok pénzbe került. Még napjainkban is nyögjük ezt a súlyos terhet.

AZTÁN EGYSZER MÉGIS CSAK VÉGE LETT ENNEK AZ ISZONYÚ II. VILÁGHÁBORÚNAK.

DE HÁT VOLT ÉRTELME ?

A „kisemberek” oldaláról nézve semmiképpen. Vágóhídra küldött embermilliók megöletése árán gazdagodó nagykutyák (fegyver gyártók) viszont busásan profitáltak a sok áldozat véréből, az árvák, a meggyalázottak könnyeiből. A harcba küldött katonáknak csak a sebeik dagadtak, az őket odaparancsolóknak meg a zsebeik. Lám, csak egyetlen betű különbség, egy könnyen elírható szó, és mégis micsoda különbség!

De még a háború elszenvedett kínjai sem volt elég nemzetünknek, mert:

AZTÁN JÖTT A VÁLTÁS.

helyettük

→

ezt kaptuk

És nyögtük a hadisarcot, a ránk erőszakolt új ideológiát, később a terrort, a diktatúrát is. Védtelen magyar emberek végzálását, honi munkatáborokba küldését, börtönökbe zárását, de még sokak halálra ítéletét, kivégzését is. Vagyis nyögtük mindazon új szellemű intézkedéseket, amiket „felszabadításunk” hozott és eredményezett.

EGY KIS TÖRTÉNELMI KÉPTÁR

Akik háborús sorsunkat alakították...

... és akik eldöntötték

Sir W.L. Churchill

J. V. Sztálin

F. D. Roosevelt

HÁBORÚS HŐSEINK MEGBECSÜLÉSE

Majd' elfelejtettem. Mert hiszen rég volt, igaz volt, de Érden még mindig nincs lezárva a II. világháború. Nem lőnek már ugyan, de van még elszámolnivaló.

Való igaz, hogy honi területeinken több mint hatvan éve befejeződtek a harcok. Már a harmadik generáció nő fel azóta, hogy 'batta felől kilőtték Érd-Ófalura az első aknát. Érden azonban azóta sem lett vége a második világháborúnak. Mert:

Egy háborúnak csak akkor van vége, ha az abban meghalt utolsó katonát is eltemettük, vagy emléket állítottunk neki. (többek megfogalmazása)

Ezt azóta sem tettük meg. Egykori községünk, mely közben várossá fejlődött, ezzel még tartozik. Az adósságot, pedig ha későn is, de illik rendezni. Katonahőseink közül sokat eltemettek, sokakat csak elkapartak, soknak viszont még ez sem adatott meg végtisztességgül, mert valamilyen körülmény folytán egyszerűen eltűntek. Bizonyára valahol őket is befogadta az idegen föld, de ismeretlen helyen akár hazai rögök is takarhatják. Minden, a háborúban családja köréből kiszakított és életét vesztett katonát, a közvetlen családjukon kívül településének közössége is el kell, hogy sirassa. Hiszen érte adta a legdrágábbat, az életét. És minden, a hazájáért életét áldozó katonát megillet(ne) szűkebb pátriájának tisztelete és kegyeleti megkövetése azzal, hogy neki emléket állít, nevét kőbe vésve megőrzi. Érd városa ezzel még tartozik, ebbéli adósságát még nem róttá le, ezt a kegyeleti lépést még nem tette meg. Ezért aztán Érden képtelen szólni ugyan, de még mindig nincs lezárva a II. világháború. Pedig 1945 májusa óta, valóban már nem is egy generáció nőtt fel.

Van ugyan már Érden a „II. világháború áldozatai” - nak emlékfal állítva, van az elhurcoltaknak is emlékműve, van már a központi temetőben egy hősökre emlékeztető kopjafa, van életfa is. '56-os emlékmű is van, csak a II. világháborúban katonaként életüket vesztetteknek, – a hősi halottaknak – nincs még méltó emlékezőhelye. Ezzel még tartozik a város. Nemkülönb, nevük megörökítését érdemelnék a háború helyi hadieseményeiben életüket vesztett polgári lakosok, de a civilként erőszakosan elhurcolt és fogolytáborokban meghalt áldozatok is.

A katonahősök tiszteletére, egy méltó emlékmű állításának mielőbbi reményében kezdeményeztem, hogy a városvezetés ezt az adósságát pótolja, nevüket kőbe vésesse. Ehhez felkutattam részben a Hadtörténeti Intézet levéltári anyagából és más levéltárak halotti anyakönyveiből, továbbá hozzátartozói közlésekből a II. világháborúban meghalt érdi hősi halott katonák neveit. De kigyűjtöttem az elhurcoltak és polgári áldozatok neveit is, amiket most ezen írásomhoz mellékelek. Bízva abban, hogy talán egyszer mégis csak megvalósul egy emlékhely, ahová tiszteletükre lerakhatók lesznek az emlékezés kegyeleti virágai.

vitéz, lovag ERDŐS LÁSZLÓ nyugállományú ezredes mondta:

„Egy település erkölcsiségének tükre, a hősi emlékmű”

Még nincs igazi II. világháborús hősi emlékmű, ezért hát Érd erkölcsiségének tükre bizony kissé még torzít, csiszolni kellene még rajta.

*

Nem kifejezetten csak érdi jelenség, de általában mi, magyarok sajnos nem tiszteljük kellőképpen a katona halottak sírhelyeit. Mieinkét sem és a másokét sem. A magyar szépen tudja a katonát temetni, méltatni, de utána emléket hagyni neki már kevésbé. Emléket gyalázni viszont annál inkább. Lásd feldúlt katonasírok, üzleti okokból áttemetésekkel járó kihantolások, felszámolt és építési teleknek eladott hősi temetők.

Más nemzetek nálunk sokkal jobban ápolják elhunyt honfitársaik, katonáik, temetkezési helyeit. Mi felszámoljuk katonatemetőinket, ha jó üzletnek bizonyul azt mondjuk egy bevásárlóközpont építkezési helyéül eladni. S az sem baj, ha ezzel megtagadjuk saját nemzetünk katona halottainak emlékét.

Ilyet egyetlen más nemzet nem tesz. A hazánk területén elesett idegen katonák temetkezési helyeit, úgy ahogy még gondoljuk, mert ezt az 1949-ben Magyarország által is aláírt nemzetközi egyezmény kötelezővé teszi. Ám a mieink ápolásáról sokszor, sok helyen elfelejtünk gondoskodni.

MÁS NEMZETEK KATONÁINAK SÍRJAI

Hazánk földjén eltemetett idegen katonák sírjait, a történelmi tényeket sem ismerve, pusztán csak buta tudatlanságból vagy egyszerűen bosszúból, hajlamosak vagyunk tönkretenni, meggyalázni. Miközben elvárnánk, hogy az idegen földben nyugvó mieink sírját senki ne bántsa, mert erre viszont már fenemód kényesek vagyunk. Az idegen katonák nyughelyét meggyalázóknak el kellene gondolkodni tetteik súlyosságán már csak azért is, mert ez visszaüthet. Következménye az lehet, hogy a máshol nyugvó honfitársaink nyughelyét is a viszonyosság jegyében ugyanúgy feldúlhatják, meggyalázhatják. Aki bármilyen sírt gyaláz, bizonyára nem gondol arra, hogy egyszer még ő is hasonló sorsra juthat, s az övét is meggyalázhatják.

Ezért én azt mondom: ne bántsuk, tartsuk tiszteletben hazánk földjén meghalt bármely nemzethez tartozó idegen katona sírját, mert csak így várhatjuk el másoktól is az ő földjünkben nyugvó mieink sírjainak megóvását, tiszteletben tartását. És ez bizony nagyon fontos lenne. Persze ideológiát lehet gyártani pro és contra az idegen sírokkal kapcsolatban, de ez nem vezet semmire. Illetve dehogyisnem: mindenképpen csak rosszra. A halott katona, már nem ellenség.

Viszont tény, hogy mindenekelőtt saját katonáink hazai nyughelyének tiszteletben tartásával, kegyelettel való megőrzésével és védetté tételével kellene elsődlegesen foglalkoznunk.

Nagyra becsülendő az amerikaiak gondoskodása meghalt honfitársaik földi maradványait illetően. Ők még hosszú évtizedek múltán is keresik katona halottaikat, bárholnán haza is szállítják, és méltóképpen újratemetik. Minden elesett katonának a neve is felkerül egy nagy központi emlékfalra. Annyira szeretjük mindenben utánozni őket, talán ezt is átvehetnénk tőlük.

A Pest Megyei Levéltárban kutatva, találtam olyan érdi iratokat, amik azt tanúsítják, hogy a háború után „kezüket-lábukat törve” igyekeztek a helyi előljárók eleget tenni felsőbb hatóságok leiratainak. Egy, az adonyi főjegyző érdi jegyzőnek írt levelében elrendeli, hogy azonnal hozzák rendbe az ófalui katolikus temetőben eltemetett amerikai katonák sírhelyeit, és állítsanak nekik keresztet. Ez meg is történik. Az *Érd Község Nemzeti Bizottsága*, megrendel Kervárics asztalosnál két keresztet, amire az lesz felírva: „ANGOL-

SZÁSZ PILÓTÁK”. Erre azért volt sürgősen szükség, mert rövidesen várható volt egy amerikai szemlebizottság érkezése, amely megtekinteni szándékozta az országban szerte eltemetett katonáik sírhelyét és azok lajstromba vételét. Az egykori érdi községi iratanyagokban sok olyan van, amely az oroszok exhumálásáról, új sírhelyük létesítéséről és nekik emlékműállításáról szól, illetve rendelkezik. Azonban szomorúan kellett tapasztalnom, hogy sehol egyetlen iratot, de szinte még csak egyetlen betűt sem találtam elesett magyar katonákról, vagy a fellelhető sírjaik gondozásáról. Szégyen! De hát mi, magyarok már csak ilyenek vagyunk. Mi, mindig körüllihegjük szolgamód az idegent, akár még önmagunk megtaposása árán is.

Írásomban valahol már utaltam rá, sok helyen temettek el orosz katonákat Érden, akiket aztán később az újfalui temetőben létesített orosz sírkertben újratemettek. Volt az Újfaluban is ideiglenes temető a volt REGE - ház mögötti háromszögben, ahol most az elhurcoltak emlékműve áll. A községháza (ma a Földrajzi Múzeum) is orosz hadikórházként funkcionált és az ott elhunytakat temették ide. Temettek többet Ófaluban és Parkvárosban, Tuszkulánumban, Ligeten is, de arra már nem emlékszem pontosan, hogy azok a sírok hol voltak. Újtelepen pedig, az itteni házunk közvetlen közelében is létesült egy ilyen ideiglenes temető, a 7. sz. főút mellett.

A községben fellelhető orosz sírok exhumálására 1945 nyarán került sor. Ennek szervezésére, valamint a temetőben az orosz katonáknak állítandó emlékmű állítására Höffner Jakab kapott megbízást. Amikor a munkát befejezte, elszámolást készített és benyújtotta azt a községi előjárásának. Ebben leírja, hogy 240 munkaórát töltött a munkálatokkal, és fizetségül munkaóránként 5 kg búzát kér, és egyben jelenti, hogy a megbízást 1945. szeptember 3-ával visszaadja. 1945-ben csak értéktelen inflációs pénzünk volt, az emberek így aztán munkájukért inkább terményekben igyekeztek kérni fizetségüket.

Befejezésül

A II. világháborúra visszaemlékezve, számomra úgy tűnik mintha az csak tegnap lett volna. Pedig már évtizedek múltak el az óta, hogy Százhalombatta felől 1944. dec. 6-án az oroszok kilőtték Érd-Ófalura az első aknát. És annak is, hogy ez a szörnyű háború 1945 tavaszán befejeződött. A benne résztvevő katonák közül is elvétve élhet már csak néhány szerencsésebb. Szerencsésebb azért, mert túlélhette a borzalmakat, és szerencsésebb azért is, hogy viszonylag hosszú életkort érhetett meg.

Felejteti az átélteket? Talán lehet, bizonyos esetekben szükséges is, nekem azonban ez máig sem sikerült. Pedig csak gyerekként éltem át a háborút. Azt a háborút, amit viszont sokan mások fizikailag is fájdalmas borzalmakként tapasztalhattak meg. Mégis, még napjainkban is újra meg újra felsejlenek bennem az akkor történtek, amik ugyan leginkább csak lakóhelyem lokális emlékeiként jönnek elő, de ehhez hozzáadódtak a háborús irodalom megannyi tápanyagából olvasott másutt esett dolgok. De a sok testi-lelki sérülést szenvedettek kínjainak dokumentumfilmekben látott keservei is nyomasztanak. Egy háborúban vegyesen jelen van minden, amit ember csak borzalomként elkövehet, vagy megélhet. Nekem is sok minden kijutott belőle, valóban nehéz hát az emlékektől szabadulnom. Azt mondják, hogy az emlék, az emlékezés felemel, de ha nem teszünk ellene, akkor meg nem enged el. Tapasztalom, mert engem valóban fogva tart, tényleg nem enged el. Nekem úgy látszik ezt jelölte ki sorsomul a Mindenható.

Írásom befejezésekor itt most még egyszer utalnék arra, ami nemcsak az én személyes emlékeimben maradt meg, hanem publikációk ma már egyre több helyen tesznek említést arról, hogy valóban 1944-1945-ben Magyarországon tulajdonképpen két orosz sereg hulláma zúdult keresztül. Egymás mögött, de akár még egymással párhuzamosan vagy sokszor még összekeveredve is. A harcoló alakulat, a zöm, a különböző hadseregtestekhez tartozó reguláris sereg, és a csapattestüktől elszakadtakból verbuválódott szinte önálló csapatokat, egész kis hadseregeket alkotó rabló „árnyék hadsereg”. Ezt akkor a történészek idején még nem tudhattuk, később meg nem szabadott tudnunk róla, utalnunk rá pedig, nem volt veszélytelen. Erről hallgatott a „*Dicsőséges Szovjet Hadsereg*” - et méltató irodalom. Hogyan is lehetett volna negatív ábrázolásban képet mutatni Sztálin elvtárs hős fiairól? Hiszen negyven éven keresztül közülük mindenki hős volt. Hősi halott volt az is, aki valóban hősként harc közben vesztette életét, de az is, akit a parasztember vasvillával húzott le a feleségéről vagy leányáról és ásott el a trágyadombjában. Érdem ugyan nem hallottam ilyenről, de több helyen olvastam, hogy másutt bizony ilyen is megesett.

Ebben a múltat idéző összeállításomban a leírt események többségét, saját személyes emlékeim alapján vettem papírra. Néhány epizód leírása elmondásokból is származik, vagy mások által leírtak kiegészítése, de merítettem hadtörténeti irodalmi forrásokból is. Lehettek tévedéseim, ezeket igyekszem még folyamatosan korrigálni, pontosítani. Az eseményleírások nem a történelem írta tények hiteles rögzítése, jobbra csak a magam megélte emlékképek csokorba gyűjtése. Amelyek elsősorban, csak a történetek felidézésekként a magam szórakoztatására íródtak. De azért egy kicsit mások emlékeztetésére is.

Azt mondják, aki három mondatban mondja el azt, amit kettővel is el lehetett volna, az egyéb galádságokra is képes. Lehet, hogy galádságot követtem el, amikor valóban hosszadalmasan írtam le elmesélni valómat. De az a helyzet, hogy:

„van, aki hosszan fejezi ki magát, hátha közben eszébe jut valami”.

(idézet: Feleki László írótól)

És még valamit! Lehet, hogy valaki úgy ítélte meg írásom egyes részeit olvasva, hogy azok nem egyeznek nemzeti érzületével, mert nem eléggé „hazafias” hangvételűek. Nos, ez csak tárgyilagosságból adódik. Tőle elnézést kérek, ha nem tudtam igényének megfelelni, de neki szól hitvallásom alábbi üzenete.

Manapság divat honfitársaink körében egymást címkézni, egymást nemzetietlennek, hazafiatlannak, idegenszívűnek, magyartalannak stb. titulálni. Mielőtt bárki ezek közül egyet is rám akasztana, sietve jelentem ki, hogy egyik sem vagyok. Egyszerűen csak magyar vagyok. Hazáját szerető és féltő egyszerű magyar és nem magyarkodó. A kettő nem ugyanaz. Olyan magyar vagyok, akinek összeszorul a szíve és torka a Himnusz, a Szózat hallatán, néha még könny is szökik a szemembe. De nem tekerem körbe magam még képletesen sem a nemzeti lobogóval, mert az másra való. Tenyérnyi kokárdát sem tűzök magamra nagyobb magyarnak látszani, mert belülről vagyok magyar és nem óhajtanék bárkinél is magyarabb lenni. Nem szeretnék napjaink kétes értékű „sztárjainak” kulturális magasságába emelkedni, de nem szívesen süllyednék le önmagukat nagyra tartó politikusaink egymást becsmérő szintjére sem. Nemzeti érzületem kifejtésére pedig Alföldi Géza egy versrészletét kérem kölcsön:

*„Magyarnak lenni: nem a szó,
Az ősök, az élet ...
Magyarrá csak a szív tesz,
És a lélek.”*

A II. világháborúban 70 nemzet fiai vettek részt. 57 millió civil és katona halottja volt ennek a szörnyűséges világégésnek, amelynek az Érdén történtek csak egy zsiluttpengényi szeletkéje, de nekünk ez is nehezen megélhető időszakunk volt. A félelmeken, a nélkülözéseken túl, el kellett még szenvednünk szeretteink elvesztésének fájdalmát is. Hiszen alig volt család egykori községünkben, akiknek ne maradt volna oda hozzátartozója a háborúban, ne vesztette volna el civilként valamelyik közelijét, és ne érintették volna meg a háború egyéb borzalmait. Érd lakosságából, mintegy 700 polgártársunk halálát követelte a gyilkos II. világháború.

Az egészséges lelketű, ép elméjű ember, – éljen bárhol is a világon – csupán három rövid szóval jelölheti ki békés boldogulását, mely így hangzik:

SOHA TÖBBÉ HÁBORÚT!

Érd, 1996. szeptember hó
(kiegészítve: 2006 - 2014 május)

Pokorny Ferenc

FORRÁSOK, JEGYZETEK, KIEGÉSZÍTÉSEK

A visszaemlékezés szintű eseményleírások, többségükben saját megélt élményeim papírra vetése. A számszerűsített adatokkal is kiegészített általános hadiesemények leírásához, hadtörténeti publikációkból is szemelgettem.

- (1) A XVIII. Században Jean - Jacques Rousseau megfogalmazta a háború kialakulásáról szóló alábbi elvet:

„A háború semmiképpen nem ember kapcsolata emberrel, hanem államok közötti kapcsolat, amelyben az egyének csak véletlenszerűen ellenségek; nem mint emberek, nem is mint polgárok, hanem mint katonák.(...) Mivel a háború célja az ellenséges állam lerombolása, jogszerű megölni annak védelmezőit mindaddig, amíg fegyver van a kezükben; de amint leteszik a fegyvert és megadják magukat, újra pusztán emberekké válnak, és jogszerűtlen elvenni az életüket.”

Tehát a fenti terminológia szerint jogszerű katonák esetében az egymás megölése. De vajon jogszerű e maga a háború, amiben ez történik? Mégis csak joga van az egyik embernek a másikat megölni, csak azért mert valaki elindított egy háborút? Bizonyára azt mondják sokan, hogy igen, joga van. Sokféle oka is lehet ennek. Főleg ha országot, hazát kell megvédeni. De vajon jogos-e önös presztízs célból esztelen háborúba kergetni, és egymásnak uszítani embermilliókat? Aztán majd legfeljebb a kezdeményezőt a háború után háborús bűnösneként felakasztják, vagy éppen megdicsőítve felmagasztalják. De segít-e ez, a bajokon? Letörli-e, az árván maradtak könnyeit? Segít-e ez, a szétdúlt családok kínjain? Kínóhat-e a hadirokkant keze, lába? A megnyomorodottat ki kárpótolja? Ki felel annak életminőség romlásáért, aki élete végéig cipelni kényszerül erőszak útján esett testi hiányossága hátrányait? Megannyi kérdés, és nincs rá elfogadható felelet. Humanitárius jogok és kötelességek vannak a világban, de kevesen vannak (nemzetek) akik ezt maradéktalanul be is tartják. E miatt van a földön annyi emberi szenvedés, annyi nyomorúság, annyi szomorúság. Szörnyű, hogy embermilliók pusztulhatnak el sokszor egyetlen ember akarnoksága miatt. Ez csupán az én véleményem, (PF) de nem biztos, hogy másokéval egyezik. Mint ahogy az sem, hogy véleményemmel egyedül lennék.

- (2) A lgv. tüzérek vonatkozásában: G. Sz. Csebotarev: „A béke katonái”
(Kossuth Kiadó 1975)

(lásd azonban a 124. oldalon: „Megjegyzésem egyes visszaemlékezések hitelességéről” c. írásom második pontját)

- (3) A II. világháborúban a legtöbb nő, a Szovjet Légierő 122. ezredében szolgált. Ez az ezred, magában foglalta az 586, 587, 588 vadászpilóta ezredeket. 1941-ben alakult meg az ezred, parancsnoka Tamara Alexandrovna Kazarinova őrnagy. A háború során 30 női pilóta kapta meg „Szovjetunió Hőse Aranycsillagja” érdemrendet. Huszonketten repültek az 588/46 Éjszakai Bombázó Gárdaezredben PO-2 gépekkel. (Földi Pál: II. világháború légi hadműveletei 113. old.) Fő bázis repülőtérük valahol a Balaton környékén volt, de harc-tevékenységük Érdeket is érintette. A PO-2 - s gépek lassú, elavult kétfedelű gépek voltak, jelleg-

zetes erős kerregő motorhanggal. Emiatt nevezte el a köznyelv ezeket „varró-gépnek” és talán a női pilótákra utalva „Mari néninek” is, de a levegő igáslovainak is mondták őket. Sokat lelőttek belőlük, hiszen viszonylag alacsonyan repültek és érkezésüket már messziről elárulta a hangjuk. Pilótanők közül is sokan veszítették életüket, Érden is vannak eltemetve Po-2 es pilótanők.

Azt nem feltételezem, hogy „marinéniek” közvetlenül a Balaton mellől jöttek volna Érdet bombázni. Elképzelhető, hogy valahol közelebb is volt repülőterük amikor már a Budai harcok folytak. Lehet, hogy itt egy kissé elnavigálták magu mert, a leírt esemény az idő tájt volt, amikor a harcok községümkön kívül már valahol Martonvásáron túl, Baracska környékén folytak.

- (4) A repülőtámadással kapcsolatos visszaemlékezésem kiegészítéseképpen hadtörténeti kutatásokat közzétevő irodalmi anyagokat böngészve akadtam Pataky – Rozsos – Sárhida: *”Légiháború Magyarország felett”* (Zrínyi kiadó 1992) c. munkájára, amelyben először nem találtam közvetlen utalást az esetre, noha a mű igen részletes adatokat és eseményleírásokat tartalmaz. Én először ugyanis csupán csak az érdi üzemanyag-szerelvény elleni támadásról szerettem volna valami közelebbit megtudni. Később a fejezetek újra olvasásakor azonban mégis találtam az esettel összefüggésbe hozható, más vonatkozású leírást. Rábukkantam ugyanis a kiadvány II. kötetének 270. oldalán: „Az 52. FG. 1944július 2-i tevékenysége” c. fejezetében 3 db déli irányban földközelségre ereszkedett „Musztáng”-ra, ami nagy valószínűséggel azonos volt az általam látottakkal. Mivel valóban, az egyik gép vékony füst (olaj, vagy egyéb) csíkot húzott maga után, ahogy az említett irodalmi forrásban is le van írva, és ahogyan magam is láttam.

A következőkben, egy szöveghű részletet idézek a fent jelzett mű eseményleírásából:

„1944. július 2-án, az 52. FG. (Flyghter Group) vadász kötelék feladata, a csepeli olajfinomítót, és a környező vasútállomásokat bombázó 304. wing Liberátorainak oltalmazása volt. 51 db Musztáng indult bevetésre Houston őrnagy vezetésével olaszországi támaszpontjáról, és csatlakozott a bombázókhoz. A Musztángok Cegléd, és Gyömrő közötti légtérben leváltak a bombázókról, s a Csepel-sziget déli részén át, igyekeztek Érd – Tárnok légterébe, hogy bevárják a célpont fölül kirepülő bombázókat, és újra oltalmuk alá vegyék.

Közben egy másik bombázóköteléket vadásztámadás ért, és segítséget kértek. Többen a Musztángok közül visszafordultak, abban a hitben, hogy a gondjaikra bízott egyik kötelék került veszélybe. A segítséget az 55-ös wingből kérték, közben más kísérővadászok távozásra kényszeríthették a támadókat. Így az 52. wing segítségre siető Musztángjai visszafordultak, és igyekeztek a védelem nélkül hagyott 304. winghez, de elkéstek. A célpont fölül kirepülő bombázók utolsó kötelékét - a 456. Bomber Groupot – meglepetésszerű, merész vadásztámadás érte. Az első támadásnál, Budapest és Velencei tó között hat Liberátort kilőttek a kötelékből. Kegyetlen és elkeseredett légi harc alakult ki a fővárostól nyugatra és délnyugatra., a Velencei tó és a Duna közötti légtérben.”

Az események során a német és magyar vadászok közül 7db Messersmitt-109, és 4db Fokke Wulf-190 semmisült meg, 1db pedig megrongálódott. Az amerikaiak oldalán 1db vadászgép veszteség volt. Mi, érdiek magából a légi csatából keveset észleltünk, mert Érdtől ez távolabb zajlott.

Tulajdonképpen itt kapcsolódik a továbbiak esetleírása az én visszaemlékezéséhez, s most itt folytatom a vele összefüggő fenti idézetet.

„Bryan hadnagy – miután a második Me-109-est lelőtte, – nem vette észre, a mögéje beült vadászgépet. Gépébe 30 milliméteres lövedék csapódott. Megsérült a rádiója, az oxigén készüléke, és a gép hűtővízfolyadékának vezetéke. Élesen kifordult támadója elől, földközébe ereszkedett, és déli irányba fordult „sánta” Musztángjával. Ekkor vette észre, hogy jobbról és balról egy-egy bajtársa kíséri. Kilőtték mögüle üldözőjét, látták, hogy az ő gépe megsérült, ezért oltalmukba vették. A hűtőfolyadék vékony sugárban úszott a vadászgép után az Adriai tengerig, ott a motor leállt. A hadnagy ejtőernyővel menekült, a Viszigiték közelében tengerbecsapódó gépéből. Két kísérője riasztotta a tengeri kutató-mentő szolgálat hajóját, majd az egyik Musztáng a gumicsónak felett körözött, míg a másik rárepülésekkel mutatta az irányt a mentő hajónak. Hamarosan két Spitfair jelent meg, és vette át a mentés irányítását, a már üzemanyag hiánnyal küszködő Musztángoktól. Bryan hadnagy sértetlenül tért vissza alakulatához”

Ez az epizód, a bajtársiasságnak különösen megható szép története. Ezért tisztelettel adózva, feltétlen meg kell említenem a két bajtárs nevét. *Wattson* őrnagy, aki észlelte beosztottja bajba jutását, átadta a század vezetését és kísérőjével *Lowler* hadnaggyal a sérült gép mögött repülve segítették haza bajtársukat. Ezt láthattam én is.

A légiriadót ugyan még nem fűjták le, de közvetlen felettünk harctevékenység, sem átrepülés nem volt, a gépek a viszonylagos csendből hirtelen, szinte a semmiből kerültek elő. Éppen ezért mertem én is kint tartózkodni az utcán, amikor a tartálykocsik elleni repülőtámadás bekövetkezett. Onnan néztem végig az esetet. A gépek valóban olyan alacsonyan repültek, hogy pilótáit is láthattam. Most 60 év távlatából visszatekintve eszmélek csak rá, milyen veszélyes helyzetben voltam, hiszen a gépekről mindenfelé lőttek.

- (5) Saját visszaemlékezésem, és kiegészítésként az ófalui Farkas Nándor, az egykori sebesült elmondása. Továbbá v. Döry Lajos: *”Fegyver nélkül a frontra”* c. naplójegyzete alapján.

2009-ben az érdi illetőségű, és Érden meghalt katonák után kutatva – 65 év múltával – megtaláltam a két lelőtt járőr adatait az érdi halotti anyakönyvben. Sajnos itt azonban az illetőségükre (lakhely) utaló bejegyzés nem volt. Haláluk helyeként Érd, Római út 1. lett bejegyezve, és itt az Ófalui felső temető kriptá sorának végében lettek eltemetve. Később Györgyfalvairól megtudtam, hogy Szombathelyi volt, és apja után vitézi címet kapott.

- (6) Itt kell megjegyeznem, hogy míg Ungvári komoly összezapás színhelyéül írja le az Ercsinél történő kierőszakolt folyamatkelet, egy másik helyen olvasva Némedi László pedig szinte bagatellizálva úgy írja le, hogy: *„Az átkelő csapatok nagy része, vagy háborítatlanul, vagy csak minimális veszteséggel hajtották végre az átkelést.”* A nem hadtörténészként, csupán csak az emlékeit leíró, – és azokat történészek által közzétett adatokkal is kiegészíteni akaró – vajon kinek higgyen? Én inkább Ungvárinak. A Szovjet vezetés nem osztogatta csak úgy a *„Szovjetunió Hőse”* c. kitüntetést. Tény, hogy a háború magyarországi harcaiban

kiosztott Sz. H. érdemérem 42,7 % - át Ercsinél végrehajtott folyamatkelésért kaphatták meg az orosz katonák. De el kell gondolkodni ennek vélelmezett mértékén is. Mivel egyesek véleménye, hogy Malinovszkij talán ezzel kívánta nyugtatgatni lelkiismeretét az általa feleslegesen feláldozott, erőszakosan és értelmetlenül halálba kergetett katonáiért.

- (7) Sz. A. Andrjusenko: „*A Duna hullámain*”

Ároakai Lajos: „Emlékező tájak” (Zrínyi kiadó 1970)

- (8) Ungváry Krisztián: „*Budapest ostroma*” (Corvina 1998)

- (9) Veres D. Csaba: „A Dunántúl hadikronikája 1944 –1945”
(Zrínyi kiadó)

- (10) Kovács Imre: „*Magyarország megszállása*”

- (11) Ehhez a fejezethez kiegészítésül megjegyzem, hogy valóban, az orosz katonák legtöbbször ismételt szava a „*davaj*” volt. Ezt általában kettőzve: „*davaj davaj*” halottuk tőlük.

Ez a majdnem mindenre alkalmazott szókettőzés, munkára, vagy egyéb gyors cselekvésre ösztönző (utasító) nyomósítás, sürgetés volt. Ezt mondták, ha valamit elvenni akartak, ha munkára toboroztak a lakosság köréből, ha foglyokat kísérve gyorsítani akarták a menetet, s akkor is, amikor valamit elrendelni, vagy tiltani akartak, vagy valami miatt csak bosszankodtak.

Az édes-keserv népi humor azért még a szomorúan élt akkori mindennapokból is kitermelte a vicceket, rigmusokat. Sokáig közkeletű volt az a mondás, hogy: *davaj davaj, jobb volt tavaly, mert több volt a vaj, és nem volt davaj.*

- (12) A 6. sz. főközlekedési útról jelenleg Százhalombatta vasútállomás felé leágazó útszakasz, a II. világháború időszakában még a 6. út eredeti útvo-nalszakasza volt Érdről Ercsi felé menet. A leágazásnál lévő és a Benta patakot keresztező közúti hidat a visszavonuló németek felrobbantották, mellette rönkfából készült ideiglenes híd készült, mely a háborút követően is még sokáig meg volt. Igencsak fejszéválva olvastam Tímár Edit Múzeum-pedagógusnak, az *ÉRDI KRÓNIKA* (Érd 2000) c. kiadványban (318. oldal) megjelent írását, ahol leírja, hogy:

„*a visszavonuló német csapatok felrobbantották a vasútállomást, s így a Zámori - patakon csak farönkökből álló híd biztosította az átkelést*”.

Ezzel kapcsolatban megjegyzem, hogy kutatási forrásaiból ez csak egy valamilyen szöveggörnyezetből kiragadott részlet lehet, amelynek van ugyan némi hasonlatossága az Érd közeli közúti kishidakhoz. A forrás korábbi leírója a Benta patakot keresztező két híd valamelyikével téveszthette össze a Zámori patakhi-dat. Érden ugyanis a BENTA-patak folyik keresztül, aminek tulajdonképpen mellékveze a „Zámori patak”, de az már Érd határán kívül eső területen van,

tárnoki területen fut a Benta és nem híd, csak egy átereszt (hidacska) keresztelte, amit ideiglenesen nagyon gyorsan helyre is állítottak. Tárnoknál a 7 főúton, és Százhalombatta előtt a 6.sz. főúton valóban felrobbantották a németek a Benta patakon átívelő hidakat, amiket aztán valóban farönkökből álló provizóriumokkal váltottak ki.

Azon kívül, Érden a németek semmilyen vasútállomást nem robbantottak fel, ami befolyásolhatott volna bármilyen csapatmozgást, mivelhogy Érd viszonylatában nem volt vasútállomás és közúti híd közötti összefüggés. A szerzőként hivatkozott forrás sem tesz említést Érd vasútállomásai valamelyikének felrobbantásáról. Ha bárhol ilyet leírtak, az csak tévedésen alapulhat. A vasútállomás (Nagyállomás) ugyanis csak kisebb mértékben károsodott, északkeleti sarkának földszinti része kapott találatot.

A főjegyző által jelentett 801 lakóház sérülés esetében először azt hittem, hogy ez a szám elírás, és véletlenül keveredett bele a 0, és csak 81 házról van szó. (ugyanis más forrásból én 83-ról emlékeztem) De ugyanebben a jelentésben az áll, hogy a 801-ből ez idáig csak 701 lett rendbe hozva, tehát a szám tudatos lehet. A települések igyekeztek minél nagyobb károkat jelenteni, hogy a helyreállításokra nagyobb állami támogatást kapjanak. Ezért aztán még a nem háborús eseményből keletkezett károkat is bevették, a legnagyobbtól, a legkisebb ablaktörésig.

- (13) Érd község lakosságának akkori létszáma 14.578 volt. A hatezres létszám túlzot, az elhurcoltak valós száma 3500 - 4000 lehetett. De ebben benne vannak a környező településekről elhurcolásra idetoborzottak is. Az érdiak létszáma mintegy 2000 – 2500 lehetett, ennek kb. 10 %-a fogolytáborokban, tífuszban, elerőtlenedésben meghalt.
- (14) Bognár Zsolt: „*Malenkij robot*”(A polgári lakosság tömeges fogságba hurcolásának okai és módszerei Magyarországon 1944/45 ben.)
- (15) Kétséget kizártn elmondható, hogy hadi körülmények között a német katonák is fosztogattak. Ám a német katonák fosztogatásairól készült felterjesztést olvasva, kétségeim támadtak a felől, hogy a benne leírtak valóságosak lehettek-e? Ugyanis minden hadikárosult bízott abban, hogy kárát valamiképpen az állam megtéríti, de vajon a bejelentés időszakában (akkor már orosz megszállás volt) ki mert volna az orosz katonákról hivatalos fórumon bármi terhelőt mondani. Ezért talán inkább arra hivatkozott a károsult, hogy a németek fosztották ki.

Emlékezésem kiegészítéséhez felhasznált irodalmi források még:

Ároksai Lajos:	„Emlékező tájak”	(Zrínyi kiadó 1970)
Kovács Imre:	„Magyarország megszállása”	(Katalizátor 1990)
Szebeni Ilona:	„Haza fogunk menni”	(Piremon 1993)
Veres D. Csaba:	„A Dunántúl hadikronikája 1944 –1945”	(Zrínyi kiadó)
Ungváry Krisztián:	„Budapest ostroma”	(Corvina 1998)
Palotás József:	„Fekete alapon fehér kereszt”	visszaemlékezés.

További szemelgetéseim:

- Pestmegyei Levéltár: Budakörnyéki járás főjegyzője általános iratai. XXI. 29-a 61.
- Egyházi és Polgári halotti anyakönyvek a Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár anyagából.
- Pest Megyei Levéltár, Érdre vonatkozó anyagaiból. Halotti anyakönyvek.

Fotók: forrásmegjelölés nélkül közölt képek, szabad publikálású internet letöltések, és folyóiratok képeinek másolása.

Kiegészítés a 20. oldalhoz

Foto: Pokorny F.

Ilyen géppel szálltak fel gyakorlórepülésre Károlyi Gyula és Tasnády László

(ez az igen szépen sikerült kidolgozású modell – amelynek készítőjét nem ismerem – az
Érdi Helytörténeti Múzeumban látható

Megjegyzésem egyes visszaemlékezések hitelességéről

Ha az ember visszaemlékezéseit írja, – különösen a történesek több évtized utáni távlatból – óhatatlanul is abba a hibába eshet, hogy azok esetleg objektivitásukat veszítik. Felvetődhet hát a kérdés, melyik hitelesebb? Az-e, amikor személyes kapcsolat nélkül a történész-kutatók könyvtárakban böngészve, levéltárakban kutakodva írják le az eseményeket, vagy pedig az átélők, túlélők visszaemlékezései valósabbak? Én az utóbbira voksolnék, noha közel sem vagyok meggyőződve véleményem igazáról. Hiszen a visszaemlékezők is tévedhetnek, ferdíthetnek.

Nem hagyható figyelmen kívül azonban az a tény sem, hogy a kutató történészek is sok esetben, már eleve meghamisított iratanyagokra, dokumentumokra támaszkodhattak.

És itt most két példát is említek.

■ A II. világháború érdi eseményeit is kutató egyik helytörténész, irattári anyagokra hagyatkozva leírja, hogy az 1944-1945 ős frontesemények során, Érden 83 épület dőlt össze, 200 pedig romossá vált.

15 alkalommal voltak ugyan légi események, de csak a találatot kapott és emiatt menekülő bombázók vaktában ledobott bombái hullottak szántóföldekre, így azok házakat nem romboltak. S a belterületi, szárazföldi csatározások során sem pusztult el ennyi épület. Tény, hogy valóban sok megrongálódott, sőt romossá vált, amit később újjáépítettek.

Saját kutatásom során kezembe akadt egy 1948-ban keltezett dokumentum, amelyben az akkori előjáró, *Gombos* nevű főjegyző jelenti felettes hatóságának, hogy a községben 801 ház sérült meg, és ebből idáig még csak 81 háborús kárt szenvedett van kijavítva, és a továbbiak helyreállítására további 1.066.000 Ft szükséges.

1945-ben az események konszolidációja után, az akkori községvezetés be kellett jelenteni a háborús károkat. Annak reményében, hogy az állam megtéríti a károsodott javakat, mindenki igyekezett bejelenteni a legjelentékenyebbeket is, (ablaktörés) némelyek pedig még a nem háború okozta károkat is annak igyekeztek feltüntetni. De a községi előjáróság sem járt el másképp, és felnagyítva adta tovább a hadi káresemények listáját az illetékes magasabb hatóságoknak, ugyancsak annak reményében, hogy a község nagyobb támogatást kaphat.

Kérdés, mennyire lehet hiteles egy visszaemlékezés, amikor a hivatalos okmányokban is néha valótlanok vannak jegyezve?

■ Amikor próbáltam az Érdi, második világháborús eseménykebeli emlékeimet hadtörténészek, és katonai potentátok által közölt adatokkal is kiegészíteni, többek között elolvastam G. Sz. Csebotarev „A BÉKE KATONÁI” c. visszaemlékezéseit, amelyben utalást tesz az Érden zajló eseményekre is. Csebotarev ezredes a Csepel-szigetről partot váltó oroszok hadműveletének igen magas beosztású tisztje, az Érdet is elfoglaló 316. lövész-hadosztály parancsnoka volt. Később, Budapest bevételéért vezérőrnaggyá léptették elő.

Nos, elképedve olvastam amint leírja, hogy amikor 1944 decemberében a folyamatkezelés szervezése kapcsán Csepel szigetről távcsővel átnéztek a Duna jobb partjára, látták a százhalombattai aszfaltozott utakon közlekedőket és az emeletes házakat:

„A távcsőben aszfaltozott utcák, több emeletes házakkal szegélyezett városközpont tűnt fel.” (G.Sz. Csebotarev: „A BÉKE KATONÁI” Zrinyi Kiadó 1975, 68. oldal)

Százhalombatta a háború előtt egy kis lélekszámú, jobbára halászatból és földművelésből élő falu volt, földút bejáráttal Érd felől, és hosszú, az állomástól bevezető makadám

úttal a falu főutcájára, ahonnan néhány mellékutca ágazott le. Szó sem volt még aszfaltozott utakról, emeletes házakról pedig különösen nem. A zsák falut képező település előterében ahol ma az erőmű és a lakótelep van, ott a háború időszakában üres terület, legelő volt egy gémes csordakúttal.

Tudjuk, Százhalombatta a háború után fejlődött. A '60-as '70-es években épült az erőmű és az olajfinomító, valamint az ezekhez tartozó lakótelep, s ennek kapcsán létesültek az aszfaltozott utak is. Ebből következik, hogy tovaris Csebotarev mielőtt megírta visszaemlékezéseit, valószínű még egyszer bejárta a valamikori általa vezetett csaták színhelyeit, s úgy a '60-as évek derekán járhatott ismét Tökölön is, ahonnan átnézve már valóban láthatta az aszfaltozott utakat és az emeletes házakat Százhalombattán. Ugyanezen emlékiró azt is leírja, hogy amikor átnéztek a jobb oldalra, látták amint az „Újfalusi állomáson” a németek kirakodják tankjaikat. Nagyon magas fára kellett mászniuk, hogy ezt onnan valóban láthassák. Az újfalui állomásokon viszont nem is volt kirakodási lehetőség, talán csak a Nagyállomást láthatták, de azt is legfeljebb csak repülőgépről. De a Duna másik oldaláról semmiképpen nem. Valószínű, hogy átszivárgott felderítőik jelenthették a tankok kirakodását.

Aztán Csebotarev könyvében Érd-Tuszkulánium megrohamozásának leírásánál az áll megjegyzésként, hogy: „ez Érd nagyközségnek egyik legrégebbi – római kori– része”.

A régi rómaiaknak valóban volt Itáliában egy Tusculanum elnevezésű üdülőhelyük anno, csak hát az térben és időben kicsit azért mégiscsak odébb volt. Az érdi „Tuszkulánium” elnevezésű településrésznek pedig semmi köze nincs a rómaiakhoz, csupán csak az elnevezést kölcsönözték tőlük az egykori, '30-as évekbeli parcellázók, akik Érd olcsón megvehető telkeit üdülőhelyként kínálták.

Csebotarev szerint nehéz helyzet elé állította katonáit továbbá az Érdligeti harcok során „a szőlőültetvények széles sávja, meg a sok pince, ami védte ezt a falut”. Na már megint téveszt a vezérőrnagy elvtárs, mivel ezt pedig legfeljebb csak Ófaluban láthatta, hiszen ligen sem szőlő sem pincék nem voltak.

Megjegyzés egy újságcikkhez

Érdi Újság 2006. jan. 20. „61 év távlatából” c. írás. (Dr Kerékgyártó Imréné)
(az újságkivágást lásd, a 127. oldalon)

Érd-Ófalu elfoglalásának dátumát illetően, érdekes módon a hadtörténelmi kutatásokkal hivatásszerűen foglalkozó hadtörténészek sem egységesek, de a korabeli és későbbi újságok híryanagában is különböző dátumok szerepelnek.

Veres D. Csaba kutatása szerint 1944. december 6-ot, Ungváry Krisztián december 8-at említ. Amikor barátaim, ismerőseim körében néha az érdi háborús eseményekről beszélgettünk, nem egyszer volt vita közöttünk is a tekintetben, hogy az oroszok tulajdonképpen mikor is jöttek be Ófaluba. Beszélgető társaim többféleképpen emlékeztek. Volt, aki a magam által is visszaemlékezett dec. 6-át mondta, volt, aki a dec. 8-hoz ragaszkodott. Megtévészto volt valóban az is, hogy a hadtörténészek publikációi sem voltak ebben egységesek, ami engem is elbizonytalanított. De a magam igazát a december 6-i dátumot igazolja az a tény is, hogy Érd-Ófalu – oroszok bejövételét megelőző aknazápor – első háborús áldozatainak halotti anyakönyvezése is december 6-ával van bejegyezve. Ez megerősítette személyes visszaemlékezésem dátumát, eligazított abban, hogy Érd-Ófaluba az oroszok valóban 1944. december 6-án, szerdai napon jöttek be, amikor is a németeket kivette kakukkhegyi állásaikból az artézi kút, Molnár utca Duna vonaláig terjedő szakaszáig foglalták el Ófalut. A minaretnél és a Külső-Római úton még németek voltak. Gyerekként nagyon vártam is eme emlékezetes napnak dátumát, hiszen melyik gyerek ne várta volna a Mikulást? De az most nem jött, mert a szakállát meghúzták az oroszok.

Majd december 8-a, az oroszoknak már a második bejövetele volt, miután német ellenlökés ideiglenesen kiszorította őket Ófaluból. Aztán 11-én ismét kiszorultak, de még aznap visszatérve aztán már Ófalu északnyugati határáig, a Gyurcsék kanyarig foglaltak területet. Kétségtelen, azonban, hogy 1944. december 6-án már bejöttek Érdnek e település-részébe. Sőt, az első orosz katona már 5-én, Ófalu Duna partjára lépett.

Ugyanezen újságcikk két, illetve három orosz ideiglenes hadikórházat említ, noha ennél több is volt Érdön. Többek között az újtelepi mindkét iskolaépület is e célt szolgálta. A nagyobbik épületben műtöttek is, a lábadozó betegeket pedig többnyire magánházaiknál helyezték el. Ilyen fektető kórház volt például nagyszüleim újtelepi, a mai Harkály utcában lévő háza is. Az újtelepi hadikórházban meghalt katonákat a Fehérvári és a Csalogány utca sarkán létesített ideiglenes katonatemetőben temették el, amit később felszámoltak. A kihantolt tetemeket újratemetni az érdi központi temető szovjet sírkertjébe vitték.

A cikkbeli Hoitsy Andor visszaemlékezésében, a „Vajda Buda” félrehallás lehetett, mert hiszen ennek így értelme sincs. A „Vojna” viszont *háborút, harcot* jelent oroszul, amit ők általában vajná - nak ejtenek. Hoitsy bácsi tehát a hová mennek kérdésre azt hallhatta, hogy – *Vajna Buda* – vagyis, hogy Budára mennek harcolni.

A Buda előterében, majd Budán folyó harcok időszakában Érd volt a csaták „hátszága”, mivel az orosz élőerő tetemes része itt szállásolta el magát többnyire magánházaikban. Pár óra alvás, pihenés után aztán mentek leváltani harcban kifáradt társaikat. A csak néhány óras alvás miatt sokszor le sem vetkőztek, legfeljebb csak csizmáikat vetették le. Ám volt, hogy csizmásztól is belefeküdtek az ágyakba.

61 év távlatából

Anno 1945 - Érd elfoglalása és elhurcolások a dokumentumok tükrében

Dr. Kerékgyártó Imréné

Berlin dec. 11.: „A budapesti kettős csatában a helyzet szombaton általában véve nem változott, bár a bolsevistáknak néhány helyen a legsúlyosabb áldozatok árán sikerült arcvonalukat néhány kilométerrel előbbre hozniuk... Budapesttől délre, visszafoglaltuk Érdet.” (*Függetlenség Esti Újság, 1944. dec. 11.*) Érd 1944 decemberében került orosz kézre, előbb Ófalu dec. 8-án, majd 24-én Újfalú, Újtelep, Park város és Érdliget. A hadműveletet a 3. ukrán hadsereg hajtotta végre Bojcev őrnagy vezetésével. A helységben és a környező falvakban jó ideig állt a front. „Negyvennégy adventjén, nem voltak roráték / mivel Ófalut már a Dunáról lőtték. / Aknák szaggatták fel a tetőket, s hulltak / A falubeliek, akik már nem tudtak / Pincébe rejtőzni, vagy épp úton voltak. / Jaj megszaporodtak az ok nélkül holtak.” *Jáki Ferenc: Fecskefészkek verseskötet Bp. 1989 Kovács Ferenc Simon – ma svéd állampolgár – az akkor 15 éves fű az eseményt így élte meg: „1944 karácsony napján a reggeli órákban jött be az oroszok az Alsó utcába. Előző éjjelen hallottunk egy kis puskaropogást, de utcai harcok nem voltak. Az utolsó hetekben ágyúdörgést lehetett hallani a Duna irányából... Az utolsó híradós katonák már elhagyták Érdet, csak egy öreg német katona járt el előttünk naponta. Ebédet vitt a kálvária kilátónál tartózkodó megfigyelőknek. Mostanra már az is eltűnt. Dél előtt zörögtek a kerítés ajtaján. Vagy tíz szovjet katona akart bejönni. Kissé ittasak voltak, hisz köztudomású volt, hogy a harcok előtt kaptak egy kis vodkát. Ők elmentek, de nem sok idő telt bele, az egyik máris visszajött... Elvittek a*

községházára (ma Földrajzi Múzeum), egy tábori kórházat állítottak fel ott, ahhoz kellett a segítség. Nem telt el sok idő, máris kiadták a munkát, udvartakarítás. Éjszaka megérkeztek a mentők a sebesültekkel. A budai katonákat a volt Medved-féle rendelőben operálták, s onnan vették vissza kb. 400 méterre levő kórházba a már operáltakat. Mindezt hátul a kertek alatt. Sok volt a fiatal, sokszor lányok is voltak a sebesültek között. Másnap reggel, majdnem 24 órás munka után elengedtek. Estére újra szolgálatba szólított a parancs.” (*Érdi Újság 1997. febr. 14.: Emlékek 1944–1945.*)

Hoitsy Andor így idézi fel első találkozását az oroszokkal:

„Karácsony reggelén a műúton szovjet tankok jelentek meg, és az utcánknál megálltak. Többen odasiettünk, a katonák kiugráltak a tankokból. Odaköszöntem nekik, hogy tudtam „Dobri gyen”. – Stosto? – kérdezte az egyik kis tömzsi a katona a másiktól. Valamit beszéltek egymással, azután odanyújtották a kezüket.

„Zdravstvujtye” – válaszolták. Még aznap délelőtt özönlött a katonaság, beszállásolták magukat. Egyik este négy szovjet katona szállást kért egy éjszakára. Két ágyunk lévén a kályha felőli ágyon mind a négy ruhástól keresztbe feküdt. Hajnalban egy katona bezörgetett az ajtón és oroszul kiabált nekik valamit, mire ők szedelőzködni kezdtek. Megkérdeztük hova mennek? „Vajda Buda” – volt a válasz. Érdet két kórház volt.” (Tulajdonképpen három, Ófaluban a hajdani kastélyban is szovjet katonákat ápoltak – kiegészítés Kerékgyártó Imréné.) (*Lobogó 1975. jan., Harminc év távlatából.*)

Dudás Margit apja elhurcolásáról így emlékezik: „1945. január 6-án éjjel, fél 11-kor innen a kert felől

bejött hozzánk 2 vagy 3 orosz a Glavati Jánossal, az volt a tolmács. Mondták apának, keljen fel, öltözzön. Minek? Jön velünk, mert igazoltatás lesz. De éjjel? Igen, igen daj! Daj! Apám felöltözött a tiszt ki se jött az első szobából és elvitték hátul. Mentek a szomszéd-ba a Palkovics bácsihoz, azt is elvitték, meg a Varga bácsit, meg a Def-fentet – annak is volt gyereke, az Alsó utcában egy pincébe zárták őket. Másnap jöttek az oroszok a kovácsműhelybe patkoltatni, de hát apám nem volt sehol. Akkor 1945. jan. 8-án kihírdették, hogy minden 16-60 év közötti férfi jelentkezzen a vásártéren. Ezekhez hozzácsapták apámékat is. Aztán elhajtották őket Ercsi felé, voltak vagy 3000-en. A Paprikás néni meglátta apát a menetben és odakiáltott neki „Jaj, Dudás úr ugorjon ki a sorból, lépjen be a kertkapumon!” – Nem – az mondta apám – megkapom az igazolványt és megyek haza gyermekeimhez. Nem lépett ki. Volt, aki kilépett és lelőtték. Volt, aki haza tudott szökni. De apám nem reszkírozott a hat gyerekkel. (*Szebeni Ilona: Haza fogunk menni, 1993*)

Kerékgyártó Imre magyar–latin szakos tanár – a háború idején őrmester – naplót vezetett az 1945-ös eseményekről. Íme néhány töredék feljegyzéseiből: „1945. április 3. Előző nap elköltözött az orosz parancsnokság. Éjjel 40 házat kifosztottak. Az igazoltatások állandóak. A januárban elhajtott férfiak állítólag Temesvárra kerültek, nagyobb részüket meghalt.

1945. április 5. Asszonyok küldöttsége készül Debrecenbe a kormányhoz a férfiak érdekében. Vajon milyen sikerrel járnak? (Egy szökőtt hadifogoly emlékei)

Kiigazítás egy fotó képaláírásához

Háborús visszaemlékezéseim akkor még elég szűk leírásából, 2001-ben Érd Város Önkormányzata gondozásában megjelent egy kiadvány „A II. VILÁGHÁBORÚ ÉRDI TÖRTÉNETE” címen. (helytörténeti füzetek) Ennek 26. oldalán szerkesztési hibából sajnos tévesen szerepel egy fotó „*Kastély a harcok után*” címmel.

A kép ugyanis nem a harcok utáni valóságot ábrázolja, hiszen a hadiesemények során a kastélynak csak a tetőszerkezete sérült meg, mindössze csupán néhány aknatalálatot kapott, egyébként épségben maradt. Éppen ezért, az oroszok bejövetele után azonnal hadikórházként funkcionált. Az ominózus fotó az '50-es '60-as évekre jellemző helytelen politikai szemlélet, valamint az emberi közömbösség, – nyugodtan kimondhatjuk – mérhetetlen butaság, és a helyi vezetők nemtörődősége miatt, jóval a háború után romossá vált kastélyt ábrázolja.

Elpusztulását pedig az okozta, hogy egyszerűen nem volt igazi gazdája. A sérült épület a háború után még az államosításig ugyan egyházi tulajdonban volt, de a Honvédség kezelésébe került, az azonban hasznosítani nem kívánta, de a kezelési jogot egy ideig fenntartotta. Az így igénybevett objektumot viszont az akkori helyi Tanácsnak sem volt lehetősége hasznosítani, ezért egy ideig amolyan „senki földjévé” vált. Az üresen álló épületbe közben illegálisan betelepültek lakók, akiknek első dolga volt megbontani a tetőszerkezetet tüzelőként való felhasználásra, majd ennek elfogytán sor került az ajtók, ablakok eltüzelésére is. Jövedelemszerzés céljából pedig a falakban lévő ólom vízvezetékcsövek és villanyvezetékek kiszedése következett, amit feldarabolva el lehetett adni a MÉH telepen. Senki nem kérdezte tőlük honnan való. De majd sor került még a falak megbontására is, mely anyagának egy része viszont nem egy környékbeli ház falába, kerítésébe építve örökíti át hajdanvolt szép kastélyunk tárgyi emlékét. Amikor már szinte egyetlen épen maradt szobája sem volt lakható az épületnek, mert még a mennyezetek deszkázatait is feltüzelték, akkor lakói továbbálltak, betelepültek a gyormai borpincékbe. Utána pedig az illetékesek azt mondták: akkor most már olyan életveszélyes állapotban van a kastély-rom, hogy le kell bontani. Kőanyaga többségét az akkori Tanács használtatta fel építési anyagnak. Így lett hát községünk egyik volt büszkesége, a képen látható állapotúvá. Mindez a község lakóinak szeme láttára, és volt előjáróink „legnagyobb életműve” dicsőségére.

Az orosz hadikórház felszámolásakor, az oroszokra általában nem igen jellemző módon, de ez esetben kitakarítva, az időközben kitört ablaküvegek újrapirolásával rendben hagyták el a kastélyt. 1971-ben felmerült Érden egy kultúrház építésének kérdése. Szoba jöhetett ennek létrehozása az akkori pénzben 5 millió forint költségből rendbe hozható, felújítható kastélyépületben is. Azonban az akkori Pártbizottság nyomására a helyi hatóság másképpen döntött. Inkább 9 millió Ft-ot szántak a jelenlegi Szepes Gyula Művelődési Ház felépítésére. Csak gyanítom, hogy ebből a pénzből jutott pótlás annak az új pártháznak építési költségeihez is, ami jelenleg a Polgárok háza nevét viseli.

Esztelenség, mi több bűn volt nem megóvni, nem rendbe hozni, amíg még lehetett volna községünknek ezt a történelmi emlékeket is őrző szép épületét. Nem megmentetni akarni, nem megálljt parancsolni, amikor elkezdték azt széthordani.

Képaláírásként tehát inkább azt kellett volna írni:

Az érdi kastély romja. Kastély, amit a pusztító háború megkímélt, de az érdektelen, értéket nem ismerő, nem becsülő emberi butaság, a barbár primitívség elpusztított.

A fotó, Falusi Ferenc gyűjteményéből származik

Ezt nem a háború tette!

A valamikori nagyon szép Wimpfen kastély, a háborút megelőzően az Esztergomi Főegyházmegye tulajdonában volt. S minthogy benne a front előtt a KALOT népfőiskola működött, a Káptalannak az volt a szándéka, hogy az épületet a háborús károktól rendbe hozva, benne kertészeti főiskolát hoznak létre. Ez a terv azonban az erőszakos állami igénybevétel (államosítás) miatt már nem valósulhatott meg. Inkább szép lassan az enyészetté vált.

Ha képzeletbeli angyalaink földre szállva megfűjnék harsonáikat, és elkiáltanák, hogy: kövek vissza!, házfalak és kerítéslábazatok omlanának össze a környéken.

A háború két fő riválisának legfőbb kézfegyvere (géppisztolyok)

az orosz SPAGIN PPS-41
Az orosz katonák papasánek neveuzék

és a német SMEISSER M40

TOVÁBBI KIEGÉSZÍTÉSEK

81. sz. nyomtatvány. **2. sz.**

ÁLLAMI CUKORJEGY P. II.

1942. év.

A jegy kibocsátásért, jogtalan felhasználásért és más jogellenes egyébké viselkedésért a törvényekből közzétett jár.

Beváltható: _____

A jegy: _____

81. sz. nyomtatvány. **2. sz.**

ÁLLAMI CUKORJEGY P. II.

1942. év.

A jegy kibocsátásért, jogtalan felhasználásért és más jogellenes egyébké viselkedésért a törvényekből közzétett jár.

Beváltható: _____

A jegy: _____

A jegy kibocsátásának a kezdőnapjának a napja		Bevált. nap
Cukorjegy-szelvény	1942. június 25–30-ig.	8 dg 12
Cukorjegy-szelvény	1942. június 17–24-ig.	8 dg 11
Cukorjegy-szelvény	1942. június 9–16-ig.	8 dg 10
Cukorjegy-szelvény	1942. június 1–8-ig.	8 dg 9
Cukorjegy-szelvény	1942. május 25–31-ig.	8 dg 8
Cukorjegy-szelvény	1942. május 17–24-ig.	8 dg 7
Cukorjegy-szelvény	1942. május 9–16-ig.	8 dg 6
Cukorjegy-szelvény	1942. május 1–8-ig.	8 dg 5
Cukorjegy-szelvény	1942. április 25–30-ig.	8 dg 4
Cukorjegy-szelvény	1942. április 17–24-ig.	8 dg 3
Cukorjegy-szelvény	1942. április 9–16-ig.	8 dg 2
Cukorjegy-szelvény	1942. április 1–8-ig.	8 dg 1

A jegy kibocsátásának a kezdőnapjának a napja		Bevált. nap
Cukorjegy-szelvény	1942. június 25–30-ig.	8 dg 12
Cukorjegy-szelvény	1942. június 17–24-ig.	8 dg 11
Cukorjegy-szelvény	1942. június 9–16-ig.	8 dg 10
Cukorjegy-szelvény	1942. június 1–8-ig.	8 dg 9
Cukorjegy-szelvény	1942. május 25–31-ig.	8 dg 8
Cukorjegy-szelvény	1942. május 17–24-ig.	8 dg 7
Cukorjegy-szelvény	1942. május 9–16-ig.	8 dg 6
Cukorjegy-szelvény	1942. május 1–8-ig.	8 dg 5
Cukorjegy-szelvény	1942. április 25–30-ig.	8 dg 4
Cukorjegy-szelvény	1942. április 17–24-ig.	8 dg 3
Cukorjegy-szelvény	1942. április 9–16-ig.	8 dg 2
Cukorjegy-szelvény	1942. április 1–8-ig.	8 dg 1

Cukorjegy a háborús években
Beváltható 8 naponként 8dlg kukorra

A II. VILÁGHÁBORÚ HELYI ÁLDOZATAI

A világtörténelem legvéresebb századában, iszonyúan sok ember vesztette életét annak az eszmerendszernek bűvöletében melyben élt, vélt vagy valós igazsága tudatában. Ám a háborúkat sohasem a kisemberek kezdik és nem is igen tehetnek ellene. A katona ellenfelek akár még barátok is lehetnének, ha nem kényszerítenék őket egymás megölésére. Sohasem az egyszerű nép, a kisember akart katonaként elvérezni a frontokon, vagy civilként meghalni a hátszágokban, hanem mindig a nagypolitika kényszerítette erre. A katonának hadba hívott ember nem tehetett mást, a behívóparancsra mennie kellett és végrehajtani azt, amire felettesei utasították. Ha nem tette meg, saját nemzete végezte ki. De a civil embert sem kímélték a háború borzalmai, hiszen a városok, falvak ellen intézett bombatámadások és egyéb harccselekmények is milliók életét oltották ki világszerte.

A világegyetítő második világháborúból természetesen szűkebb pátriánk Érd sem maradhatott ki, itt is bőven szedte ártatlan áldozatait az ember kezdeményezte borzalom. E szörnyű háború mindent felkavaró szele itt is szétfújta a családi fészkeket, szinte alig volt Érden olyan család, akit ne érintett volna közvetlen hozzátartozói személyi veszteség.

Az érdi háborús halottak többsége, a katonának behívottakból tevődik össze. Civil áldozatként elhurcoltak is több százan haltak meg fogolytáborokban, a gyenge ellátottságuk és megbetegedések következtében. Közülük nagyon sokan vérhas, has és flekktifusz járvány áldozatává váltak. Ezen kívül nem csekély a harccselekményekben életüket vesztett polgári áldozatok száma sem. A községben maradt polgárok közül többen azért váltak áldozattá, – különösen a nők köréből – mert nem voltak hajlandók az orosz katonák kíváncsiságait teljesíteni, s akiket ezért egyszerűen csak agyonlőttek. Többeket pedig részeg orosz katonák gázoltak halálra autóikkal. Véletlen, de a háborúval összefüggő halálos balesetek is előfordultak, és lőszerrel való felelőtlen manipulációk is oltottak ki emberéleteket a községben. Érd község lakosságának 4,7% - a pusztult el ebben a háborúban.

Minthogy szinte kétlakian – Ófaluiban és Újtelepen – éltem meg a frontot és az utána következő háborús időszakot, az áldozatokat illetően emlékeim jobbra csak e két településrészre korlátozódnak.

Ófaluiban a harccselekmények során a civilek közül többen is meghaltak az aknázások következtében. Az Érdre érkező front első áldozatai: **Szalai Irén**, és **Niederkirchner Ilona** 15 éves ófalui lányok voltak, akik vízért mentek az artézi kútra, miközben egy odacsapódó akna oltotta ki fiatal életüket. De később a többi településrészen is voltak aknatalálat és egyéb okok miatt bekövetkezett halálos áldozatok. Újfaluk lakossága sem maradhatott ki az összecsapások következményeiből, többen haltak meg itt is aknaszilánktól találva.

Háborús civil áldozatok az Újtelepen

A gyilkos háború áldozatszedéséből Újtelep sem maradhatott ki, e településrészen is voltak atrocitások, részeg katonák randalírozásai, erőszakoskodásai, melynek következtében sajnos civilek is áldozatul estek. Első áldozat itt Molnár Béla barátom elbeszélése szerint: id. Kemenczki Józsefné volt, aki az oroszok 1944. december 24-i bejövetelekor, környékbeli családok társaságában, házuk pincéjében tartózkodott. Az oroszok, mint mindenhol itt is német katonát kerestek.

„Az idős Kemenczki néni nagyon jól beszélt a szláv nyelvet, s ezért az oroszoknak tolmácsolt. Amikor lejöttek a pincébe megszólalt, hogy ő megmutatja, hol vannak a németek. Át akart menni velük a műút másik oldalára, hogy megmutasson nekik egy házat, ahol németek voltak korábban elszállásolva. Pechjére hangosan mesélt az őt kísérő orosz katonáknak: nyémecki így, nyémecki úgy, és amikor az iskola közhöz értek (ma: Holló-köz) az iskola közben megbújt német katona, – vagy katonák – kilőtték a nénit, aki ott azonnal meghalt. A németek nem lettek meg.”

Mesélte el, Molnár Béla.

Hogy Kemenczki néni háborús áldozat volt arról tudtam, de, hogy hogyan halt meg, arra már nem emlékeztem.

Néhány további áldozat halálának körülményeiről viszont már személyes ismereteim is voltak.

BICSKEI MÁRIA akit aknaszilánk találat ért, az érdi ideiglenes civil kórházban halt meg.

VARGA JÓZSEF és felesége a filléres kocsmák környékén a 7. sz. főúton haladtak, miközben őket egy részeg katona gázolta halálra teherautójával.

BOGNÁR JÓZSEF gazdálkodónak fél karját szakította le tőből egy orosz katonautó.

BANDZI JÚLIA 10 éves kislányt, (gyerekkori osztálytársam volt) a 7. sz. főút malom utcához közeli útszakaszán ugyancsak az oroszok gázolták halálra, igen súlyos, azonnali halált okozó sérüléseket szenvedve.

64 év múltán a levéltári anyagokban böngészve akadtam rá, és Julira emlékezve, szomorúan tarthattam kezemben az eset orvosi szemléjének halott vizsgálati jegyzőkönyvét. Megrendítő volt számomra.

Néhány szó az érdi harcokban meghaltak földi maradványairól

Évek óta több-kevesebb sikerrel országszerte folynak kutatások a II. világháborúban elesett katonák földi maradványainak feltalálására. Megadva nekik az elmaradt, de minden embernek kijáró végtiszteletadással való újratemetésük kegyeletét.

Voltak katonák, akiket már eleve ha ideiglenes helyen is, de kegyeletes módon, sokszor még katonai tiszteletadással is hantoltak el. Sírjaik helye általában ismert, noha volt idő, amikor ezeket politikai okokból nem lehetett (nem szabadott) gondozni. Ám a legtöbbjüket csak egyszerűen valahol elkaparták.

Az elesett katonák maradványainak kutatása napjainkban két vágányon fut. Egyik a hivatalos, melynek célja valóban minden életét áldozó katonának kijáró utólagos végtisztesség megadása. A másik, az újabb keletű rendszerváltozásunk után ránk szakadt, félreértelmezett demokráciánk szabadossága jegyében kalóz tevékenységként folyik. Csak relikviák gyűjtése miatt történik, sokszor vandál módra feldúlva a hevenyészett elföldelési helyeket. Hadijelvények, fegyvermaradványok, sisakok, de még csontok begyűjtése is motiválja az amúgy inkább csak kegyeletsértőnek mondható hullarablókat. Akik kifosztják a halott katonák sírhelyeit, de nem jelentik megtalálásukat, attól tartva, hogy le kell adni az ott talált személyes tárgyakat.

Érdi vonatkozásban több, az itteni harcokban elesett nem érdi illetőségű katona sírjáról tudunk. Néhány másutt elesett és eltemetett, de hozzátartozóik által exhumáltatott és hazahozott érdi katona is nyugszik városunk temetőiben.

A légitámadások során egy amerikai pilóta holttestét húzták ki a Dunából és az ófalui zsidótemetőben temették el, később elszállították onnan. Volt még további négy amerikai, akik viszont egy Liberátorral zuhantak le. Holttestüket ugyancsak Ófaluban a katolikus temetőben temették el, aztán később őket is elszállították a Budaörsi úti amerikai katonai temetőbe. Annak felszámolásakor pedig hazaszállították maradványaikat az USA-ba.

Érden nem voltak olyan mérvű összecsapások, amiket a katonai terminológia „csatának” nevez, azonban a Margit vonal feltörése és Budapest végleges bekerítése okán indított nagy szovjet offenzíva kapcsán mégis csak voltak kemény harcok, csatározások, ami bizony itt is bőven szedte minden oldalról áldozatait.

Érd területén folyó harccselekmények katonai személyi veszteségei:

A mások általi folyamatos kutatások alapján, (feljegyzések, hadinaplók, visszaemlékezések stb.) az Érd körüli harcokban:

126 német
43 magyar
5 amerikai, és kb.
450 szovjet katona * esett el

* A meghalt szovjet katonák száma a többiekhez képest túlzott. Vagyis biztos, hogy nem ennyien estek el az érdi harcokban. Ebben a számadatban ugyanis benne vannak azok a másutt megsebesültek is, akiket az itteni Kalot kastélyba, valamint egyéb érdi hadikórházakba szállítottak és itt hunytak el. A budai harcokban meghaltak közül is többet hoztak ide eltemetni. Többek között a temető északi végében lévő parcellába 80 máshonnan idehozott katonanőt temettek.

Az elesett szovjet katonákat közvetlenül a csaták után, többnyire munkára hajtott lakosság segédletével szedték össze, és szerte a községben eltemették. A helyi orosz szükségkórházakban meghaltakat is katonai végtiszteletadással, (díszlövessel) ugyancsak a lakosság igénybevételével temették el, ahol erre alkalmas helyet találtak. Később ezekről az elsődleges eltemetési helyükről exhumálták és a központi temető szovjet sírkertjében újratemették őket. Hiteles adatok hiánya miatt, pontos számuk nem ismert.

Az egyéb nemzetiségű – különösen a német – katonáknak nem adatott kegyelet, őket sokszor egyszerűen csak valamilyen gödörbe dobták és elföldelték, elkaparták.

Volt, hogy az összeszedetlen német katonák tetemeit egy darabig nem is volt szabad eltemetni. Többben haltak meg közülük a lövészárkokban, ahol csak egyszerűen rájuk húzták a földet. 1945-ben kemény tél volt, ezért aztán ahol a fagyos föld nehezen volt felásható, ott inkább azt a módszert alkalmazták, hogy a tetemeket kocsira rakva olyan helyre szállították, ahol lövészárkok, bombagödrök voltak és abba dobálták bele. Tehát sok katonát nem az elhalálozásuk helyén földeltek el, és sok esetben feljegyzés sem készült róluk. A német és magyar katonák földi maradványainak hivatalos felkutatása napjainkban is folyik országszerte, mely igyekezet nem könnyű feladat elé állítja az utókort. Az ötvenes évek diktatúrájában ránk erőszakolt németellenes hangulat következtében, az

emberek, ha tudtak is egy-egy meghalt katona eltemetési (elkaparási) helyéről, szólni róla nem mertek. Feledésbe is mentek, majd a kihalások miatt nem voltak később sem ismerői ezeknek a helyeknek. Pató úr, aki az érdi községi temető gondozója volt, a háború után egy német illetőségű valakinek átadta a feljegyzéseit és az összeszedett dögcédulákat, aki azokat magával vitte és nem szolgáltatta vissza. Pató halálával ez a kutatási lehetőség is megszűnt, ezért most csak sötétben tapogatózás folyik. Ismert volt viszont, hogy néhány katonát a központi temetőben hantoltak el a Janka utca közelségében, az azóta létesült kőfaragó telephely melletti részen. Ezt a sírt, amit ugyan nem volt szabad ápolni, mégis éveken át gondozta a sváb származású kőfaragó mester – Schrödel Lajos úr – aki még egy kőkeresztet is állított nekik „ISMERETLEN KATONA” felirattal. Az itt eltemetettek német katonák voltak, akiknek 2007 októberében megtörtént a kihantolásuk, s a Budaörsön létesült német – magyar katonai temetőben lettek újratemetve. E helyről kilenc német katona maradványait emelték ki. Többiek felkutatása még folyamatban van. Az idősebb emberek, (így magam is) még emlékeznek, hol húzódtak az egykori lövészárkok, melyeknek feltárása is még hátra van, ha egyáltalán lesz még erre valaha is lehetőség. Ezek a lövészárkok viszont minden bizonnyal takarnak egykori katonatemeteket.

Nem régen egy igen érdekes dologról hallottam. A módszer még az első világháború időszakára datálódik. Állítólag nagyon sok német katona a zsebében hordott egy fenyő, vagy tuja magot számítva elhalálozására. Az elhantolt katona zsebében lévő mag, sekélyebb földtakarás alól aztán kikelt, és ilyen formán holtában saját magának állított „fejfát”. Ez egy bölcs előrelátáson alapuló „megjelölés” volt az utókor számára. Napjainkban a kutatók több helyen találtak is a „környezetbe nem illő”, immáron nagyra nőtt tujákat, (például erdőkben) olyan helyeken, ahol nem valószínű, hogy élő ember ültette volna azt. Állítólag néhány német katona maradványait ily módon találták meg.

Amikor felvetődött, hogy Érden is illő lenne, – közel 65 év után – emléket állítani a hajdani község II. világháborúban katonaként életüket vesztett érdi polgárainak, én vállaltam fel névsoruk összeállítását. Sok kutatómunka, levelezés árán sikerült ezt megtennem, bár bizonyára befejezni teljességgel nem tudtam, mert nem is lehet. Hiszen bármikor felbukkanhat még egy-két újabb név.

A háborúban katonaként meghalt érdiek adatainak egy részét a Hadtörténeti Intézet Levéltárából sikerült megszereznem, más részét egyházi és az állami halotti anyakönyvekből. Kisebb részt pedig hozzátartozói bejelentésekből. Többben levélben kerestek meg, hogy hozzátartozói neve felkerüljön az emléktáblára. Velük való levelezéseim során sok érdekes dolog került felszínre. Több szomorú emberi sors érzelmi megnyilvánulása került papírra vetésre, de sok szép igazán becsültnivaló emberi gesztust is olvashattam ezekből a levelekből. Néhánynak tartalmát ide is jegyzem. Nem mindennapi humanus cselekedet volt például az, amit az egyik levélíró családja tett, és ami engem különösen mehatott.

A történet: 1944. december 6-án, az oroszok elérik Érdet, folyik az öldöklő harc. Az itt védő német és magyar katonák hátrálni kényszerülnek a Kakukk hegyről leözönlő többszörös orosz túlerő elől. Egy magyar katona eközben súlyosan megsebesül, comblövés éri, tovább menni nem tud, gyors elszállítására nincs lehetőség. Bajtársai a harc közben még egy darabig cipelik Újfalú felé, de ez így nagyon körülményes és egy háznál leteszik. A család befogadja, lepedőiket tépik csikokra a katonát kötni. Több héten át ápolják, de a front körülmények között orvosi segítség és gyógyszer hiánya miatt a kato-

na sebfertőzésben meghal. A családfő, – NAGY LAJOS – szekrényükből saját maga ácsolta koporsóba saját kezűleg temeti el az újfalu temetőben.

Sírja itt van az érdi központi temetőben, amit ez a család generációváltással (szülőről gyerekekre hagyományozva) mai napig is gondoz. Annak ellenére, hogy már elköltöztek Érdről, másutt élnek, és tulajdonképpen nincs is rokoni kötődésük az elhunythoz, visszajárnak a sírt ápolni. Saját költségükön van megváltva a sírhely is, 2014-ig. A katonának sem elhalálása után, sem az óta nem sikerült felkutatni hozzátartozóit. Magam is próbáltam kutatni, de egyelőre eredménytelenül. Az érdi központi temető XII/1. parcella 6. sor 4. sírhelyén van eltemetve **MERCZ ISTVÁN** honvéd, aki 21 éves volt.

Egy másik család meghalt katona hozzátartozójáról, – a fiával beszélve – következőt tudtam meg. Édesapja harc közben Nagyatádon sebesült meg, és többedmagával a Pécsi kórházba szállították, ott egy 8 ágyas kórterembe került. Közben jöttek az oroszok, és hozták magukkal a saját sebesültjeiket, akiknek helyet kellett csinálni. Kiparancsolták az ágyakból a mozgásképeseket, majd nyomban ott a kórteremben káromkodva, szitkozódva és fasisztázva, egyszerűen lelövéldözték őket. A felkelni nem tudókat pedig kórtermi ágyaikon lötték agyon. Tetemeiket a pécsi temetőben kétszer négy embert befogadó sírgödörben hantolták el. A család később kutatta, meg is találta a sírhelyet. Néhai **NAGY JÓZSEF honvéd** érdi lakos után 4 gyermek maradt főlárván.

ÓNODI GYULÁT, egy Erdélyből korábban áttelepült, Érden élő fiatalembert megszédített a német propaganda, és önként jelentkezett német katonának. Feltehetően a Balaton környéki német kiképzőtáborba került, ahonnan pár hetes kiképzés után be is vetették a már Dunántúlon folyó harcokba. Egységét az oroszok szétverték, ő pedig hazajött. Valószínű ez még az oroszok Érdre érkezése előtt történt, mivel egyenruhában, teljes felszereléssel jött haza.

A közben Érdet megszálló oroszok, lakásukban felfedeztek egy varrógépet, s rákérdeztek, hogy az kié, azon ki szokott varrni? A fiatalember elmondta, hogy az övé, mivel szűcs a szakmája. Az oroszok ennek nagyon megörültek és másnap értékes szőrméket és szöveteket hoztak, hogy abból szőrmekucsmákat csináljon a kozák tiszteknek. Csakhogy pár nap múlva az oroszok azt is felfedezték a lakásban, hogy ott egy teljes német katonai ruházat és felszerelés is van, mivel a fiatalembernek nem terjedt ki a figyelme azt eltüntetni. Azonnal beöltöztették és nyomban el is vitték. Soha többé nem került elő. Lehet róla elképzelésünk mi lett a sorsa.

VERBA FERENC honvéd eredetileg Ófalui lakos, Újtelepre költözése után vonult be katonai szolgálatra. A harctéren fogságba esett, a szovjetunióba került, majd onnan 1946-ban szabadult. A sors iszonyú kegyetlensége, hogy bár egészségben térhetett volna haza családjá körébe, mégsem adatott meg neki a viszontlátás örömeinek pillanata. Hazatérve Érdre, először ófalui rokonaihoz tért be, majd onnan indult volna újtelepi otthonába. Ámde a sors közbeszólt, és a Bagoly utca környékén, ami lakásától szinte már csak karnyújtásnyira volt, elütötte egy orosz katonai jármű. Ő, így mint fogságból szabadult, de haza még nem térhetett katona, hősi halottnak minősül.

*

Egy másik **NAGY JÓZSEF tizedes** szinte végigharcolta a háborút, lovas hírvívő volt. Parancsot vitt, miközben lova aknára lépett és azonnal kimúlt, elesve maga alá temette lovasát. Később arra járó katonák találtak rá s mentették ki szorult helyzetből a súlyosan sérült katonát s szállították kórházba. Úgy tűnt, amputálni kell egyik lábát, de ezt szerencsére megúsza. Felgyógyulása után újra a frontra került és már Magyarországon, a Dunántúlon folyó harcokban másodszor is megsebesült.

A németeknek aknatalálatot kapott egy üzemanyag tárolója, ami felrobbant és ennek következtében súlyos égési sérülést szenvedett. Ismét kórházi ápolása következett, majd betegszabadságot kapott és hazatérhetett érdi lakására lábadozni. Közben megérkeztek községünkbe az oroszok, és január 8-án őt is elhajtották malenkij robotra. Betegen, csak nehezen tudott járni, egy darabig még valahogy bírta a menetelést, de később már csak sorstársai támogatásával tudott eljutni a gyűjtőtáborig, ahol legyengültsége következtében meghalt.

*

Amikor az oroszok 1944. december 24-én rohamozták Újfalut, a németeknek hátrálniuk kellett, egy részük a Riminyáki út felé vonult. Erre felé próbálták menekíteni a harcokban megsebesültjeiket. Néhányat lovas szekéren vittek, akiket aztán az oroszok utolértek, és ott a szekéren azon nyomban agyonlőttek.

*

Szégyenletes, hogy mi, Magyarok mennyire nem kellő tisztelettel adózunk a hazáért háborúban elesett katonáink emlékének.

Más nemzetek nálunk sokkal jobban tisztelik elhunyt katonáik, honfitársaik temetkezési helyeit. Mi, felszámoljuk még katonatemetőinket is, ha az egyéni érdekből jó üzletnek bizonyul, mondjuk egy bevásárlóközpont építkezési helyéül eladni, mert a biznisz nálunk előbbre való a hősök tiszteleténél. Ám ezzel megtagadjuk saját nemzetünk katonáinak halottainak emlékét.

Ilyet egyetlen nemzet nem tesz. A hazánk területén elesett idegen katonák temetkezési helyeit, úgy-ahogy gondozzuk, mert azt ránk róttá a genfi konvenció, amit 1949-ben Magyarország is aláírt. Sajátjainkat meg felejtjük.

A jó kezdeményezések sok esetben elakadnak valaki, vagy valakik érdeksérelme miatt. (temető felszámolás és területértékesítés)

Az Amerikai Egyesült Államok még messze földről is több évtizedek után is hazaszállítják katonáik földi maradványait és tisztelettel újratemetik őket hazai földben. Nevüket pedig egy központi emlékfalon örökítik meg kőbe vésve.

„Ha tudni akarod, hogy egy nemzet mennyire becsüli meg a múltját, nézd meg a temetőit” (Széchenyi István)

VALAMIKÉPPEN MÉGIS CSAK IGYEKSZÜNK EMLÉKET ÁLLÍTANI ELVESZETT KATONÁINKNAK

Sok helyen legfeljebb csak ennyi jutott, vagy még ennyi sem a hazáért harcoló, és a harcban életét vesztett katona emlékének.

Szégyen ez nemzetünkre nézve, de való igaz, mi nem igazán tudjuk megbecsülni elvesztett katonáink nyughelyeit. Még ma is szerte az országban fellelhetők rég elfelejtett katonasírok, de nem igen törődünk velük. Más nemzetek még ennyi év eltelte után is keresik katonáik nyughelyeit és vagy rendbe teszik, esetleg kihantolják, és katonai temetőkben újratemetik, vagy hazaszállítják a fellelhető maradványokat.

Visszaemlékezésem megírása után, az újra és újra előtörő emlékeim arra inspiráltak, hogy valamiképpen kezdeményezzem, hogy az elesett érdi katonáknak állítsunk hősi emlékművet. Hiszen minden valamit magára adó település megteszi ezt. Csak Érden nincs még mindig a háború befejezése után 65 évvel egy méltó hely, ahol lerakhatók lennének a II. világháborúban elesett katonákra emlékezés kegyeleti virágai. Ezért egyesületemben az Érdi Városszépítő és Honismereti Egyesület-ben kezdeményeztem, hogy tegyünk valamit ennek érdekében. Felkerestük a polgármester urat, aki kezdeményezésünk támogatását ígérte. Azonban tudjuk, hogy egy ilyen emlékmű létrehozásához nagyon sok minden szükséges. Először is a legfontosabb az akarat, majd másodsorban sok pénz, aztán helykijelölés, ami e nagykiterjedésű településen, Érden nem is olyan könnyű. Az elhelyezést illetően nagyon sok mindent figyelembe kell venni. Könnyen megközelíthető legyen, környezetbe illő is legyen, megfeleljen a kegyeletlerovás szokásainak, és lehetőleg központi helyen legyen, stb. Azután kellenek művészek, akiket pályázati úton felkérve megtervezik az emlékművet, amit majd valakik elbírálnak kiválasztva a legjobbat, a legimpozánsabbat. A különféle hatósági eljárások, az engedélyezési procedura után következhet majd csak a kivitelezés. Sok év fog még eltelni addig, amíg a város polgármestere felavathatja.

Ezért úgy gondoltuk, addig is valamit teszünk. Az elesettek összegyűjtött neveivel elkészítettünk egy nagyalakú, küllemében is szép kivitelű emlékkönyvet, amely minden elesett érdi katona nevét külön lapon örökíti meg. Ennek egy példányát 2010. május 20-án, kis ünnepség keretében adtam át a polgármester úrnak, mint az egyesületünk városnak szánt ajándékát. Azzal az ajánlással adtam át, hogy azt egy zárt vitrinbe helyezve, –

mintegy ereklyeként – kegyelettel őrizze meg a város az utókor számára. Ez a könyv itt nem lesz hozzáférhető.

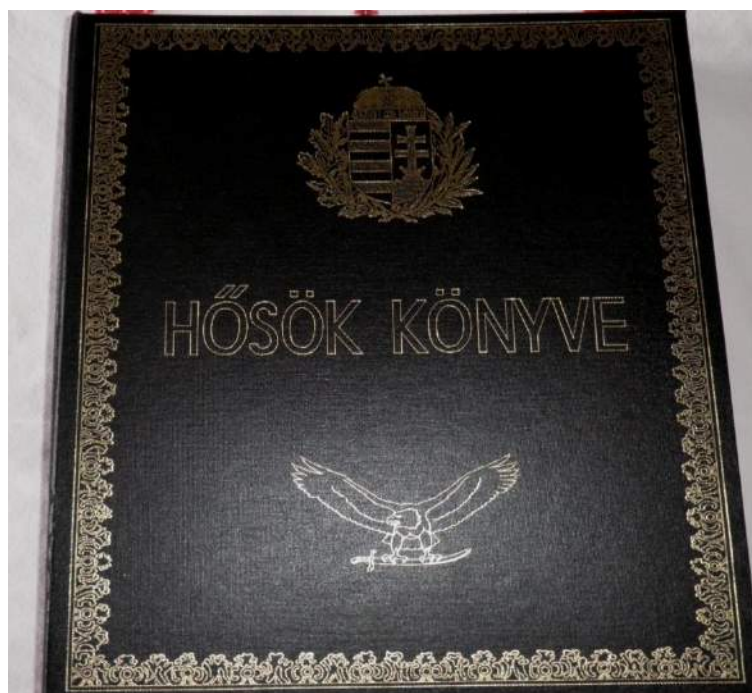
A könyv – az előbbivel teljesen azonos – másik példányát, pedig 2010. június 9- én a Városi Könyvtárnak adtuk át ugyancsak ünnepi megemlékezés keretében azért, hogy azt viszont minden érdekelt hozzátartozó, – de bárki más érdeklődő is – bármikor megnézhesse, beletekinthessen. Ugyancsak külön könyv készült az első világháborúban odamaradtokról is.

Ez a könyv, – a **HŐSÖK KÖNYVE** – erkölcsileg egyenértékű egy emlékművel és a majdan elkészülő érdi emlékműnek nem pótlása, hanem kiegészítője akar lenni.

A könyv bárki számára elérhető a Városi Könyvtárban. Abból, ha akarja, mindenki kifényképezheti hozzátartozója lapját.

Az ÉRDI VÁROSSZÉPÍTŐ ÉS HONISMERETI EGYESÜLET
által kezdeményezett, és létrehozott HŐSÖK KÖNYVÉT
– mint helytörténeti emlékkönyvet – ünnepélyesen átadom a Városi Könyvtárnak,

HŐSÖK KÖNYVE fotóit, Nemeskéri Xénia készítette

A II VILÁGHÁBORÚBAN KATONAKÉNT ELESETT, MALENKIJ ROBOTRA ELHURCOLT, ÉS CIVIL ÁLDOZATKÉNT MEGHALT ÉRDIEK

Már 2007-ben felvetődött az Érdi Városszépítő és Honismereti Egyesületben, – amelynek magam is tagja vagyok, – hogy a II. világháborúban meghalt érdi illetőségű katonáknak, az első világháborús emlékműállításához hasonlóan egy méltó emlékművet kellene állítani. Ez a kezdeményezés nem volt új keletű, hiszen korábban is voltak már hasonlók, de sajnálatosan politikai okokból és közömbösség miatt ezek a kezdeményezések sorra elhaltak. Tehát ez az új keletű próbálkozás inkább csak a korábbiak felmelegítése. Vállaltuk egy emlékmű létrehozásának a szervezését, természetesen az önkormányzat anyagi és erkölcsi segítségét remélve. Ebben a szervezőmunkában én az elesett katonák neveinek összegyűjtését vállaltam. De a gyűjtőmunka során ráakadtam az Érdről elhurcolt, valamint a polgári lakosság köréből civil áldozatként elhunytakra is. Többségében tehát mindazokra, akik érdi születésűek vagy kötődésűek voltak és a háborús eseményekkel kapcsolatosan veszítették életüket. Az elhurcoltak közül nagyon sokan még a Szovjetunióba való kiszállításuk előtt, valamelyik – főleg Szegedi, és Temesvári – hadifogolytáborban, tífusz és vérhas megbetegedések következtében haltak meg.

Az összegyűjtött neveket a következő oldalakon közreadom. Nem állítom, hogy vállalt munkámat teljességgel elvégeztem. Különösen a háború után már ennyi év eltelte után, iszonyú nehéz összeállítani egy hiánytalan névjegyzéket. Hiszen a hivatalos nyilvántartások is meglehetősen hiányosak, és sok elhunytak pedig már a hozzátartozója sem él, aki informálhatott volna.

A névsor tehát bizonyára nem teljes, hiszen egy ilyen névsor soha sem is lehet az. Később lehet, hogy még mindig felbukkan egy-egy újabb név, amivel ki kell majd egészíteni.

A nevek felsorolását lásd, a névsor mellékletben.

Beregszászi magyar katonatemető

Fotó: Magyar Televízió – „Sírjaik hol domborulnak” sorozat, 2010. október 22 .

Katonasírt keresek
Mercz István honvéd sírja
Érdi központi temető: 12/1. parcella 6/3. sírhely

NÉVSOR MELLÉKLETEK

HŐSÖK ÉS ÁLDOZATOK 1941 – 1945

(II világháború Érdi áldozatai)

